Lei 6,25

387

Dimitris Hatzis

Două cărți într-una singură

Luptător, scriitor, gînditor și om de știință, Dimitris Hatzis (1914 – 1981) a fost o personalitate aparte a literaturii neogrecești contemporane. Împrejurările vieții sale au făcut ca opera lui literară să fie relativ restrînsă și totodată să constituie o contribuție de marcă la dezvoltarea prozei grecești contemporane. Două cărți într-una singură, apărută în 1976, a marcat un eveniment. Era deopotrivă cartea deplinei maturități a scriitorului, apărea la întoarcerea definitivă a acestuia în patrie și prilejuia prozei din Grecia o experiență curajoasă, înrudită cu mari curente ale prozei europene moderne și contemporane.

EDITURA UNIVERS
GLOBUS

14

GG

DIMITRIS HATZIS

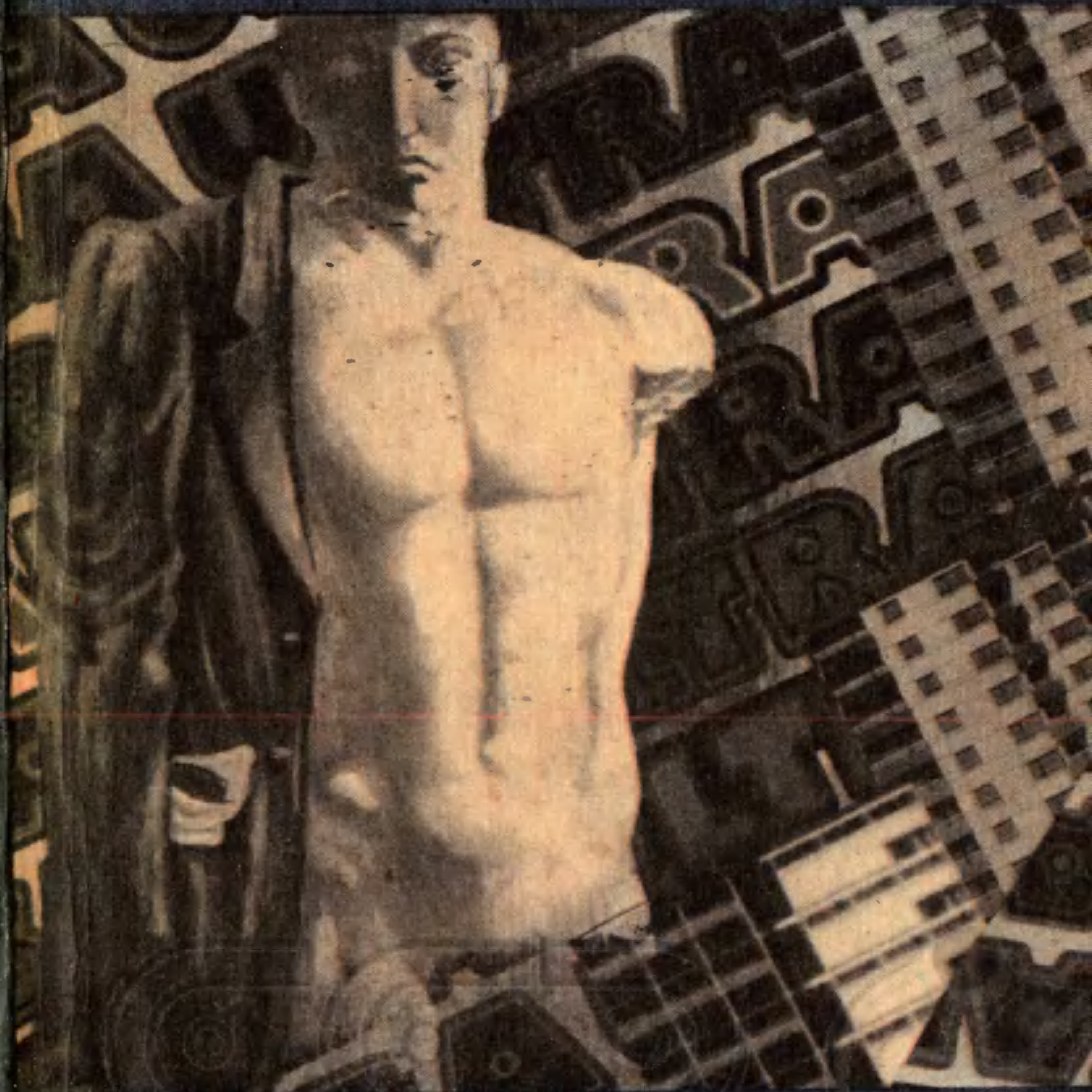
Două cărți într-una singură

1982

DIMITRIS HATZIS

DOUĂ CĂRȚI într-una singură

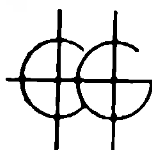
Colecția GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI: ION STATE
Grafica: Nicolae Sârbu. Ilustrația: Done Stan

Traducerea a fost efectuată după volumul:
ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΤΖΗ, Τό διπλό βιβλίο, Editura Keimena, Atena, 1977

GLOBUS

Dimitris Hatzis

Două cărți într-una singură

Traducere și postfață de LIA BRAD

EDITURA UNIVERS

București
1982

Lector : MIHAELA CIUNCAN
Tehnoredactor : NICOLAE ŞERBĂNESCU

Bun de tipar 26.07.1982. Coli tipar 5,25.

Tiparul executat sub comanda nr. 1015 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

1 AUTEL-AUTO ELECTRICE

FABRICA NOASTRĂ e o fabrică nouă. În partea din faţă e numai aluminiu şi sticlă. Nu vezi coşuri sau fum. E nouă şi merge cu ajutorul curentului electric. Mică, dar dă o producţie mare. Cum de-am putut să-mi dau seama de asta îţi spun imediat. Autel vine de la auto-electrice. Producem faruri pentru automobile. Noi producem toate farurile. Şi pe cele mari din faţă, şi pe cele mici din spate, şi celelalte lumini din interior şi exterior. Tot noi facem şi reţelele electrice, cadranele şi acele de la vitezometru, întrerupătoarele volanului, firele, legăturile dintre ele, semnalizarea automată a luminilor roşii de frînă, adică tot mecanismul.

Utilajele se află unele la parter, altele la al doilea etaj — nemţii îi zic etajul întîi. Mai sînt utilaje şi la alte etaje. Eu n-am nici o treabă la etajele astea, le văd doar cînd trec dimineaţa şi după-amiaza, că niciodată n-am călcat acolo.

Trebuie să spun aici, ca să nu uit, că de cînd mă ştiu pe lume am fost curios să văd tot

ce e în jurul meu — vapoare care se descărcau, ţărani care se spînzurau, incendii pînă ce se sfîrşeau, accidente pe şosea, certuri. Mă holbez ore în şir. Dar cel mai mult dintre toate îmi plac maşinăriile. Mă uit şi simt că mă topesc. Aşa m-am născut şi aşa am rămas, un gură-cască. Mi se mai întîmplă şi pocinoage, mai dau de naiba, dar de schimbat, nu pot să mă schimb.

Odată am vrut să văd cum merg şi maşinăriile de la Autel, cu clonţii lor ca nişte trompe, să mă holbez un pic la ele. N-am putut. Sînt aici de patru ani şi nu le-am văzut niciodată de aproape. La început, cînd eram proaspăt venit, neştiutor şi învăţat ca pe la noi, m-am supărat, simţindu-mă pedepsit. Eram gata să-i spun lui Müller să mă ducă o dată de mînă, ca pe copii, la Luna-Park. Acum pricep mai bine. Sînt sigur că nici el n-a fost vreodată la etajele alea. Ştiu că e mai simplu să intri într-o fabrică străină decît să te plimbi prin fabrica unde lucrezi şi să vezi ceea ce produci tu. Mă întreb cum să fac să ajung totuşi acolo, şi cînd, şi de ce totuşi nu ne lasă.

La etajul patru se face ambalarea. Un lift urcă încontinuu de la parter la etajele întîi, doi şi trei. Toate farurile ajung gata făcute la etajul patru. În două săli imense, în doi timpi şi trei mişcări sînt introduse în cutiile de carton, cu instrucţiunile şi reclama firmei noastre. O dată am văzut că puneau în unele cutii şi şuruburile cu care se fixează la locul lor. Nici în sălile astea nu intru vreodată, şi de afară văd tot ce văd, de după un geam mare de

sticlă, care ne desparte. Am doar impresia că sînt în Autel — de fapt însă, nu sînt. Văd totul, dar un geam mare mă desparte de ele.

La etajele cinci şi şase se află direcţiunea, serviciul juridic şi casieria acestui trust, adică ceea ce se numeşte creierul lui.

La aceste două etaje urci cu cele două lifturi de la intrarea din faţă, care merg încontinuu, unul în sus, celălalt în jos, şi cărora oamenii le spun Paternoster. Am întrebat la cafenea de ce le zic aşa.

— E numele mărcii, aşa-i spune fabricii unde se fac.

Scuroiannis le-a zis atunci că sînt proşti, proşti au venit şi proşti or să plece, Paternoster îi spune liftului în americană.

Am aflat mai tîrziu că Paternoster ăsta înseamnă de fapt Tatăl nostru. Erica — dă-i, Doamne, bine, de cîte ori o pomenesc! — mi-a explicat ce legătură are liftul cu rugăciunile, şi uleiul de ricin cu valetul. Cînd am înţeles mi-a spus că de asta mă iubeşte, că sînt aşa de nătăfleţ. Scuroiannis şi ceilalţi să se ducă unde-or şti, tot eu am aflat ce înseamnă Paternoster.

Noi, personalul mărunt, intrăm şi ieşim pe uşa din dos, care dă în şoseaua de deasupra gării — gara blestemată, de care trebuie să-ţi povestesc. La intrarea asta sînt toate cartelele pe care le pontăm într-un ceas verde — ora şi minutul la care intrăm, ora şi minutul la care ieşim. Ceasul face tac-tac şi-ţi cade cartela — ai pontat pentru astăzi. Fără cifre nu

existi. În fiecare dimineață cînd pontez îmi aduc aminte de tîmplăria din Volos. În fiecare dimineață. Acolo, la noi, munca începea cînd venea maistrul. Cînd la șapte, cînd la unsprezece, cînd cu certuri și bătăi, cînd cu rîs și prostii. Aici, tac-tac, și gata.

La etajul șase n-am fost niciodată — nu știu cum e. De două ori pe lună urc la etajul cinci. Duc un vraf mare de hîrtii pe care mi le dă Müller — chitanțele de primire pentru cincisprezece zile —, și le dau unei femei înalte, din încăperea cu numărul 14. Pînă să ajung la tipa asta înaltă și pînă să-mi spună să las hîrtiile pe a treia masă și să mă întorc la ea să-mi semneze patalamaua de la Müller, mai arunc o privire în jur și văd ce e pe-acolo. E o cameră mare de tot. Sînt douăsprezece mese — le-am numărat — și pe toate se află telefoane, mașini de scris, telexuri și dictafoane. Sînt și femei și bărbați — unii stau separat la birouri mici, despărțite cu paravane de sticlă care nu ajung pînă la tavan, ceilalți stau împreună. Rareori îi vezi la față, pentru că tot timpul șed cu capul plecat, ba spun, ba ascultă ceva la telefon ori bat la mașină. În camera asta e zgomot tot timpul — sonerii, telefoane, țăcănitul mașinii de scris, toate deodată. Îmi spun că noi stăm acolo unde stăm și ne chinuim mîinile și trupul. Dar ăștia de-aici sînt chiar oropsiți. Vorba aia, nouă ne scot sufletul. Ăstora de-aici, pe onoarea mea, le-au scos ochii și le-au pus în loc două fa-

ruri Autel, din alea din care fabricăm noi, ca să nu mai vadă altceva nimic. De la opt dimineaţa la patru după-amiaza.

Pe culoar nu e nici un zgomot. Nu se aude nimic, din nici un birou. Nici voci şi nici maşini. Pe aici văd şi nişte femei frumoase cum n-am mai văzut în viaţa mea. Nici pe stradă, nici la cinema. Pe culoar e un covor foarte gros, şi cînd păşesc pe el femeile astea şi nu se aude nimic îmi par ca din poveşti. Trec cocoţate pe picioarele alea şi intră pe vreo uşă. Cred că îşi aleg întîi picioarele, apoi se cocoaţă pe ele şi acolo rămîn. Uşile parcă s-ar deschide singure. Ele se pierd înăuntru, şi uşa se închide singură la loc. Toate uşile au numere, unele au şi beculeţe roşii şi verzi. Toate sînt ca într-un roman poliţist, „crimi" cum îi zicem noi aici, sau ca într-un film „ficşn", nu ştiu dacă-i spun bine.

Aş vrea să stau mai mult pe culoarul ăsta şi să mă holbez la ce se întîmplă aici, dar mi-e frică. Dacă n-ai nici o treabă, ce cauţi aici ? Sînt sigur că la etajele astea ar putea să existe o întreagă poliţie.

— Nu cumva, măi Kostas, să te holbezi prea mult, să te ia drept spion, îmi spune cîteodată Scuroiannis. O să te creadă spion japonez. Azi la asta-i spune spionaj industrial. Pe vremuri nu exista.

— Unde nu exista, măi Scuroiannis ?

— La fabrica din Dobrinovo, zice umflîndu-şi obrajii.

Plec de la etajul cinci — nici repede dar nici încet, cu patalamaua lui Müller în mînă, şi se

vede că am treaba mea aici, nu sînt spion japonez.

Noi ne aflăm la etajul patru. Sîntem secția de expedieri, „Spedition“ cum îi zic nemții. Stăm într-o încăpere mai mică, chiar lîngă sălile mari unde se face ambalarea.

Pe asta o am mai bine în minte de vreme ce stăm în ea. Sîntem șase bărbați și, cu noi doi, opt. Sînt paisprezece femei. Nemțoaice și cîteva spaniole. O să-ți povestesc și despre ele, nu le prea înghit, dar mi-e cam milă.

Șeful nostru e acest Müller, despre care ți-am pomenit, responsabilul secției de expedieri. Mic, gras, urît și gălbejit. Are un birou al lui și pare una cu scaunul în care șade. Șade opt ore pe zi — nimic nu reușește să-l ridice de pe scaun. De pe scaun aranjează totul, toate-i trec prin mînă, toată producția trebuie să treacă pe la el. Face tot timpul cîte ceva, și nu se grăbește. Tot timpul spune ceva, nu țipă și nu schimbă tonul niciodată. Vorbele lui, așa cum le rostește, să tot fie patru la număr, nu mai multe, parcă ar fi bătute la o mașină sau imprimate pe o bandă de magnetofon care e în gura lui. M-am gîndit că seara își scoate din gură magnetofonul așa cum își scoate proteza. Sigur că proteza și-o pune într-un pahar cu apă. Dar unde-o fi punînd magnetofonul ? Într-o vreme mă chinuia întrebarea asta — ce se întîmplă cu magnetofonul lui Müller cînd se întoarce seara acasă, și ce voce are fără el ? Pe urmă am recunoscut că Erica are dreptate cînd spune că-mi bag în cap tîmpenii.

Lucruri fără noimă, măi Kostas, îmi spun ceilalţi.

Împreună cu Müller, în biroul lui separat, se află şi blonda aceea, căreia trebuie să-i dau înapoi chitanţa, pe care ea o agaţă într-un cui deasupra biroului. O pune împreună cu celelalte şi nici măcar nu ridică ochii la mine. N-a spus în viaţa ei „Nu — Da — Bine — Rămîneţi — Plecaţi — Aşteptaţi —" nu spune nimic, niciodată. Ia chitanţa, o pune peste celelalte şi-şi vede de treabă. Se vede că tocmai cuiul ăla în care agaţă chitanţele e norma mea. A ei, săraca, o fi mult mai grea, trei-patru cuie. De-aia dă zor toată ziua, la fel cu cei de la numărul 14. Dimineaţa, cînd intrăm, o întîlnesc cîteodată pe coridor — şi ea intră tot pe uşa din spate, e tot personal mărunt. Îmi zîmbeşte — „Sien gut morgen" — îmi zice. Adică, are glas. Cînd mă priveşte, ochii i se fac blînzi şi calzi. Altfel e slăbănoagă şi prost făcută. Nu e măritată, văd că i spune Fräulein. Şi sigur — îmi zic — n-are succes la bărbaţi, le duce dorul, săraca. Dacă nu-mi era şefă, i-aş fi propus să ieşim într-o seară la cinema. Aşa, din prietenie. Îmi zic : stă opt ore acolo, lîngă cele trei-patru cuie, pentru care primeşte salariu, şi seara, ruptă de oboseală, ameţită, rămîne singură într-o cameră goală, ceva mai bună decît a mea.

În biroul despărţit cu geam al lui Müller, mai e cineva. O huidumă. Parcă e făcut din oţel, poartă mîneci scurte cu manşete îndoite. Tot timpul vine şi pleacă, cînd la etajul cinci, cînd jos, la hangare, cînd în secţia noastră,

cînd în sălile unde se ambalează. Cîteodată stă pe capul blondei, săraca, îi dă ordine. Nu l-am văzut niciodată șezînd pe scaunul lui. La început am crezut că e mîna dreaptă a lui Müller. Greșeam fără să-mi dau seama. Pe urmă m-am gîndit că e însuși Müller, veșnic în mișcare, spiritul lui în mișcare. Iar greșeam, Müller n-are nici un spirit, nici care să se miște, nici care să șadă, nu are decît magnetofonul — iar aici n-ai nevoie de altceva. Acum știu. Grasul de lîngă mine o să moară, o să se sufoce, n-o să apuce să iasă la pensie, și atunci matahala o să-i ia imediat locul. Să nu cumva să rămînem vreo oră fără șef. De aceea l-au pus aici. În vreun birou de la etajele de sus o fi existînd de pe-acum o cruce pusă pentru Müller, și lîngă numele lui Müller o fi numele ăstuilalt, al matahalei. Știu de cruce și Müller știe și el. Stă deasupra capului ca moartea, așteptînd să dea lovitura, să-i ia sufletul și pe urmă locul.

Cînd a plecat, Stavros mi-a spus că Müller e om cumsecade.

— Dacă ai nevoie de ceva, du-te la el.

N-am avut nevoie de nimic, n-am vorbit niciodată cu el. Totuși, știu. Știu că Müller e ca noi ăștialalți, e de-ai noștri. Își face treaba și ia bani. Grăsanul nu e așa, el e Autel.

— Și, în cadrul problemei generale a reproducției, cea a reîmprospătării cadrelor devine acum problema principală a capitalismului, zice Brusakis. Își face doctoratul în științe economice și sociale de la începutul lumii și pînă azi și ține discursuri în fiecare

seară la cafeneaua grecească. Printre multe parascovenii mai spune din cînd în cînd și cîte ceva ca lumea. Dar atunci trebuie să te apuce neapărat o durere de stomac, ca să poți pleca deîndată — altfel ești pierdut, trebuie să-i asculți toată conferința.

Mă gîndesc la mine. Numele meu nu cred să treacă mai departe de hîrtiile lui Müller, nu figurează nicăieri la etajele de sus. Eu știu lucrul ăsta. Și văd că așa stau lucrurile, noi, mici și mari, știm care ne este locul în mecanismul producției. Savidis, care a venit acum din Franța, altul care face pe filozoful, de parcă n-am avea destui aici, zice că sîntem în regres.

Noi avem două secții. La noi vin toate produsele, gata împachetate pe bandă rulantă și intră în lăzi. Într-una din secții punem în cutii doar becurile pe care trebuie să le schimb în caz că se ard sau se sparg la vreo ciocnire. Lăzile astea merg la magazin. Magazinul nu e un magazin obișnuit, ci mai degrabă secția noastră comercială care nu numai că vinde, dar și expediază farurile noastre în toată lumea. Se află pe strada Müller — alt Müller, desigur, nu e strada lui Müller al nostru, doar „Spedition" e a lui. Ca să aflu că-i așa, n-a fost nevoie să întreb, am înțeles singur.

În cealaltă secție se așază în lăzi întreaga garnitură, adică toate farurile necesare unui automobil. Astea pleacă la fabricile care ne-au dat comenzi — după dimensiunile, culorile și formele pe care le doresc.

Și pe astea și pe alea le așezăm în lăzi. În sfîrșit, lăzile de plastic. Așa nu se sparg în timpul transportului și nu avem de furcă cu destinatarii, cine e vinovat că s-au spart. După ce se umple fiecare ladă o ia tîmplarul, țac-pac o bate în cuie, și îi pune și niște fîșii de tablă cu o mașină. O fată — țac-pac — îi lipește eticheta noastră — lada e gata.

Țac-pac.

Deasupra noastră, a tuturor, e creierul. Noi sîntem inima, circulația sîngelui. Toate urcă la etajul patru, toate pleacă de la etajul patru. Cîndva, la început, mă gîndeam că e de neconceput, prostie curată, să urce producția la etajul patru și să coboare de acolo ca să fie expediată, că puteau adică să facă toate secțiile una după alta, ca să meargă treaba șnur. Acum știu, știu că o asemenea risipă de spațiu nu e permisă în zilele noastre. Spațiul se măsoară astăzi și în sus. Mai am puțin, după cum vezi, și ajung înțelept. Văzînd, auzind și gîndind atîtea o să ajung și eu într-o zi un Savidis, Brusakis, ori vreun Iannopoulos, care le știu pe toate.

— Și pînă la urmă îți faci și doctoratul, zice Scuroiannis.

S-ar putea ca pînă la urmă să-mi fac doctoratul. Despre vagabonzii de pretutindeni, uniți-vă.

În secția în care lucrez mă ocup de transport. Cu alte cuvinte, sînt hamal. De fapt nu mai e nevoie de alte cuvinte. Sînt un hamal

din cei mai obişnuiţi la secţia „Spedition" a întreprinderii Autel. Am un cărucior cu roţi de cauciuc şi pe el încarc lăzile care sînt gata. Nu pe toate. Numai pe cele din secţia întîi, adică pe cele care merg la magazin. La secţia cealaltă, adică acolo unde închid lăzile pentru fabrici, e altul care are şi el căruciorul lui. La început era un spaniol, acum e un turc.

Cînd primesc lăzile iau şi actele care trebuie. Chitanţa în două exemplare şi dovada mică pentru mine. În chitanţă sînt scrise toate, atîtea lăzi, de dimensiunile cutare, conţinînd atîta şi atîta. Chitanţa nu mă priveşte pe mine, doar o predau. În dovada mea e trecut doar numărul copiei, ora şi minutul predării, adică al preluării, şi gata. Iau actele şi lăzile, trec prin culoarul cu ferestre ce dau spre gară, împing căruciorul în liftul nostru, intru şi eu şi pornim în jos. Liftul e mare, lat, de fier, seamănă cu un vagon. Nu s-au gîndit să-i pună un scaun în vreun colţ, vreun loc pe care să te aşezi. Ca să nu ne învăţăm rău. Dacă sînt foarte obosit — şi totdeauna după-amiaza sînt obosit — încerc să mă aşez alături de lăzi. Niciodată nu am loc, cele cîteva minute cît durează coborîrea stau pe fier — şi tot cam atît la urcare, cînd stau pe cărucior. Cursa asta cu încărcătura de la secţie, cu liftul, prin coridor — coridor, secţie — o fac de treizeci de ori pe zi. Aşa am reuşit să măsor producţia Autel-ului. Zece lăzi de fiecare dată înseamnă în total trei sute. Trei sute de lăzi ale mele şi trei sute ale turcului fac şase sute. Şase sute de lăzi pe zi e producţia

Autel-ului. Știu că e așa, Erica mi-a spus însă că dacă nu știu cîte faruri sînt în fiecare ladă, n-am făcut nimic. Nemțoaica asta e practică, crede că numărătoarea e numărătoare, unu și cu unu fac doi — dar naiba să mă ia, mai are omul și suflet — chiar dacă la sfîrșit nu iese socoteala și chiar dacă ar ieși, la ce bun ?

— Și tu, acum, la ce-ți folosesc toate astea ? zice Scuroiannis.

Cînd ajung în curte vreau să mă uit puțin în jur. Prin stînga se duc materialele de care e nevoie. Toate materialele sînt gata prelucrate — aici observ asta. Și perele și duliile, aluminiul, culorile, bachelita, capacele din plastic transparent, verde, roșu sau alb, și sîrmele, întrerupătoarele și cutiile în care vor fi împachetate— toate cele necesare. Văzîndu-le, mă gîndesc că în final noi nu producem nimic. Absolut nimic. Zece sau cincisprezece fabrici ne dau produsele lor, noi le asamblăm, dar nu avem de fapt o producție proprie. Așadar asta nu e fabrică, ci unitate de producție, sucursală. Așa mi-au explicat înțelepții de la cafeneaua grecească. Așadar, zic eu, și Autel-ul e un fel de hamal — e slugă la alții.

— La cine ?

— Mecanismul producției, vine răspunsul.

— Ici mecanism, colo mecanism, le spun și eu, pînă la urmă ne jucăm de-a v-ați ascunselea, nimeni nu mai produce nimic. Se transformă totul într-un cerc vicios.

— Asta-i lumea noastră, producția industrială pentru societatea de consum.

Bineînțeles că nu mă fac mai înțelept.

Stau puțin, privesc. Lifturi ca ăsta al meu or fi urcînd și acolo de unde ne vin nouă produsele. Cred că sînt aranjate, numărate la țanc. Dacă vin puțin mai tîrziu, dacă lipsește ceva, se oprește lucrul într-o secție, se încurcă întregul ceasornic al producției. Iar dacă sînt mai multe, grămadă, așa cum intrau în tîmplăria din Volos, ce facem cu ele, unde le punem ? Asta e deci mecanismul producției. Gata, am înțeles.

Iar m-am lăsat dus de gînduri. Dovada mea e gata ștampilată, cu ora și minutul la care am predat lăzile — e timpul să plec, o să-și dea seama sus — blonda mea — că am pierdut timpul căscînd ochii la producție și le-am mîncat două minute și patruzeci și trei de secunde. Așa am învățat ce înseamnă norma : cele două minute și patruzeci și trei de secunde pe care nu trebuia să le pierd sub nici o formă — deci hai sus !

Intru în liftul meu, urc din nou la etajul patru, încerc să deschid ușa și uite-l pe turc. E deja acolo cu lăzile de expediat la fabrici, încărcate pe cărucioruI lui. E puțin mai bătrîn decît mine — ar fi putut să aibă o față de oriental cu mustață din Karamemetistan — dar nu are nimic din toate astea. Doar o tristețe în privire. Mai are și un prosop cu care-și șterge ceafa — asudă mult. Vorbesc încet ca nu cumva să tulbur liniștea sfîntă care domnește la etajul nostru.

— „Boh istersin ? bocu ie", îi spun în turca mea frumoasă înjurăturile pe care le știu de la meșterul din Volos.

— Rahatul ai să-l mănînci tu, îmi spune el grecește, nu știu cine l-a învățat.

— „Sin ie bocu, îi zic, Avra dudu ginigiem."

O înjură și el grecește pe biata mea mamă și apoi ne despărțim.

— „Hamalbas, îi zic, ziapek oglu, esich oglu" — turc tîlhar, ne-ați luat Constantinopolul și Sfînta Sofia.

— Rahatul să-l mănînci tu, ghiaur pezevenghi vedea-te-aș mort.

El coboară încărcat, eu merg fără încărcătură pe coridor spre secție, și ne învîrtim înainte și înapoi, sus și jos, progenituri — el al marelui imperiu otoman, eu al Greciei eterne, așa cum ni se spunea la școală.

Într-o seară le povestesc la cafenea cum o duc cu turcul, și ei rîd.

— Solidaritatea proletară, declară Iannopoulos care dă din cap în semn de mare înțelepciune.

— Nu murdări totul cu povestea ta, îi zice atunci Scuroiannis. Te-ai veștejit, bietul de tine, mai rîzi și tu, doar ne spune glume...

Scuroiannis e din cei mai vechi de aici. Stă de cincisprezece ani fără întrerupere. Dacă ar putea, filozofii noștri l-ar bate. Din bastarzi, derbedei și tacă-vă fleanca, nu-i scoate. Ce-are cu ei nu ne spune, dar lor le e frică de el. Se bosumflă și ei știu atunci că nu-i de glumit cu Dobrinovul. Cu mine e prieten.

La zece avem o pauză scurtă — un sfert de oră. Benzile rulante se opresc. E interzis fumatul — *Rauchen verboten* — în secţia cu ferăstraie pentru plastic, scînduri şi altele. Muncitorii ies afară la noi, pe coridoare, ca să fumeze o ţigară. Müller şi grăsanul nu vin. Nu vine nici blonda, probabil că se grăbeşte. Eu şi turcul stăm pe cărucioarele noastre, el îşi şterge încontinuu ceafa. Le facem loc, cîţiva se aşază lîngă noi. Alţii se plimbă în sus şi în jos, cu siguranţă ca să se dezmorţească, sînt cei care lucrează stînd pe scaun. Spanioloaica cea mică fumează şi două şi trei ţigări una după alta, într-un sfert de oră. O văd şi la alte ore pe coridor, iese mereu să fumeze. Ştie că sînt grec, vine cînd mă vede cu căruciorul, fuge după mine ca un pui de ţigan care cerşeşte, îmi spune cîte ceva. Nu ştiu deloc spaniola dar înţeleg — îmi spune că nu poate, nu poate. Acum nu zice nimic. Şi noi ceilalţi la fel, nu zicem nimic — ce să spunem ? Nici nu ne cunoaştem. N-avem nimic de aranjat între noi, normele au grijă de toate, tăcem din gură.

A trecut sfertul de oră, benzile rulante au început din nou să meargă înăuntru, pleacă toţi. Ne ridicăm şi noi. Pe coridor nu se mai aude nimic. Doar dacă ajungi la celălalt capăt, lîngă cele două secţii, auzi ciocăniturile tîmplarilor care bat cuiele mici în scîndurile moi ale lăzilor.

Toc-toc — nimic altceva.

Asta e Autel-ul — Și ăsta sînt eu în Autel. Sînt de patru ani, merg pe-al cincilea — și vezi, mai multe nu pot să-ți spun. Mă gîndesc doar că nu e nimic deosebit și nu mi se întîmplă doar mie — doar că eu sînt cam nătîng. Dacă-i întrebi pe alții care nu sînt, nu știu nici ei mai multe. Vreau să spun că mii și mii de oameni în fiecare zi, în mii și mii de astfel de giganți, ne ducem și venim și habar n-avem ce se întîmplă înăuntru, ce se întîmplă cu cei de alături de noi. Așa cum am mai spus, un paravan de sticlă mă desparte de toate, de mașini, de producție, de mecanismul ei, de sistem. Atît văd prin acest paravan de sticlă. Pe cei din jurul meu, tot prin paravanul ăsta îi zăresc. Îi văd de parcă n-ar avea față. Cred că ei, din partea cealaltă a paravanului, nu mă văd deloc.

Și atunci îmi zic că la tîmplăria din Volos toți știam totul. Din cauza nivelului nostru scăzut de-acolo. Aici nu știm nimic — desigur, datorită nivelului nostru ridicat. Și asta va să zică nivel ridicat — să știm doar propria noastră remunerație — iar pe cei din jurul nostru să-i vedem de parcă n-ar avea față. A trebuit să merg patru mii de kilometri — de la Surpí pînă aici — ca să aflu asta. Să aflu că asta e lumea noastră, lumea de azi, cum îi zice.

Toată ziua cu căruciorul meu, singur, numai la de-astea mă gîndesc. Cum e lumea de azi, și cum se construiesc astăzi fabricile, ce

sîntem noi în lumea asta, și altele de-alde astea. Și un ajung bineînțeles nicăieri, toate rămîn opace, de neatins și necunoscute. Străine, ciudate, false. Uneori mi se pare că visez doar Autel-ul. Și seara, cînd mă întorc obosit în camera lui Frau Baum și mă acopăr cu cele trei cuverturi pe care mi le-a lăsat Stavros — tot la lucrurile astea mă gîndesc. Seara mă întorc din patul meu la Autel. Intru pe ușa noastră, a personalului mărunt. Stau jos la parter unde sînt mașinile — pustietate —, mă opintesc în fața lor, mă uit la ele cît vreau eu. Urc sus cu Paternoster, merg la creier, mă așez într-un fotoliu adînc, am de discutat cu ei probleme tehnice, despre mașinării, despre sistemele de producție — capitalism, socialism, revoluția industrială, marea societate —, ceea ce aud la cafeneaua grecească, și adorm cu ele, în ele. Precum mielul domnului în fiecare seară în umbra Autel-ului. Necunoscut, străin, ciudat, fals dacă vrei, ca un vis, orice ar fi, n-am altceva pe lumea asta, zisă mare...

Asta e tot. Numai atît. Ce mai poți să scoți de la mine, domnule scriitor ? Ce fel de scriitor ești dumneata, de mă cauți pe mine ? Pe lume sînt eroi, criminali, boli psihice și neliniști ale spiritului — de ce nu scrii despre astea ? De la mine vrei să afli despre greci ? De la mine ? Despre omul zilelor noastre ? Eu nu sînt om, sînt dovleac. Și tare mi-e teamă că și tu ești la fel.

2 TÎMPLĂRIA DIN VOLOS

DECI STAVROS mi-a aranjat să vin în Germania : dă-i, Doamne, bine, îi rămîn dator ! Îţi povestesc eu altă dată despre el, n-a sfîrşit-o bine, din cîte am auzit, are mult de furcă de cînd s-a întors înapoi în Grecia.

Aşadar, înapoi acum, în Grecia — cum vrei dumneata.

Eram înfiorător de săraci la Surpí, în satul meu — e puţin mai jos de Volos satul ăsta. Tată avea un fel de croitorie în sat — de cînd îl ştiu nu ţin minte să fi cusut ceva. Pe mama mi-o amintesc mai degrabă ocupată cu cîrpitul care nu se mai sfîrşea niciodată şi cu gătitul — şi cred că ea a cusut mai mult în viaţa ei decît tata care avea croitorie.

Eu m-am născut în 1940 şi Anastasia doi ani mai tîrziu. Nu-mi aduc aminte deloc de război şi ocupaţie. Despre celelalte n-am de gînd să-ţi spun prea multe. O să-ţi povestesc pe fugă cele de trebuinţă pentru povestea pe care vrei s-o scrii dumneata. Mama a murit cînd aveam cincisprezece ani. Am terminat şcoala primară, voiau să mă trimită la liceu la Volos. La Volos aveam pe o mătuşă de-a tatii, credincioasă şi bogată, bogată şi credincioasă — ea mă luase. Zicea că vrea să mă facă preot — pentru răscumpărarea păcatelor — eu nu făcusem nici unul — nu înţelegeam ce vrea să spună. Cu moartea mamei s-a zis şi cu liceul şi cu preoţia. M-am întors acasă să văd

ce-o să se aleagă de noi. Croitoria nu mergea, pămînt nu aveam, trebuia să dau o mînă de ajutor ca să trăim.

Cînd m-am întors acasă mi-am dat seama cît eram de săraci. Mama reuşea să ascundă sărăcia. E un meşteşug şi ăsta, pe care grecoaicele îl deprindeau una de la alta, ca pe nişte mistere eleusine. Anastasia, doar de treisprezece ani, n-avea de unde să ştie. Venea seara şi ea n-avea ce să ne dea să mîncăm, se ascundea în camera cealaltă şi plîngea. Bănuiesc că tatii îi era foarte ruşine, dar nu cred că s-a descoperit încă vreun meşteşug gospodăresc pentru taţi.

M-am dus iarăşi la Volos. Ziua băteam străzile iar noaptea dormeam la mătuşă. Făceam toate treburile mărunte care mi se ofereau, cel mai adeseori hamalîc, comisioane, încărcam, descărcam, am lucrat şi la construcţii, fără să-mi găsesc un loc stabil.

Cînd strîngeam cîţiva bănuţi, îi duceam acasă. Mi-era teamă că sînt înfometaţi. De cîte ori mă vedea acasă, tata începea : „Mai stai să mai creşti puţin şi apoi pleacă. Măcar tu să scapi. Dacă vrei, ne ajuţi şi pe noi, dacă nu, ne laşi în plata domnului, dar pleacă. Asta nu-i ţară..." Vorbea şi apoi cădea din nou în acea linişte a lui, indiferent la tot ce se întîmpla în jur. Indiferent chiar şi la sărăcia noastră.

Anastasia creştea şi rămăsese cu cele două codiţe împletite strîns — nu voia să şi le taie. Era scundă, slabă, puţintică la trup — parcă nu ocupa loc.

Nu se plîngea niciodată, nu mai plîngea — ea a acceptat cuminte soarta sărăciei, îmi ziceam. Mă gîndeam că începuse să învețe din meșteșugul mamei sale, să le strîngă pe toate, să le aranjeze. Doar atunci cînd deschidea ochii ăia ai ei — ochi mai mari nu cred să fie pe lume ! — mă cam temeam, îmi părea cam dusă.

La un moment dat, numai din întîmplare am găsit de lucru la o tîmplărie. Despre asta trebuie să-ți povestesc, să știi povestea de la început, pentru capitolul pe care ai să-l scrii. Ia ce-ți spun drept introducere, să zicem.

Tîmplăria. Era o stînă mare, închisă de jur-împrejur cu un zid înalt. Se afla la capătul orașului, în drumul pe care trecea la început trenulețul. Afară, deasupra ușii, era o tăbliță cu litere șterse : „Atelier de lemnărie".

La acest atelier de lemnărie făceam stinghii pentru lăzile de roșii, struguri și mere. Eram patru. Maistrul, căruia îi spuneam meștere, doi tîmplari, și eu, al patrulea. Eu lucram la un ferăstrău mic care era acolo, ruginit — era vechi dar bun, eu însă l-am făcut ca nou. Am învățat repede și meșteșugul. Tot meșterul căruia îi fusese milă de mine și mă adunase de pe drumuri m-a învățat și meseria.

În afară de stinghii, făceam din cînd în cînd și alte obiecte de tîmplărie — lăzi mai mari, cutii, ceva scînduri, podele, ce se nime-

rea. O dată am făcut şi coşciuge. Unii de la pompe funebre n-avură la momentul potrivit coşciugele şi-l rugară pe stăpînul nostru să le facem noi repede de tot că să îngroape oamenii — aveau nevoie urgentă de cinci. Meşterul nostru era foarte priceput, ştia să facă de toate.

— Să le facem, îi zise stăpînului, să nu rămînă oamenii neîngropaţi, precum Constantin Paleologul.

Aşa că le-am făcut coşciugele, care pe deasupra au ieşit şi frumoase. A venit negustorul de morţi, nu prea crezuse c-o să le găsească gata, le-a văzut şi s-a bucurat.

— Cînd muriţi, să vă adresaţi la noi, îi zise meşterul şi ne puserăm pe rîs.

Mai rîdeam uneori de lucruri de-astea. Nu vedeam decît ce era acolo, nu ştiam ce se întîmplă afară, dincolo de atelier.

Să mergem mai departe, ca să terminăm şi cu astea. Atunci m-au luat la armată. Eu şi cu Stavros am ieşit bine — ne-au trimis la Larisa, acolo ne-am şi făcut prieteni atît de buni. Sigur, cei de acasă mureau de foame, nici nu ştiu cu ce trăiseră în timpul ăsta. La un moment dat ne-au eliberat — s-a terminat şi cu asta. Stavros, care le aranja pe toate bine, avea deja actele, a venit aici. Eu primul drum l-am făcut la tîmplărie — îmbrăcat încă militar. De dragul slujbei ăleia. Şi ceva la care nu m-am aşteptat : m-au luat înapoi să fac munca dinainte. Mare lucru să am iarăşi slujbă. Am răsuflat uşurat, am

prins curaj, m-am dus acasă, le-am spus şi lor vestea ca să se bucure, şi înapoi la tîmplărie. Îmbrăcat tot militar — alte haine n-aveam.

Aşadar m-am întors la tîmplărie. Mă uit, abia acum văd că s-au făcut schimbări mari cît am stat eu în armată. Am găsit o tăbliţă nouă : „Tîmplărie suedeză“[1]. Stăpînul nostru nu se pricepea la lemn, măgarul ăsta nu se pricepea la nimic, moştenise atelierul. Mi se părea cam ciudat că o dăduseră pe negoţ. Mai deschiseseră o uşă în peretele din spate şi acolo puseseră tăbliţa cu „Atelier de tîmplărie“. Partea din spate a atelierului era separată. I-au pus acolo pe cei doi tîmplari cu uneltele lor cu tot : îşi vedeau toată ziua de stinghiile lor. În partea din faţă aduseseră lemnărie nouă, cam zece metri cubi, grinzi, bîrne, tot felul de scînduri sprijinite de perete ici şi colo, la intrare. Mai ţineau din ele şi în spate, în hangar. Stăpînul îşi adusese doi de-ai lui, unul zicea că e copilul soră-si, îl chema Tanasis. Gălbejit şi cu ochi albi, nu ştiai încotro priveşte, dacă chiar priveşte. Semăna puţin cu matahala asta de la Autel — la fel de pocit era şi ăla. Tot neam de-al lor era şi celălalt, nepot sau nu ştiu ce dracu. I-am găsit acolo şi n-am prea vorbit.

— Deci te duci şi tu, drăguţule, 'napoi la ferăstrăul tău, îmi zise meşterul.

---

[1] Lemnul suedez fiind considerat în Grecia lemnul de cea mai bună calitate (n. t.).

— Sigur, îi zic, şi cît pe ce să-i iau mîna să i-o sărut. Ştiam că mulţumită lui mă primiseră înapoi. Să luăm ferăstrăul şi să-l ducem în tîmplărie, îi zic.

— Nu, n-ai tu nici o treabă cu tîmplăria. Tu rămîi aici cu mine.

— Cum vrei, îi zic.

— Nu, zice el din nou, trebuie să vrei şi tu.

— Vreau, îi zic, chiar dacă nu înţelegeam ce-mi spune, numai slujba să nu mi-o pierd.

Mi-am început din nou slujba. În anii care trecuseră, lucrurile începuseră, păsămite, să se aşeze în Grecia — răsăriseră oameni cu bani. În sate se refăcuseră casele distruse şi dărîmate. La Volos au dărîmat casele vechi şi au construit altele noi. Stăpînul nostru începu atunci să cumpere lemnărie veche şi materiale de la casele dărîmate. Închirie undeva un loc, le aruncă pe toate acolo, îi puse pe nişte ţigani să vîndă — ţigle, cărămizi, plăci, fierăraie. Lemnăria veche au adus-o aici — s-a umplut locul pînă-n tavan, grinzi, bîrne de la acoperişuri, lemnărie întrebuinţată. Cei doi nepoţi ai stăpînului luau lemnele, le alegeau dintre celelalte, le spălau de tencuială şi var, scoteau cuiele, tăiau cu ferăstrăul capetele stricate, le dădeau puţin la rindea. Asta era treaba lor.

Pe urmă venea rîndul meşterului. Le lua din stivă unul cîte unul, le alegea pe cele mai bune şi însemna cu creionul de tîmplărie unde să fie tăiate cu ferăstrăul. Omul ăsta nu

se pricepea numai la tîmplărie, cunoştea lemnul aşa cum nu cred să-l mai ştie cineva. Se uita la el şi ochii lui pe jumătate adormiţi se înviorau : îl pipăia, îl zgîria cu unghia, îl mirosea, îi urmărea fibra, îi număra nodurile — nici un lemn nu avea secrete pentru dînsul. El inventase afacerea şi ca să o scoată la capăt m-au aşteptat şi pe mine, pentru că eram atît de sărac — adică de încredere.

Lemnele pe care le alegeau, însemnate de meşter, mi le treceau mie. Apăs pe buton şi iese ferăstrăul. Simt cum mă priveşte meşterul cu atenţie — din cauza lemnelor. Simt că privirea lui e caldă. Din cînd în cînd îmi dă sfaturi, îmi arată nodurile, sensul fibrelor.

— Apucă-le din partea cealaltă. Aşa, drăguţule... Eşti băiat bun.

Tăiate de mine lemnele vechi erau ca noi. Din grinzi mari şi traverse făceam scînduri groase, apoi le tăiam mai subţiri. Din cele mai subţiri făceam scînduri mici şi încheieturi. Tăiam cu ferăstrăul şi bucăţi mai mici decît stinghiile. Făceam cîteodată şi lemn pentru parchet.

După ce ieşeau din ferăstrăul meu, le luau pe cele mai bune şi le amestecau cu lemn nou ca să le vîndă şi pe astea vechi drept lemn nou — dacă se va găsi vreun prost. Celelalte — care se vedea de la o poştă că nu sînt noi — le aşezau în picioare lîngă lemnul nou.

Nici un meşter de doamne-ajută sau maistru nu putea fi păcălit cu lemnul ăsta nou. Stăpînul nostru mergea toată ziua prin satele

din jur și la Volos și găsea totuși fraieri, dădea bani, mese. Din lemn făceau plăcuțe și le plasau unde puteau — jumate noi, jumate vechi, și-și împărțeau cîștigul. Au cîștigat bani — bani mulți, așa cum am aflat mai tîrziu. I-am spus să ne ia un strung — a rîs :

— Măi Mihalis, îi zice meșterului, vrei să mă faci industriaș. Nu mi se potrivește, uită-te mai bine la mine.

Cu alt scop își strîngea el banii cîștigați prin furtișag. Începuse să cumpere terenuri necultivate dincolo de Zahorá, între Horetvó și Purí, ca să le vîndă mai tîrziu ca locuri de casă — să cîștige adică lozul cel mare. „Ce-mi tot spui, Mihalis, de strunguri și alte sărăcii din străinătate. Tu nu știi cum e în Grecia. Mă pun eu pe roate și vă iau și vouă ce vreți“ — numai vorbe de om cinstit.

Nu ne lipsea totuși nimic. Meșterul lua cinci sute pe zi iar eu două. Nu știu cum se împăca stăpînul cu nepoții lui.

Două sute pe zi... știam sigur că cu acești bani nu mi se plătea doar efortul, ci îmi cumpărau și tăcerea. Nu mai eram tîmplăria săracă cu lădițele și coșciugele noastre de ocazie — devenisem o bandă de borfași în toată regula. Uneori cînd mă gîndeam mi se făcea rușine — așa mi-am început eu viața și tot așa am continuat-o. Care viață ? mă întrebam iarăși. Cele două sute pe zi erau viața mea. Și a celorlalți doi din sat. Orice ai zice uneori îți vine să te duci la ei și să le spui să aleagă : ori îți fac dreptate, ori îi dai în vileag.

Ca să fac economie dormeam la tîmplărie. Mi-am croit singur, m-a ajutat puțin și meșterul, un fel de bîrnă sub acoperiș. Acolo mi-am pus patul, așternutul, și ceva ce aducea cu o masă, pe care o făcusem noi. Stăpînul s-a bucurat tare mult că eu dormeam la atelier — nu cumva să vină hoții și să-i fure prețioasele lemne. Mai tîrziu am atîrnat și un glob deasupra așternutului și aveam întrerupătorul lîngă mine. Aveam, cu alte cuvinte, locul meu. De la mătușă-mea am plecat. Nu mi-a făcut niciodată nici un rău și totuși am urît-o întotdeauna cu acea ură oarbă și neadormită a copiilor — n-am să înțeleg niciodată de ce. Acum mi se pare că pricep.

Aveam și un cîine. Era o javră imensă, roșcovană, nume n-avea. S-a trezit și el acolo, împărțeam împreună stîna. Noi îl țineam de paznic, dar el nu păzea nimic. Ședea toată ziua pe labele dinapoi și se uita la vrăbiile care îi mîncau mîncarea — resturi pe care i le aduceam de la bucătărie — și nu le gonea niciodată. Iar noaptea tot așa, în loc să latre la oamenii care treceau pe-afară, căsca ochii la lună. Îi plăceau șoarecii care mișunau prin atelier, nu-i vîna niciodată, și nu se potolea pînă cînd nu intrau înapoi în gaura lor. Cîinele ăsta era sfînt — mi-a fost dascăl în ale statului degeaba. Într-o zi l-am pierdut — dimineața n-a fost de găsit, nici după-masa n-a apărut la locul lui de lîngă ferăstrău. Caut eu peste tot, strig, fluier, nimic. Îmi las treaba, și îl găsesc în spatele atelierului. Plouase dimineața se strînsese niște apă pe țiglele acope-

rișului, și acum picură pe scocuri. Cîinele ședea pe labele din spate și se uita la fiecare picătură de apă care cădea — plici — le asculta una cîte una. S-a întors către mine și m-a privit. Dacă n-ar fi venit meșterul, am fi rămas amîndoi acolo, privind în neștire.

— Îi dau eu carne otrăvită, spune Tanasis. Ce tot aveți cu potaia asta?

— Dacă te atingi de cîinele ăsta, îi zic, pe Dumnezeul meu că te spînzur. De grindă te spînzur.

Cu el m-am certat, dar de cîine nu s-a atins, i-a fost teamă. A înțeles din vocea mea că nu glumeam.

— Te spînzură, îi spuse și meșterul. Mă luase și el în serios.

M-am gîndit de multe ori la întîmplarea asta. Chiar aș fi fost în stare să-l omor pentru cîinele ăsta vagabond — eu, vagabondul care nu mă revoltasem niciodată pentru mine.

De fapt, nu mă rupsesem încă de familie. Viața tot în familie se petrecea. Eu cred că sfințenia familiei grecești se datorează sărăciei. Așa se nasc greutățile și datoriile pe care le numim sentimente.

Sîmbăta la prînz închideam tot, și atelierul și magazinul. Luam cursa și mă duceam în satul meu. Îmi cumpărasem o sacoșă mare și pînă să plece cursa o umpleam cu tot felul de lucruri, orez, macaroane, brînză, ulei, uneori și carne. Aș fi vrut să le dau bani să-și cumpere ei — le lăsam întotdeauna bani. Dar după toate nenorocirile pe care le trăisem, sa-

coşa asta a mea, plină în fiecare sîmbătă, mi se părea o fericire pentru ei, încît n-am vrut să mă lipsesc nici eu de ea. Anastasia mă aştepta în staţie ; o găseam totdeauna şezînd acolo, cu codiţele ei caraghioase, pe care deşi crescuse mare nu şi le tăiase — cel puţin să şi le fi dat pe spate — cu mîinile încrucişate — voia să mă vadă cînd cobor. Ne îmbrăţişam, apoi mergeam spre casă ţinînd fiecare de cîte o toartă a sacoşei. Pentru ea era o mică defilare prin faţa satului : să vadă toată lumea că ea nu era a nimănui.

— Ce faceţi ?

— Bine, răspundea ea.

— Tata ?

— Te aşteaptă.

Pînă ajungeam acasă nu mai spuneam nimic. Nu puteam niciodată să-i spun mai multe. Se lăsa seara, ne aşezam la masă unul lîngă altul — era cea mai bună soluţie.

— Cum merge treaba pe-acolo ? începea tata.

— Nimic nou, totul bine. Nu îndrăznisem niciodată să-i spun ce făceam de fapt acolo.

— Să ai grijă de degete cu ferăstrăul ăla blestemat...

— Am grijă...

— Învaţă bine meseria de la meşter, să ştii pentru cînd pleci în străinătate. De oameni de-ăştia au ei nevoie, care să ştie bine meserie.

Deşi vedea că mă aranjasem cumva cu slujba, nu renunţase la ideea cu plecatul. Voia să mă silească să plec. Şi mai voia să

i-l aduc într-o sîmbătă și pe meșter, să-i spună și lui.

— Avem unde să-l culcăm, zicea Anastasia.

Ea ar fi vrut să aduc și cîinele. Eu îi spuneam că o să se sperie pisica cînd o să vadă o asemenea fiară, și cu asta se termina ziua de sîmbătă. O terminam iute de tot, de parcă ne-am fi grăbit să ne despărțim, ca și cum ne-ar fi apăsat ceva și ne era teamă să rămînem mai mult ca să nu ne dăm de gol. În același pat în care dormisem și cînd eram mic, lîngă Anastasia care se făcuse mare și vroia să spună ceva dar nu spunea nimic, cu omul acela care tăcea și îmbătrînea în cealaltă cameră și care nu se îngrijea decît de plecarea mea, îmi venea să plîng. Nu din cauza lor, a sărăciei sau din cauza tîmplăriei, nu. Pentru mine îmi venea să plîng. Plînsul ăsta e altfel, nu mă pricep eu cum să spun, îți vine să plîngi pentru că n-ai cum să vorbești cu tine. Cum să vorbesc, ce să-mi spun ? Toată viața mea de pînă acum, copilăria, tinerețea asta oropsită au rămas în mine ca un burete mic veșnic ud — nu puteam să le deosebesc una de cealaltă. Cele de acum de la tîmplărie își puneau amprenta pe viața mea, simțeam asta, dar de înțeles nu prea înțelegeam nimic. De asta îmi venea să plîng, că nu înțelegeam. Și asta se întîmpla numai aici, acasă, nu în fiecare zi. Tu, care ești scriitor, știi, sînt unele locuri unde te duci să plîngi așa, în felul tău. Poate că numai pentru asta mă duceam sîmbăta în satul meu.

Duminica, tata mai scotea cîte o vorbă. Să pleci, îmi spunea, şi apoi iarăşi tăcea. Anastasia îmi spunea s-o scot la plimbare, şi-o scoteam. Noi doi ne înţelegeam foarte bine. Ea nu e sora-povară, sora nemăritată a grecului. E omul potrivit pentru mine. Îi port o dragoste curată. Şi simt că şi ea mă iubeşte mult. E o dragoste maternă, de parcă eu aş fi cel lipsit de ajutor, cel mic. Păcat că tăcem din gură — nu vorbim nimic, nu putem. Parcă avem ceva să ne spunem, şi nu spunem, amînăm pentru duminica următoare.

Seara mă culc devreme ca să iau de dimineaţă cursa. Anastasia îmi pune în sacoşă halatul spălat, îmi pune şi schimburi curate pentru trei zile. Se gîndeşte că merg la vreo fată şi trebuie să fiu curat, dar eu nu mă duc, n-am pe nimeni. Îmi pune şi mîncare bună, de la masa de duminică, să am luni. La toate se gîndeşte, de toate are grijă. Cîteodată vine cu mine, mă conduce pînă la cursă şi stă pînă mă urc, rostind acel „drum bun" al ei pe care parcă-l aud şi acum. Doar ochii ei nu ştiu ce ascund. Mi se face frică.

Mai era şi meşterul.

La prînz nu mă duceam să mănînc. Luni aveam mîncarea pusă de Anastasia şi în celelalte zile îmi cumpăram cîte ceva şi mîncam lîngă ferăstrău. Seara, cînd terminam lucrul, mergeam cu meşterul — eu şi cu el la un birt cu peşte. Omul avea familie în Volos : nevastă, o fiică şi doi fii — totuşi seara mergea la birt. Toţi îl cunoşteau — bună seara, meştere ! —

dar la masă cu el nu mă voia decît pe mine. Eu mîncam o farfurie de mîncare şi pîine multă. El mînca patru ba chiar cinci farfurii — se ducea la bucătărie, aranja cu bucătarul —, şi puţin de ici, puţin de colo, se umplea masa. Se aşeza bine pe scaunul lui, îşi descheia nasturii şi începea să mănînce şi să bea. Fără să se grăbească : se bucura de fiecare îmbucătură, de fiecare înghiţitură, fără lăcomie, tacticos, de parcă era vreo sărbătoare, fără vorbe în plus. Eu nu beam — nici eu nu voiam şi nici el nu mă lăsa. Îmi spunea să gust şi eu din mîncarea lui, dar nu mă lăsam convins. La început mă înghiontea, a văzut că mă supăr, a înţeles că trebuie să mă lase în pace ca să ne înţelegem amîndoi — şi ne înţelegeam bine.

Era un om voinic, mare la trup, cu o burtă ca de chiabur, şi chel, cu un cap golaş de tot. Era ca ieşit din poveştile Şeherezadei — un hoţ de-acolo.

După ce mînca bine începea să vorbească. Orice spunea se termina cu o povestioară, care era ba a lui, ba o ştia din Sindipa sau din cei şapte veziri — le ştiu şi eu acum.

Era refugiat din Asia Mică — nu din cei veniţi de mult, ci dintre cei sosiţi de curînd de la Constantinopol. Fusese tîmplar vestit acolo, ani de zile, de-i mersese faima pînă la serai. Era un om sfînt. Om sfînt. Mă uitam la el şi nu înţelegeam cum de ajunsese la tîmplăria asta, să facă lădiţe — cum de-a acceptat el o asemenea slujbă, cum de îngăduie el să jec-

mănim lumea cu lemnărie veche. Şi mă gîndeam, de-atunci începusem să mă gîndesc, la puterea aceea pe care acum o înţeleg — care îl macină pe om, şi pînă la urmă îl dă gata. Încercase, zicea, atunci cînd a venit în Grecia, cu ceva bani pe care îi adusese, să-şi facă o tîmplărie a lui. L-au furat, şi-au bătut joc de el, s-a înfuriat, s-a amărît, le-a lăsat pe toate baltă.

— În Grecia nu poţi să faci nimic. Toţi fură. Trebuie să furăm şi noi.

Se oprea puţin, se întorcea şi mă privea.

— Ah drăguţule, zicea, vai şi-amar de mine... Fă-te şi tu vagabond. Ţi-am spus. Îmi apasă sufletul... Pleacă din ţara asta...

Cînd o mai spunea şi pe-asta, era timpul să plecăm. Eu îmi plăteam mîncarea, el şi-o scria pe-a lui pe datorie, şi plătea în fiecare sîmbătă. Restul de bani îi dădea pe toţi acasă — nu fuma, la prînz nu mînca, n-avea nevoie de nimic — numai boieria asta de seara la birt.

Stăteam şi mă uitam la el cum merge fără să se clatine. Părea un butoi care se rostogoleşte. Sîmbăta, cînd eu mă duceam acasă, şi el stătea cu ai lui. Duminica dimineaţa, curat ca scos din cutie şi treaz, se ducea la biserica Portaria.

— E-un preot din ăia vechi acolo, ştie slujba bizantină, mă duc şi cînt în strană. Dacă moare şi el, nu mă mai duc. O să mă-mbăt şi duminica.

La tîmplărie domnea o dezordine desăvîrşită. Fără ore fixe de lucru, fără să ştii ce ai de

făcut, nu tu ore suplimentare, pauză de prînz, sindicat, rețineri — nimic din toate astea. Veneau camioanele și aduceau lemne, și cei doi nepoți puteau să-și vadă de treabă. Eu nu puteam să fac nimic, trebuia să-l aștept pe meșter. Uneori venea dimineața în zori, alteori la zece, uneori și mai tîrziu, spre prînz. Se întîmpla ca și stăpînul să vină gîfîind după-masa și să ne spună că un antreprenor de-al lui a aranjat așa și pe dincolo și-o să vină dimineață că aveau nevoie de cutare și de cutare lucru, și atît să fie lemne vechi și atîtea cele noi. Atunci eu și meșterul trebuia să lucrăm pînă noaptea tîrziu — nu puteam să mă plîng, în restul timpului stăteam degeaba.

La fel se întîmpla și cu plata. Stăpînul n-avea nici un fel de catastife — venea o dată la șase luni un funcționar și-i făcea chitanțe pentru fisc — toate false. O dată pe an îi făcea și declarația de impozit — și asta falsă. Două-trei luni după aceea era într-o alergătură continuă cu adeverințe și chitanțe și avocați pentru declarația falsă.

— Măi pezevenghiule, îi zice o dată meșterul, că așa îi vorbea. Mai mult îți spargi capul și cheltuiești, decît dacă ai plăti impozitul cum trebuie.

— Bietul de tine, măi Mihalis măi... De-aia ai ajuns cum ai ajuns. Să plătim cum scrie la carte, adică să se îmbogățească statul grec. Mai bine ne ducem și ne împușcăm...

Noi, personalul, nu semnam niciodată chitanțe. Venea el — cu șapca lui dată pe ceafă,

veşnic asudat, gîfîind, îşi băga mîna în buzunarul pantalonilor, scotea un pumn de bani zdrenţuiţi : „Cîţi îţi datorez ? — Atît." Scuipa în palmă, netezea puţin banii, şi-ţi dădea. O dată — am numărat — a greşit, mi-a dat cu o săptămînă mai puţin. M-am ars, dar n-am zis nimic — unde să-l găseşti ca să-i spui ? A mai greşit o dată — mi-a dat mai mult. M-am gîndit, m-am răzgîndit, şi iar n-am spus nimic. Aşa înveţi — să scrii şi asta dacă vrei — adică aşa ne învăţăm unii pe alţii să furăm.

Să ştii că acolo, la tîmplărie, am învăţat să iubesc ordinea şi regula pe care încă nu le cunoşteam. Ştiu că n-am prea multă minte şi de-aia vreau ca lucrurile să fie aranjate, să le aranjeze alţii. Nu mi se potrivea tîmplăria asta, o adevărată harababură, cu furtişaguri greceşti. Acum, că am venit aici şi am văzut cum stau lucrurile, mai aud ce zic alţii, mai gîndesc şi de unul singur, îmi spun în mintea mea proastă că grecilor noştri le place vînzoleala de-acolo. Fiecare se crede mai deştept decît ceilalţi — fiecare crede că el o să iasă în cîştig. Eu zic că pînă la urmă ieşim cu toţii păgubiţi.

Şi eu eram dintre cei păgubiţi : mă amăram deseori la tîmplăria asta. Nu era a mea ca să îndrept eu lucrurile. Stăpînul nu voia, meşterul era plictisit de toate, doar comenta. Unde să găsesc eu altă viaţă ? Voiam să scap, să plec oriunde. Aşa ne împrăştiem, aşa ne dez-

rădăcinăm noi. Nu vrem să mergem undeva anume, vrem doar să plecăm.

Nu i-am spus decît meşterului, m-am dus o săptămînă la Salonic. M-am întîlnit cu nişte băieţi cu care am făcut armata. Caut de lucru, le-am spus. Şi mi-au găsit de lucru. La o tîmplărie. Îngrijită, tîmplărie adevărată, fabrică în toată regula, plată cu ziua, orar, sindicat, asigurări sociale. Le-am arătat ce meşter sînt la tras cu ferăstrăul — le-a plăcut. „Nouăzeci pe zi, mi-au spus, de săptămîna viitoare vii la lucru.“

Nouăzeci... Ştiam ce-i sărăcia. Dacă te prinde o dată, greu mai scapi de ea. N-am avut încotro — m-am întors iar la tîmplăria mea. Scrie şi asta, te rog. De ce? Pentru puterea aceea pe care o avea şi meşterul, şi care îl frămîntă pe om, îl stoarce şi pînă la urmă îl răpune.

Atunci i-am scris lui Stavros. Aşa-mi spunea şi tata, aşa mă sfătuia şi meşterul — să plec. Te rog să mă ajuţi. Pe altcineva n-am, te rog pe tine să mă ajuţi. Nu pot să trăiesc, în ţara asta nu se poate trăi. Chiar dacă ai ce să mănînci, tot nu poţi trăi. Nu ştiam cum să-i scriu mai bine — şi nu trăgeam vreo speranţă că o să se facă ceva. Şi la un moment dat primesc răspuns de la el. Cîteva cuvinte, nu mai mult. „Stai acolo unde stai. Încă un an şi ai să vii aici, îţi aranjez eu. De azi într-un an.“

Am mai stat un an.

Aşa cum trăiam puteam să pun deoparte ceva bani, îi depuneam la bancă. Dacă o fi să fie, îi dau carnetul Anastasiei îmi ziceam, să se folosească de el. Duminica următoare i-l şi dau. „Să fie al tău", îi zic. Face ochii mari cît toată faţa.

— Ia stai puţin, îmi zice, şi pleacă.

Vine după cîteva minute, îmi pune în faţă două carnete. S-a înţeles cu bătrînul să meargă şi ea la lucru la drumul care se face lîngă sat — să n-aştepte tot de la mine. Mi s-a tăiat răsuflarea.

— Şi ce o să lucrezi tu la şosea ?

— Cînd cu roaba, cînd cu cînciocul, zice ea, şi mie mi se face ruşine.

Tot atunci mi-a povestit şi de băiatul ei. Lucrează la o cimentieră. Îl cheamă Vasilis. E din Peloponez, de la Molaon. „Şi ca să nu mai lucrăm la şosea, ne-am înţeles să ne luăm şi să plecăm la ai lui."

— Poţi să pleci şi tu liniştit, îmi zice la sfîrşit.

Am vorbit şi eu cu Vasilis ăsta. Mi-a spus acelaşi lucru. Că o iubeşte foarte mult pe Anastasia, că i se potriveşte de nevastă. I-am spus şi ce bani puteam să-i dăm. Carnetele mele — am aranjat şi ce zestre o să-i facem din banii ei, şi mi s-a părut băiat de treabă. Ne-am pus de acord în toate cele, am aranjat tot, am hotărît şi nunta, să scrie şi el la ai lui — mama lui nu putea să vină, suferea de ani de zile de şale.

Pînă cînd, în ultimul moment, Vasilis ăsta, băiat bun, care voia tare mult s-o ia pe Anastasia de nevastă, mă așteptă într-o sîmbătă acasă.

— Să-mi dați și casa, s-o trecem pe numele ei, dacă moare bătrînul s-o luăm noi. Altfel, măi Kostas, nu facem nuntă.

Nu puteam să înțeleg de ce nu facem nuntă fără prăpădita asta de casă, de vreme ce ne înțelesesem o dată și nu venise niciodată vorba de ea. Seara îl duc la crîșmă.

— Ia zi-mi, măi Vasilis, ce ți-a venit cu casa în ultimul moment ? Și-mi spui că nu mai facem nuntă ? Tu pe Anastasia o vrei sau casa ?

— Eu să vreau casa ? zice el. Ce să fac cu casa ? Ți-o dau ție de pe-acum.

— Atunci ?

— Ce atunci, măi prostule ? Eu am nevoie de patalama. Să scrie patru camere și restul de teren...

— În act ?

— În act, Kostas. Să le arăt celor de-acasă. Are zestre, să se vadă că n-am luat-o în pielea goală. Altfel mi-o nenorocesc pe Anastasia. Într-un an nu mai rămîne nimic din ea. Cel mai mare dușman o să fie mama. De-acum a început să-mi scrie, deși zace în pat. Știi tu cum sînt cei din Molaon ?

Cum am spus, eu de felul meu nu beau. În seara aia am băut peste măsură, mă îneca ceva. Și el s-a făcut criță.

— Știi tu cum sînt cei din Molaon ?

— Cu patru camere, ești cineva, măi Kostas. Tu habar n-ai.

— Tu-mi spui mie de zestre, tu habar n-ai... Și așa ne-am îndreptat spre casă clătinîndu-ne și răcnind tot drumul. Anastasia ne-a făcut paturile, a curățat după noi, și ne săruta cînd pe unul cînd pe altul; plîngea. Era fericită că am aranjat lucrurile? Sau era tristă din cauza obiceiurilor de prin părțile noastre? Nu poți să știi niciodată ce simte ea.

În septembrie am măritat-o. A fost o mireasă frumoasă, își păstrase cozile.

— Dă-ți-le pe spate, i-am zis, să nu arăți ca o mucoasă.

— Nu. Așa mi le împletea mama.

— Mai termină odată cu asta, ești femeie, îi zic.

Cască ochii mari, mai mari ca niciodată, și văd o lacrimă în colțul lor, de ziua nunții. Își întinde mîna sigură, grea, de mamă, și mi-o pune pe obraz.

— Ești încă tînăr, Kostas. Mai crește, și-ți spun. De ani de zile tot vreau să-ți spun... Nu înțeleg ce vrea să spună. Înțeleg doar că s-a făcut de zece ori mai mare ca mine. Scriitorul e iarăși lîngă mine. A rămas și el, îi privește ochii și lacrima din colțul lor.

— Ce te uiți așa? îi zic.

— Viața grecilor, zice. E toată în ochii ăștia, uită-te și tu la ei, Kostas...

Ține în mînă caietul pe care l-am văzut de multe ori după aceea. Și scrie — mai tîrziu am citit:

...În ochii ăştia văd generaţii nesfîrşite de grecoaice chinuite. Şi... femei ucise, siluite, în Chios, în Psara, la Mesolonghi, în Asia Mică, execuţiile în masă din timpul ocupaţiei, războiul civil — tatăl ei. Pe toate le văd în ochii ei — cîmpuri proaspăt înverzite şi totodată cenuşă a deznădejdii arsă de vîntul fierbinte din cîmpia Tesaliei — în ochii ei e toată cîmpia Tesaliei — culmile înzăpezite strălucesc în plină vară... Mai văd în ei sfinte fecioare pe stînci, arhangheli răniţi, cu iconostase putrezite din biserici vechi... Şi aud clopote de la vecernii şi corăbii primejduite pe mare — femei pe culmi — încă o mare — basmale negre — e tînără şi nu-i şade bine cu negru... Ei i se potriveşte. Mai bine decît rochia de mireasă.

Îşi închide caietul, se întoarce către mine :

— Grecia, măi Kostas, o să înţelegi tu într-o zi, nu e ţară, lume, fabrici, tîmplării, afaceri cinstite aşa cum vrei tu — e doar durere. Lacrima aia din ochii soră-ti în ziua nunţii...

Ciudate vorbe, ciudată şi purtarea ei, ciudată toată nunta. De ce l-a ales pe Vasilis ăsta aşa la repezeală ? Ca să nu-i mai am eu grija şi să pot pleca ? Şi cum adică — să mai creşti ca să-ţi spun ? Invitaţi nu avem. Mătuşa noastră de la Volos, care ne ocroteşte, n-a venit. Tata stă şi acum ascuns după stîlpii casei. L-au pus naş pe meşter. Nu i-a prea plăcut lui Vasilis — e mutulică, mi-a zis. Îşi ţine

mîna — aşa cum n-ar trebui — tot timpul pe umărul miresei. Autorul stă lîngă mine — își vede de monologul lui.

Se termină în sfîrşit liturghia, ieşim cu toţii împreună, ultimii. Atunci o sărută. Stau, se privesc în ochi, se privesc şi nu zic nimic.

— Aici, îmi zice în timp ce plecăm, în Tesalia misterelor a găsit-o Socrate pe Diotima. Aici, în această Anastasie, mi-o caut şi eu pe-a mea.

Vasilis al ei a luat-o în aceeaşi seară şi au plecat la Molaon, cu motocicleta cu ataş pe care au cumpărat-o. S-a terminat şi cu asta. Eu am rămas cu gîndul la zestrea cerută de Vasilis, la cozile Anastasiei.

După două luni bătrînul a închis ochii. Au venit într-o zi la tîmplărie şi mi-au spus — a murit taică-tu. M-am dus cu meşterul şi l-am înmormîntat. I-am pus o cruce, încă o grijă pentru mine. Grija a venit de fapt mai tîrziu ; atunci, aşa cum ţi-am spus, nu ştiam nimic despre omul care mi-era tată — o să-ţi povestesc şi despre asta.

— Să luăm şi amărîta asta de pisică, îmi zise meşterul.

Şi-am luat mîţa la tîmplărie. Toţi fugeau de ea — cîinelui însă îi plăcea şi eu mă distram. Mă distram şi eu puţin... Ba cu una, ba cu alta, care de care mai serioase, din ce în ce mai puţin. Nu mă simţeam în apele mele, nu eram eu. Nervos, fără răbdare, amărît. Într-o zi au descărcat un vapor în port, marfar mare de tot — încărcat cu butoaie. S-a întîmplat să n-am de lucru la ferăstrău, aşa că am stat

toată după-masa şi m-am uitat cum descărcau. Luasem şi cîinele cu mine. Am petrecut binişor toată după-masa. Cum îţi spun.

Plec. Autobuzul de Salonic porneşte la unsprezece. De dimineaţă stau cu meşterul în atelier pe o stivă de lemne. Cîinele şade lîngă noi — stă iarăşi pe picioarele de dinapoi — ştie că plec.

Mă gîndesc o clipă — n-am ce să las aici. Nu mi-e frică de nimic, nici de ce-am să găsesc în Germania, nici de muncă, nici de frig, nici de ţară străină. Grecia e ţară străină pentru mine. Scap de furtişag şi necinste, de dezordine, de anarhie. De ce am totuşi o strîngere de inimă ?

Mă ridic din cînd în cînd — a sosit ora despărţirii. Meşterul nu se ridică. Vrea să glumească, nu ţine. Parcă a rămas ţeapăn. — Dă să se ridice, dar rămîne jos. Mă aplec, vreau să-l îmbrăţişez — îmi ţine capul în palme. Cum stă ghemuit, întinde o mînă şi îmi mîngîie părul. Cîinele stă pe loc — ne priveşte. Acum, în clipa din urmă ştiu ce-mi apasă inima. N-o să-i mai văd niciodată pe ei doi, singurii care mi-au rămas. Plecarea mea i-a ucis pe-amîndoi. Și te întreb, era nevoie să-i omor pe ei ca să scap eu ? Așa se întîmplă întotdeauna, cu toate lucrurile ? Din cauza sărăciei ? Sau așa e în Grecia ?

Asta e povestea mea din Grecia. Astea îmi sînt rădăcinile greceşti de care mă întrebi. Dezrădăcinarea mea grecească, cum zic eu.

3 KASPAR HAUSER ÎN ȚARA PUSTIE

N-AM MAI VĂZUT-O de mult pe spanioloaica fumătoare. Nici în pauza de la zece și nici altă dată. Cred c-au dat-o afară. „Keine Disziplin" — nu era disciplinată. Nu putea, așa îmi spunea pe culoar. Ce nu putea? Nu putea să-și facă norma, „Disziplin"-ul. Nu suporta smoala, dacă stăm să ne gîndim poate c-a murit. Dacă chiar a murit și ei or fi îngropat-o cu mare tărăboi și multe bocete spaniolești? Am văzut o dată cum îl îngropau pe unul, de-aia vorbesc. Aveau și steag spaniol. Ia gîndește-te, mi-am zis, să mă îngroape și pe mine cu steagul grecesc.

Biata fată... Acum îmi lipsește. Era o făptură firavă, palidă, cu niște ochi mari ca ai Anastasiei — cu niște mîini ca trestia — le ziceam cîncioc.

Cele mai rele dintre noi toți sînt spanioloaicele astea. Stau tot timpul împreună, ca albinele, ca furnicile. Unde o vezi pe una trebuie să fie neapărat și celelalte sau, dacă nu, sosesc peste puțin. Parcă le-ar fi frică să rămînă singure. Nu pot să trăiască fără să se audă una pe cealaltă — tacatacataca —, tot timpul spun ceva. Brusakis încearcă să ne explice la cafenea că toate sînt de la țară, au venit direct de la țară. Și nu se pot debarasa de asta — cișmeaua din piața satului, apa rece, bîrfa, caprele, poveștile lor de dragoste,

Asta pentru că, ne spune filozoful, la ele în țară satele au rămas cu viața lor, nu s-au destrămat de tot ca la noi, în Grecia. Cînd au timp liber se duc să-i vadă pe-ai lor. Seara ies servitoarele, chelnărițele și chelnării de la restaurante, de la pizzerii, de la cafenele, și se întîlnesc cu celelalte spanioloaice, să vorbească — tacatacataca —, iar dacă mai au treabă stau la colțul străzii și-și dau un sărut cu iubitul lor, și-și spun că mîine, la aceeași oră, aici în colț — și pleacă în fugă ca să nu aibă neplăceri cu „Disziplin"-ul, cu stăpînele — astea, Frau Baum-ele la care stau, nu glumesc.

Colonia greacă are vreo patruzeci de mii de suflete. Adică mai mult decît tot Volosul la un loc. Sînt o grămadă de greci aici — a venit cîte un sat întreg. Aici tot în sat au rămas, se duc seara să doarmă acolo, acolo se scoală dimineața și așteaptă să cînte cocoșii care la Stuttgart nu cîntă — calcă pe asfalt și nu au în ce balegă să se împiedice, calcă alături și se zbat între fiarele, sticla și aluminiul care îi înconjoară. Nu de ei vreau să-ți vorbesc — ce treabă am eu ? — du-te și caută-i, ei poate c-o să-ți spună mai multe despre ce vrei tu, despre greci. Eu îți spun despre mine.

Și îți spun așadar că am plecat de patru ani și că nostalgia țării n-am avut-o niciodată. Nu știu ce-i aia. Parcă n-aș avea patrie. Patria mea nu e la mine în țară, cum e pentru dobitoacele astea de spanioloaice. Grecii noștri se usucă de nostalgia țării, lui Scuroiannis, pri-

etenul meu, i-e dor de Dobrinovo, mereu ne povesteşte. Eu nu mă întorc niciodată la Surpí în staţia autobuzului unde mă aşteaptă Anastasia, în piaţa Almirú unde ne duceam duminica la film, la tîmplărie, la birtul din Volos unde mă duceam cu meşterul, nu mă văd acolo, nu vreau să mă întorc.

Sînt un om fără ţară.

Cei care au făcut Autel-ul deasupra gării au ştiut ei ce fac. Se face economie la transport şi la celelalte — la care mă gîndesc, le socotesc, încerc şi eu să le pricep.

Pe urmă vin alte socoteli — îmi vine mai greu să le fac.

Gara e vizavi de culoarul pe care trec cu căruciorul meu. La dreapta cînd trec cu încărcătură, la stînga cînd merg fără nimic. Mă uit fără să vreau la trenurile care pleacă şi vin. Să stau şi să mă uit mai bine n-am timp, n-am voie să mă opresc. Totuşi am putut să număr liniile : douăzeci şi trei, una după alta. Mă gîndesc că nu-i prea mică gara asta, dar nu-i nici dintre cele mai mari din lume. Potrivită aşadar. O gară frumoasă, potrivit de mare într-un oraş german potrivit de mare. Am înţeles şi asta.

La linia a treia, la opt şi jumătate, soseşte un tren verde. E ora la care încep. De unde vine nu ştiu. Parcă mi-ar spune bună dimineaţa am venit iar aici. Alt tren, albastru, pleacă la zece de la linia a şasea. Nu ştiu unde se duce, şi el şi eu mergem mai departe. Parcă-mi spune că mai sînt şi alte trenuri de

plecat și de venit, și alte cărucioare de cărat peste zi. La patru patruzeci și cinci, puțin înainte să termin eu, vine trenul cu care am venit și eu — hop șa, și-am ancorat, zic, și mă duc să-mi scot halatul.

Așa mereu — în fiecare zi — cu trenurile astea. Vin alunecînd de parcă ar fi furioase pe șinele lor și aduc aici, peste drum de mine, dincolo de ferestrele normei mele, lumea mare, cum îi zicem noi la cafenea. Numai ei vorbesc de ea, eu o am aici și o văd. Lumea asta sînt trenurile care vin de pretutindeni, și merg pretutindeni — nu știi de unde și încotro. Lumea mare este peste tot. Și m-apucă dorul cum stau și mă uit — să plec și eu într-o zi cu trenurile astea —, mi-e dor de Surpí și de Grecia. Îmi zic atunci că lumea cea mare o fi în țara mea. O țară nouă. În lumea cea mare.

Pe urmă îmi zic că nu, nu am țară. Toate drumurile care pleacă nu se împrăștie, duc undeva anume. Toate au o destinație — „Endstation" cum zic nemții. Se duc la Surpí, în vreun sat spaniol, la Dobrinovo. Lumea cea mare e o minciună, e făcută din multe lumí mărunte. Și rămîn iar fără țară, fără lumea mea și fără dor de lumea mare — care nu există.

Destinația mea este Stuttgartul. Nu eu am ales-o, s-a întîmplat să fie. Stau și mă gîndesc că cele mai multe din cele ce mi se întîmplă sînt la voia întîmplării. Puțin îmi lipsea și m-aș fi dus la Hanovra, aș fi putut să

plec în Belgia, sau aş fi putut să rămîn tot la Volos. Stavros era aici şi aici am venit şi eu. Acum cîţiva ani nici nu ştiam că există pe lume un oraş cu numele ăsta. Nici acum nu-mi dau seama bine. Ştiu doar Autel-ul unde lucrez, camera lui Frau Baum unde dorm şi bulevardul cel mare dintre ele — o frînghie întinsă pe care să mă duc şi să vin.

Ţi-am povestit de fabrică, să-ţi povestesc acum despre cameră.

De la Stavros am moştenit-o împreună cu trei pături cu care mă acopăr şi acum, un pat, o comodă şi un scaun. Şi un şoarece pe care îl simt cum se plimbă prin cameră — stau neclintit în pat, nici nu respir ca să nu plece pînă adorm. Nu i-am văzut niciodată mutra, dar ştiu că există.

Camera asta cred că a fost cameră de serviciu. E în spatele casei. Ca să intri treci prin grădină. Prin spate intru la fabrică, prin spate intru acasă. N-are nici o fereastră. Are lumină de la un luminator care e deasupra uşii. Luminatorul e bătut în cuie, nu se deschide. Uşa dinăuntru dă într-un coridor îngust şi întunecat. Acolo e şi toaleta. La capătul coridorului e uşa bucătăriei lui Frau Baum. Închisă veşnic pe dinăuntru. Frau Baum poate să deschidă şi să vină la mine, eu nu pot să mă duc la ea. Ca la Autel.

Pe Frau Baum n-o văd niciodată. Am văzut-o o dată, cînd am venit în camera asta. S-a uitat la mine cu capul puţin într-o parte, ca păsările, cu ciocul deschis. Am înţeles din

glasul ei că nu e duşmănoasă, dispreţuitoare — cu Stavros stătea de vorbă— s-a întors şi s-a uitat iarăşi la mine, de parcă mi-ar fi spus — nu glumesc, am să te înşfac. Eu stau şi mă uit la plisc. Iar m-a apucat prostia, mă interesează mai mult pliscul decît camera. Ce să fac ?

Uşa de la bucătăria ei are o deschizătură mică. Prin ea îmi plătesc chiria. Pun banii într-un plic, trec de zona moartă a culoarului şi îl arunc înăuntru. Aşa cum era stabilit şi cu Stavros, plătesc împreună cu chiria şi banii pentru curentul electric pe care îl consum — n-am contor separat — altfel aş plăti mai mult. N-am amînat niciodată plata chiriei, n-am consumat niciodată mai mult curent. Frau Baum n-are nimic de vorbit cu mine — n-are nevoie să vină să mă înşface — şi în consecinţă n-o văd niciodată. Exact ca la Autel. Dar pe de-a-ndoaselea. Acolo îmi dau bani şi nu văd nimic. Aici dau eu bani şi tot nimic nu văd.

„Endstation".

Ca să ajung la fabrică iau metroul, iau şi autobuzul, altfel n-ajung la timp. Cînd scap seara, mă duc pe jos, fie iarnă, fie vară. Ca să ajung acasă, trebuie să trec prin centru, pe bulevardul cel mare cu reclame, magazine, baruri, vitrine. S-au aprins luminile — Dacă vrei să ştii mie îmi plac foarte mult luminile din oraş. Mai mult chiar decît lumina soarelui. Ele sînt, îmi zic eu în mintea mea cea proa-

stă, ochii noştri noi, ochii lumii de azi. Luminile electrice văd mai bine.

Bulevardul dă chiar în Müllerstrasse unde e magazinul Autel-ului. Trecînd pe-acolo mă uit în vitrină în fiecare seară. Are o firmă de neon şi în vitrină toate farurile pe care le facem, mici şi mari, aprinse toate, de parcă ar fi un pom de Crăciun. Stau şi mă uit la ele. Mă gîndesc că toate farurile astea toate care vin la magazin, mici şi mari, roşii, albe sau verzi au trecut pe umerii mei. Mă uit de parcă aş vrea să mă văd pe mine în ele. Trebuie să fiu şi eu pe undeva. Iar fac socoteli. Zece sau cincisprezece fabrici ne dau produsele lor finite ca să facem noi un făruleţ cît o lumînare. Aşadar sîntem două sute de mii. Dacă mai punem la socoteală şi materia primă — toată lumea se strînge în acest beculeţ ca o lumînare. Şi încăpem cu toţii. Am văzut asta într-un film săptămîna trecută cînd m-am dus cu nişte greci. Era o picătură de apă cu milioane de microbi înăuntru. Aşadar stau în fiecare seară în faţa acestei vitrine. Microbul meu dinăuntru trebuie că mă vede uriaş. Eu, de afară, mă văd la dimensiunile mele adevărate în acest bec mic.

Las în urmă magazinul, ies în bulevard.

La început cînd am venit — la fel ca şi cu Autel-ul — credeam că ai multe lucruri de văzut pe bulevard. În fiecare seară aşteptam să se întîmple ceva. Acum ştiu care a fost greşeala mea. Aici nu se întîmplă niciodată nimic. Nu sînt niciodată certuri, scandaluri,

nelinişte, agitaţie. Foarte, dar foarte rar se mai întîmplă cîte un accident. Toate merg aşa cum mergeau şi ieri, de parcă o roată nevăzută le-a aşezat pe toate în rînd. Tacataca la fabrică. Ticataca ceasul cel mic din bulevard.

Îmi bag amîndouă mîinile în buzunarele pantalonilor, ţin haina pe umeri — obicei prost, îmi zic ceilalţi, dar eu nu renunţ la el —, mă plimb pe bulevard cu capul plecat, de parcă aş căuta ceva.

Pe lîngă mine trec o puzderie de oameni, merg odată cu mine. Şi merg şi eu, ne duce drumul, bulevardul, cu luminile lui. Mă uit la ei. Toţi se duc undeva, au unde să meargă. Eu sînt mai pe bulevard decît oricare dintre ei. Pe mine nu mă aşteaptă nimeni, nu vreau să mă duc nicăieri, nu vreau să mă întorc nicăieri. Parcă aici mi-ar fi casa, ţara, dacă am vreo casă sau vreo ţară. Vorbim la cafenea despre alţii — toţi sîntem străini în oraşele astea mari. Dacă aşa stau lucrurile, îmi zic eu, atunci eu sînt cel mai adevărat cetăţean al oraşului străinilor, băştinaş. Şi tu, domnule scriitor, să ai grijă să se pună vreo placă pe casa lui Frau Baum, în partea din spate, în grădină, pe care să scrie că acolo a locuit cel mai străin dintre străinii oraşului celor străini. La al doilea colţ e magazinul cu pompe. Stau afară, îmi potrivesc haina, o trag în jos, îmi ridic pantalonii, îmi netezesc ce am pe mine — mă gătesc cu alte cuvinte şi intru.

— Bună seara, iar am venit. Toţi mă cunosc, se înclină. Sînt clientul lor. De trei luni aşteaptă să mă hotărăsc. Bine fac. În fiecare

săptămînă, la fiecare zece zile trec ca să mai discutăm iar problema. Şi iar discutăm. Am nevoie, le-am spus, de o pompă al cărei motor să ridice apa la treizeci de metri. N-o vreau pentru mine, e pentru curtea stăpînului meu, sînt supraveghetor. Am obiecţii în legătură cu ce îmi arată. Mai jos am văzut pompe americane — le-am văzut bineînţeles şi pe cele japoneze, şi mi s-au părut mai bune. Am vorbit cu stăpînul şi nu ne-am hotărît încă. Ei îmi spun atunci că sînt dispuşi să vedem pompe la faţa locului, pe cheltuiala lor, şi să o şi încercăm. Nici nu încape vorbă, le spun, mă pricep eu la pompe. Mai trec pe săptămîna viitoare cu răspunsul definitiv. Ei îmi spun atunci să trec peste zece zile că o să aducă modele noi — exact ce căutăm noi. În mod sigur, le spun, o să mai trec.

Cu ei m-am aranjat. Mi-e teamă doar ca la ora cînd ies eu să nu mă vadă Scuroiannis şi să am neplăceri — spionaj industrial. Lui Erica nu i-am spus bineînţeles nimic, că altfel să fi văzut ce păţeam cu nemţoaica asta cu picioarele pe pămînt.

Teatrul cu pompa s-a terminat, pompă fără de care bineînţeles n-aş fi avut ce să fac. Şi ies iar în bulevard. Magazine, vitrine, reclame, firme luminoase, ce-mi place mie. Marea scenă a societăţii de consum, cum zic cei de la cafenea. Găseşti aici tot ce vrei. Şi nu găseşti numai ce doreşti. Aici e teatrul cel mare pe care îl jucăm cu toţii, în care toţi ne joacă, în care îi jucăm pe toţi.

Chestia asta cu teatrul n-am auzit-o la cafenea, e o poantă de-a mea. Înțelepții noștri zic mai altfel — ne fac oare rău, ne distrug cu risipa lor, cu abundența, cu inutilitatea lucrurilor de aici? Noul opiu al poporului, zice Iannopoulos.

Am și eu opiumul meu. Stau în fața vitrinelor astea pline și frumoase, mă uit, sînt fermecat, le las să mă distrugă cît vor ele. Mă uit la produse, studiez formele și culorile, mă gîndesc la calitate și la materialul din care sînt făcute, mă uit la prețuri, le compar cu salariile noastre. Sînt consumator. Pentru cei de la cafenea asta înseamnă că mă pierd, mă înstrăinez printre ceilalți. Pentru mine, ora asta pe bulevard cînd n-am unde să mă duc, cînd sînt consumator, înseamnă că exist. Exist pe lîngă ceilalți. Am în buzunar bani — ne împărțim viața, fie ea falsă, fie ea doar teatru.

Așadar mă uit cît îmi poftește inima, ba chiar și intru în magazin. Pot să aleg — magazinul ăsta e făcut pentru mine. Aleg. Nimeni nu mă întreabă cine sînt, de unde am luat banii, au răbdare să aleg. Trebuie să aibă răbdare. Fac sluj. Asta e norma lor. Mă gîndesc: dacă unul dintre noi nu-și respectă norma, sistemul producției se duce de rîpă. Și nimeni nu are voie să nu-și respecte norma. Las că nici noi ceilalți nu-i lăsăm. Vînzătoarea asta trebuie să facă sluj în fața mea — altfel fac scandal — și mîine o dau afară, așa cum am dat-o afară pe spanioloaică. Așa e sistemul, așa e și structura care îl susține — îl susținem — și sîntem toți în el.

Ai văzut ? pe bulevard deșteptăciunea mi se face de patru ori mai mare în fiecare seară.

Da, stai puțin să terminăm povestea cu magazinul. Pot să plec fără să fi cumpărat nimic — pur și simplu nu m-am hotărît. E dreptul meu, democratic și inalienabil. Cînd plec sînt obligați să-mi spună bună seara și să-mi zîmbească. E datoria lor — socială și inviolabilă. M-am hotărît ? Sînt obligați să-mi dea ce-am cerut. Și eu cumpăr. Lame de ras, oglinjoare, cîrlige frumoase pentru chei — eu n-am chei —, gume de șters — de care n-am nevoie —, vă rog o gumă pentru schițele mele — să fie moale —, șireturi pentru pantofi, batiste și din cînd în cînd un săpun. Mi le împachetează frumos în hîrtie colorată — ce risipă, îmi zic. Uneori mi le pun într-o punguliță de plastic — altă risipă. Și-atunci îmi vine ideea că risipa asta se face ca să poată trăi industriile care produc pungile nefolositoare. Iar sistemul, ce este acest sistem ? Aici mă încurc puțin. La fel ca la Autel.

Îmi iau pungulița și plec mîndru de ce-am cumpărat. Cînd ajung acasă le arunc în sertarul comodei — e plin. Au dreptate, îmi zic, înțelepții noștri de la cafenea. La ce-mi folosesc lucrurile astea pe care le cumpăr ? La nimic. Singurul lucru pe care ei nu-l simt e plăcerea mea cînd cumpăr ceva — una mai mare nu am.

Dar cum vrei s-o iei, se termină și cu astea. Pentru astă seară am terminat și cu teatrul,

şi cu societatea de consum, şi cu plimbarea mea prin paradisul belşugului.

Ies iar în bulevard. S-a dus ziua. Salariul mi-e asigurat. Mi-am văzut şi vitrina Autel, mi-am tîrguit şi pompa. Am făcut şi cumpărăturile fără rost, i-am lovit pe vreo doi cu cotul şi le-am spus „entschuldigung", scuzaţi, politicos. Am repetat deşteptăciunile mele obişnuite, m-am gîndit din nou la ele. Mai rămîne încă ceva. Dar nu ştiu ce. Mă gîndesc dar nu-mi dau seama ce e, n-are cine să mă ajute. Mă gîndesc din nou — aşa e lumea noastră de azi. Toate sînt gata făcute, aranjate, nimc nu lipseşte — doar cu tine însuţi nu ştii ce să faci.

Acel ceva rămîne nefăcut. În fiecare seară. Cu minciunile, cu rînjetele, cu teatrul, cu micile mele răutăţi nu fac nimic. Lucrul acela tot nefăcut rămîne. Şi măcar dacă aş fi supărat, supărat de tot, dar nici asta nu sînt, nu pot să te mint. De mult nu mi s-a mai întîmplat să fiu foarte supărat.

Mă gîndesc, încerc să merg mai departe, şi în minte mi se face un fel de gol — nu ştiu cum să-ţi explic. Mi se pare că s-a golit lumea. Oamenii au dispărut ca înghiţiţi, toate au rămas moarte şi nemişcate — un oraş mort. O reclamă luminoasă clipeşte la capătul străzii — nu pot să citesc literele — nu pot să desluşesc nimic — ele se tot sting şi se aprind. Eu stau pironit pe trotuar şi nu ştiu unde mă aflu.

Un minut ţine asta. Mi-a trecut. Lucrurile şi-au reluat locul în minunata lor ordine, în

minunata noastră ordine. Marele oraş e iarăşi în jurul meu, sticlă şi aluminiu. Al meu e asfaltul cu oglinda lui neagră care străluceşte. Oraşul străinilor.

Aşa sînt celelalte zile. Sîmbăta am liber ca infirmierele, soldaţii şi servitorii. Să-ţi povestesc şi despre asta, ca să nu lipsească nimic.

Eu acolo, în Grecia, am dus mult dorul femeilor. Toată tinereţea mea. Cînd mă despărţeam seara de meşter stăteam şi mă uitam după el. Şi mă întorceam în harabaua mea — unde era să mă duc? N-aveam nicăieri unde să mă duc. Prieteni n-aveam, iubită n-aveam. Să mă duc prin locuri din alea — erau cîteva dosnice — mi-era scîrbă şi ruşine. Ştiam c-o să-mi fie ruşine şi să intru şi să ies. Plecam capul şi mă întorceam la tîmplărie. Cîteodată mă gîndeam ce-ar fi să am şi eu o iubită, să-mi spună şi mie „te iubesc, măi Kostas“ — cum văd prin filme. Dar îmi ziceam că n-avea ce să găsească la mine, ce să iubească.

Nici aici n-am pe nimeni. Iar nevastă şi chestii de-astea nu vreau eu să am. Nu mă văd trăind mereu împreună cu o femeie. Seara cînd am chef să mă gîndesc la problemele mele de tehnică şi să fac socoteli — ce-ar face ea? M-ar încurca, mi-ar întrerupe firul gîndurilor şi, vorba aceea, ne-am certa. Şi cînd m-aş mai duce pe bulevard? Cînd m-aş mai duce după pompă? M-ar certa, iarăşi am avea discuţii. După ce că n-am familia mea, aşa

cum se cuvine să aibă omul, mai ales omul sărac, mai am și teoriile mele împotriva căsătoriei. N-am nimic din toate astea — nici religie, nici țară, nici familie, și am mai făcut și două clase de liceu. Sînt fără căpătîi în toate cele.

Poate că n-am în mine filtrul, adică duioșia omenească, înțelegerea pentru durerile omenești. Nu iubesc decît ființele fără apărare, pisicile închise în case, ca cea a lui Frau Baum, cîinii vagabonzi, șoarecii mari și veșnic flămînzi, copiii bolnavi și femeile urîte. Cred că acolo, în Grecia noastră, am prins frică de dragoste. Ca să nu ți se agațe nimeni de gît, fugi, înveți să fugi. Iar celălalt se teme și el de tine.

Nu pot zice că duc și acum dorul femeilor. Sîmbătă seara — sigur, nu în fiecare săptămînă, pentru că nu-ți ajung banii, am liber. După-masa fac o baie în cădița mea de bebeluș. Am vrut s-o pun în toaleta cea mică dar am văzut că nu încăpem amîndoi, așa c-o țin sub pat. La magazinul de la care am cumpărat-o mi-au oferit una mai mare, ca s-o aibă copilul și cînd s-o face mai mare — să vă trăiască. Eu, puțin jignit, le-am spus că nu sîntem noi de-ăia fără bani, îi cumpărăm noi altă cadă copilului cînd crește și le mulțumim pentru urări. Copilul nostru a rămas la aceleași dimensiuni — sub pat nu încape o cadă mai mare, așa că rămîn cu asta. Șterg apa care se adună pe jos și așa fac un fel de curățenie ca să vadă și Frau Baum ce popor curat sîntem noi. Știu că în timp ce lipsesc

vine şi trage cu ochiul. Şi aici poliţie, vorba celor de la cafenea. Nu-mi pasă. Numai de nu mi-ar găsi şoarecele să-l omoare. Zic eu că trei mii două sute douăzeci şi cinci de Frau Baum nu fac cît un fir de păr al şoricelului.

Iau de pe umeraş costumul cel bun — am un cui bătut în perete — şi îl pun într-o pungă de nailon. Sînt gata de mers la bar sau la vreun *night-club* de pe bulevardul cel mare. Cîteodată merg împreună cu Scuroiannis — e cam neplăcut să stai singur, ai impresia că toţi se uită la tine, te privesc, ştiu ce urmăreşti. Totuşi, alteori prefer să merg singur — şi singur mă şi duc. Cînd intru înăuntru mă privesc în oglindă. Sînt mişto.

Mereu se întîmplă cîte ceva. Vezi tu, nu sînt nici prea urît, nici urîcios. Am învăţat oleacă şi cum trebuie să te porţi. Am învăţat un pic şi nemţeşte în patru ani. Atît cît am eu nevoie. Îmi aleg nemţoaica care-mi place — altă naţie nu vreau, să-mi dea şi aur — ea mă alege pe mine —, ne aşezăm la aceeaşi masă, vorbim un pic, dansăm, apoi îi spun că o iau la mine. Ea vine şi petrecem de minune. Uneori ea mă ia pe mine la ea. Dimineaţa îmi dă şi cafea, cu „kuchen“, cum le zic ei la prăjituri — din cele pe care ele le cumpără gata.

Nemţoaicele sînt femei de treabă — trebuie să recunosc. Sînt cinstite — pentru că sînt libere. Oamenii liberi sînt cinstiţi. Nu vor nimic, nu spun minciuni, nu sînt ipocrite, nu ascund de ce au ieşit în seara asta. Dragostea pentru ele e *fifty-fifty*, cît dai atîta iei.

Ne despărţim duminică dimineaţa. Nemţoaica îmi zice „sehr gut“, adică foarte bine. Eu îi spun să ne mai vedem. Ea rîde fericită, dar rar se întîmplă să-ţi spună cînd. Lăsăm lucrurile aşa — nu întrebăm cînd. Se sfîrşeşte totul — „Endstation“ şi aici. Duminica, cînd iarăşi rămîn singur, stau şi mă gîndesc. La *fifty-fifty* care nu ţine decît cît ţine. Şi mă gîndesc şi la fata asta bună, săracă şi singură ca şi mine. Şi despre lucrurile astea n-aţi vorbit nimic, v-aţi grăbit să stingeţi lumina şi să nu vă mai vedeţi.

Întorcîndu-mă aşa fără căpătîi am mai văzut şi alte femei pe aici — de ocazie, şi nu prea multe.

Helga. O femeie din altă lume, adică nu dintre noi, cei săraci, care trăiesc din salariu. Ea m-a găsit într-un bar, tîrziu, sîmbătă seara. M-a luat cu maşina ei, care era afară, şi m-a dus acasă la ea. Şi s-a apucat să plîngă şi să-mi spună că nu suportă nici un bărbat — şi că vrea să-şi ia lumea în cap. Am vindecat-o pe Helga asta — am făcut-o să nu mai plîngă — era o fată bună, mi-am dat seama dar de rămas cu ea n-am vrut să rămîn, am plecat.

— Ia-ţi patul şi mergi, i-am zis înainte de a ne despărţi — cum de mi-oi fi adus aminte să-i spun aşa ?

— Ce-ai spus ? m-a întrebat ea.

— Noi n-avem cum să rămînem împreună, îi zic. Între noi e o diferenţă socială foarte mare. Nu merge să vii la Autel cu maşina să mă iei.

A plîns iar, mi-a mulţumit — i-am salvat viaţa — şi am terminat-o şi cu ea. Aşa am văzut eu ce-nseamnă bolile minţii care chinuie atîta lume.

Ce mai trebuie să-ţi povestesc ? Despre gară, unde mă duc uneori, dar mai bine nu-ţi spun. O să-ţi spună Scuroiannis. A mai rămas cafeneaua grecească. „Gasteta", cum îi spun ai noştri. Hai să mergem acolo s-o vezi şi tu, şi să mă vezi şi pe mine.

Nu prea am eu poftă să-i văd pe grecii noştri şi să-i mai şi ascult. Nu-mi folosesc la nimic. Mă mai duc şi eu uneori la cafenea. Le ascult deşteptăciunile, aud teoriile înţelepţilor noştri, rugăminţile şi plîngerile celor nefericiţi, înfrăţirile false, curajul care nu trece dincolo de uşă şi amorul propriu.

În timpul dictaturii, zic ei, s-au strîns mulţi greci în Occident. Şi aici. O mică colonie grecească la Stuttgart. Cum e turcul şi pistolul. Sîntem noi, care am venit aici să lucrăm. Au fost şi din cei goniţi care au reuşit să plece, dar împreună cu ei şi destui derbedei care au plecat cu speranţa c-o să-i păcălească pe papistaşi, pe netrebnici, pe leneşi, pe înţelepţii de doi bani şi pe trădătorii de la consulat. Sînt greci de toate soiurile. Seara se adună toţi, cafeneaua devine un fel de moară. Nemţii se uită la noi cum ţipăm, se tem că dintr-un moment în altul o să scoatem cuţitele, pistoalele, şi-o să ne omorîm — vine într-un tîrziu chelnerul, ne roagă să facem linişte. Şi nu ne omorîm. Stăm de vorbă. Despre politică.

Rezistența împotriva dictaturii. Vrem să salvăm Grecia. Și pentru că n-am salvat-o ieri, cu ce-am strigat azi o luăm de la capăt — începem să spunem iar aceleași lucruri.

Toți avem idei politice. Să-i iau pe rînd:

— O sută de ani de revoluție proletară, strigă unul.

E maoist.

— Cu ce ți-am greșit de ne pedepsești așa? strigă altul.

Începe cearta pe dictatura proletariatului, se spun numai înțelepciuni adînci.

— Cum adică, bă, descultule, fără Uniunea Sovietică? spun staliniștii. Lupta mondială dintre capitalism și socialism se dă acum între state.

— Ne-ați procopsit cu Uniunea voastră Sovietică, îl oprește altul. Nu ne-au vîndut ei la Ialta? Actul, măi frate, prin care ne-au vîndut lui Churchill... Mie-mi spui?

Mai sînt și alții, innoitori, cum le zice. Ei cu toate sînt de acord și la toate sînt împotrivă. Niciodată nu ți se uită în ochi, sînt oameni ai naibii, vicleni.

— Una e minimum și alta maximum, zic ei. Mai învață puțină dialectică înainte să deschizi gura.

De aici iese ceartă. Se amestecă și ceilalți, care sînt împotriva dominației, cum zic ei. Pe ei i-au trădat conducătorii, altceva nu mai știu să spună. Și să se îndrepte sistemul anormal al partidelor. Vorbesc o limbă aproape convențională despre evenimente pe care le cunosc bine. Dacă nu le înțelegi limbajul, nu

poți să-ți dai seama despre ce evenimente e vorba. Dacă nu știi despre ce e vorba, nu-i înțelegi. Uneori mi se păreau nebuni și maniaci, alteori victime de compătimit.

Sînt și vitejii, anarhiștii. Che Guevarra și alții. Cînd se împacă cu Iannopoulos, cînd se ceartă și cu el.

— Mai terminați odată cu prostiile voastre. Numai armele contează.

Așa strigă în fiecare seară unul de-al lor, cred că e student.

— De ce nu te duci, măi frățioare?

— Să mă duc singur? Vreau să vă deschid și vouă ochii...

Sînt și de-ai lui Papandreou. Sînt mulți și de multe feluri. Jumătate din ei vor desființarea completă a capitalismului, cealaltă jumătate vrea democrația — dar ăștia nu se ceartă niciodată între ei.

— O să ne descurcăm noi cînd ajungem la putere.

— Așa, cu mîța-n sac? zice cineva. Vrem idei, vorbiți-ne de ideile voastre...

De aici se iscă iarăși ceartă.

Printre noi sînt și trădători de la consulat, oamenii huntei.

— Bine ne-au făcut că ne-au pus în ghips, altfel nu scapă Grecia, zic ei.

În timp ce-i ascult îmi dau seama că mie nu-mi pasă de ceea ce se petrece în Grecia. Dacă vitejii noștri trîmbițari s-ar ridica acum și i-ar lua la bătaie, m-aș alege și eu cu vreo două după ceafă. Nu se ridică nici unul, rămîn toți în ghips, stau și eu în colțișorul meu. Și

iar îmi aduc aminte că n-a rămas în mine nimic grecesc. Sînt un om fără patrie.

Pe deasupra îi mai avem şi pe filozofii, falşii înţelepţi, economiştii, politologii, sociologii, antroposociologii, antropo- şi psiho-logii. Conducătorii de mîine ai Greciei. Pe unii îi vezi de prima dată că sînt golani, alţii sînt caraghioşi. Şi unii şi alţii încep cu corelaţia forţelor, cadrul internaţional şi structurile generale, capitalism, socialism, faza actuală, termeni de referinţă, revoluţie industrială, criză.

— Ne-aţi distrus, naiba să vă ia cu prostiile voastre, se mai sumeţeşte Scuroiannis, şi ţipă. Doamne ajută, că iar i s-au umflat obrajii.

Aşa mereu — în fiecare seară.

Eu — în capul meu cel prost trebuie să fie greşeala — în tot ce se spune găsesc şi părţi bune. Numai că le încurc între ele. Pînă la urmă nu mă aleg cu nimic — stau pe loc. Greşeala mea nu e că am idei anapoda, ci că am toate felurile de idei. Şi partidul meu, de exemplu, nu că l-am ales prost, dar eu sînt cu toate partidele — n-am nici unul care să mi se potrivească, să mă conducă, să mă adăpostească.

Eu conştiinţă politică n-am, aşa îmi spune Brusakis. Ba n-am conştiinţă de clasă, zice Iannopoulos. Plec pînă la urmă de la cafenea — se termină şi cu asta — şi nu mă aleg decit cu asta. Aflu că n-am conştiinţă politică şi nici de clasă. După părerea lor nu am, fir-ar să fie. Dar după a mea am un fel de conştiinţă, conştiinţa mea.

Ai băgat de seamă cîte îmi lipsesc? Le ţii minte pe toate? Nimic n-am. Şi poţi tu să-mi spui cine sînt, cine aş putea să fiu — eu, un om care n-are nimic?

Scriitorul zîmbeşte. Kaspar Hauser în ţara pustie, îmi zice. De-aia a pus titlul ăsta capitolului al treilea al cărţii. Şi-mi explică şi mie cu Kaspar Hauser ăsta că era un copil care s-a aflat într-o pădure în Germania. S-a aflat, nu a venit. Crescînd mare, nu ştia deloc să vorbească — nici o limbă omenească. Şi nu că ar fi fost mut — nu ştia să vorbească. Părea să fi trăit fără oameni, departe de ei — nu vorbise cu nimeni, nu cunoştea pe nimeni. Nu ştiuse nimeni că el trăise atîţia ani, că se ascundea. Fără rost printre ei, incapabil de orice, mirat de lucrurile necunoscute care-l înconjurau, a murit repede. Poate chiar a fost omorît. A dispărut luînd cu el pentru totdeauna secretul apariţiei lui, al liniştii, al inimii lui...

Biet Kaspar Hauser... Mă gîndesc la tine — o să te desfiinţeze şi pe tine în unul din drumurile astea fără ieşire? Mă gîndesc şi la mine, cum pot eu să te apăr, să te păzesc?

4 RECVIEM PENTRU UN CROITORAŞ

ŞI PENTRU ACEST capitol autorul a ales titlul. Eu nu ştiam ce înseamnă. Acum am

învățat cuvîntul ăsta. Și nu numai că a pus titlul — la capitolul ăsta n-are nevoie de mine, o să-l scrie singur.

Era într-o seară la cafeneaua grecească, cu nesfîrșitele noastre discuții politice. La un moment dat cineva a spus că cei din rezistență au fost toți oameni de falǎ, o generație de oameni de vază. Și s-au pierdut cu toții — ca puricii în ocean.

Cînd am auzit asta, parcă m-ar fi lovit ceva, m-am ridicat și am plecat. Tatăl meu, croitorașul din Surpí, omul acela scofîlcit, a fost în rezistență. Anastasia știa — ce nu știa ea? A plecat și mie nu mi-a spus nimic. Cînd am aflat după aceea, el murise — dormea liniștit în cimitirul din satul nostru. Aflîndu-i povestea m-am gîndit că nu l-am cunoscut pe omul ce-mi fusese tată — nu știam nimic. Mi-a rămas remușcarea — nu știu cum să spun — parcă i-aș fi făcut ceva cuiva — de parcă aș fi nedreptățit pe cineva — iar el a murit — nu se mai poate face nimic.

Autorul a ieșit și el după mine, vine, stă lîngă mine.

— Ce urmează lasă-mi mie, zice, o să scriu eu.

Satul nostru e în plin cîmp. Ca toate satele din regiunile de cîmpie a fost în mîna cotropitorilor în toată perioada ocupației, condamnat, fără nici o speranță de scăpare, pînă la sfîrșitul războiului. Partizanii se aflau la multe ore depărtare — unii la Pilios, alții în munții Rumeliei. Mai întîi italienii, apoi nem-

ții au intrat în sat, venind și plecînd după pofta inimii. Aveau voie să ia mîncare, la început cu moneda de ocupație, apoi înșfăcînd. Cereau recolta, adunau cînd aveau chef prizonieri pentru lagăre, pentru închisori, pentru represalii. A fost unul dintre satele de eroi scăldate în sînge ale cîmpiei ocupate.

Croitorașul din Surpí a făcut războiul din Albania. Cînd cu pierderea războiului, a apucat calea întoarcerii și într-un tîrziu a ajuns acasă. Războiul se terminase pentru noi — totuși el arma nu și-a predat-o și nici n-a aruncat-o. N-avea încă cine să-i spună — păstreaz-o. A uns-o, a învelit-o bine și a îngropat-o în grădină. Adică pentru el războiul nu se terminase. Italienii, nemții, bulgarii continuau să coboare — începuse ocupația.

Tata și încă vreo trei cu care se înțelesese au început să colinde prin regiune — așa le-a venit lor —, să nu dați și să nu aruncați armele. Cînd au terminat cu asta au stat ei iar și s-au gîndit dacă era careva care să le spună ce să facă mai departe — nu cunoșteau pe nimeni. Au tot vorbit — el s-a dus într-un sfîrșit la Volos. Acolo erau cizmarii bătrîni — comuniști vechi, cum spuneau chiar ei, cam trăzniți, cam anarhiști, puțin creștini, cu planuri pentru o înfrățire comunistă internațională, mai mult în inimă decît în minte. Își petreceau jumate din viață la birt — cumsecade, inofensivi la început... Pe urmă au ajuns să fie bătuți, urmăriți, exilați, și cu dosare. Înainte chiar de dictatura lui Metaxas, se terminaseră

bancurile lor nevinovate. Unii se întorceau din exilul de patru ani sleiţi de tot.

Tata nu era comunist. De la un croitor, prieten vechi de-al lui, i-a cunoscut. I s-au părut oameni ca din Scriptură — cavaleri ai unei noi Apocalipse. „Bine aţi făcut, i-au spus ei. Întoarce-te în sat la tine că venim noi să te găsim". Şi el s-a întors şi le-a spus şi celorlalţi — ceilalţi s-au dus la ei şi i-au căutat. Au intrat în E. A. M. [1] Şi au făcut şi ei ce-au putut în ceea ce se chema rezistenţă, pînă în '43, cînd situaţia s-a înrăutăţit.

În timpul ăsta croitoraşul din Surpí, auzind de la alţii, citind ziarele ilegale şi celelalte materiale pe care i le trimiteau, conducîndu-i el pe alţii, a descoperit în sine căi nebănuite. Nu trăise rău pînă la război. Îşi făcuse o căsuţă, cumpărase şi o maşină Singer pentru ucenic, nu era meseriaş prost şi nu-i lipseau nici clienţii. Şi nu se gîndea decît la o viaţă cinstită, cu croitoria pe care o avea, cu meseria lui, cu nevasta pe care o ţinea alături, cinstită şi liniştită — mama voastră. Viaţa lui însemna cercul acesta — făcut de mîna lui — pînă unde putea să ajungă cu mîna. Războiul aliaţilor, rezistenţa din Grecia — socialism şi democraţie, patrie şi libertate, drepturile oamenilor, viaţa popoarelor —, lucruri cu totul noi au distrus acel cerc strîmt şi viaţa lui măruntă simţea cum se uneşte cu măreţia cauzei umane. Croitoraşul din Surpí

---

[1] Frontul de eliberare naţională, organizaţie înfiinţată în 1941 de Partidul Comunist din Grecia.

visa. Visa lumea și se vedea pe sine în lume. Visa. Asta crezi tu că lipsește la cafenea, că lipsește partidelor de azi. Marele mit. Cel întreg.

După înfrîngerea italienilor a urmat convenția de la Almirú. El era deja secretarul E. A. M. în satul lui. Erau și reprezentanți ai partizanilor — de la Pilios și din Rumelia. Ei trei lucruri cereau : mîncare, stabilirea de legături și informații. Toți ceilalți vorbeau de marile greutăți din cîmpia ocupată. Acum își făcuseră apariția, pe lîngă nemți, și fasciștii din Tesalia, bine organizați și înarmați, încurajați în secret de englezi. Un fum greu se lăsa peste întreaga cîmpie, sufocîndu-i pe oameni — iar sfîrșitul războiului nu părea să fie aproape.

El era pregătit. „Eu iau regiunea noastră, s-a ridicat el și a spus, dacă mi-o dați, dacă aveți încredere în mine. Voi, ceilalți, mai tineri decît mine, plecați în munți, vă cunosc, vorbesc despre voi, vă bănuiesc — ați făcut și cîteva acte necugetate de curaj. Luați-vă cu voi și nevestele și copiii."

„Și tu ai nevastă și copii."

„Mai tîrziu, dacă e nevoie, plec și eu. Deocamdată nu mi-au prins urma."

Și-au avut încredere în el și i-au încredințat regiunea. Dimineața cînd a cerut asta a simțit cum i se înmoaie picioarele, se temea să nu fie luat drept om de nimic, nu cumva să nu fie demn. Acum, cînd se împrăștiau unul cîte unul, plecau fredonînd melodia unui cîntec de partizani care le conducea pașii. În-

torcîndu-se acasă nu s-a urcat sus, a intrat în atelier şi a rămas acolo. Şi atunci femeia aceea, mama voastră, a coborît şi ea cu Anastasia în braţe, s-a aşezat într-un colţ şi n-a zis nimic. Cîteodată el îşi ridica ochii şi o privea. Şi-i ridica şi ea pe-ai ei şi-l privea şi ea — rămîneau aşa, uitîndu-se unul la celălalt. El a văzut apoi o lumină ce cuprinsese întreaga fiinţă a femeii, un surîs care îi inundase toată faţa — adică bine ai făcut cum ai făcut — şi eu sînt alături de tine — în viaţă şi în moarte — eu, nevasta ta.

A doua zi omuleţul a început să-şi înnoade cu grijă şi ordonat legăturile din sat în sat, şi în împrejurimi. El, care nu se gîndise niciodată la aşa ceva. Stătea la croitorie şi aştepta liniştit şi netulburat ordinele, instrucţiunile, însemnările, informaţiile, pachetele. Uneori era nevoie să se ducă singur. Şi se ducea, aranja ce avea de aranjat, se întorcea acasă — pentru ca a doua zi să ia de la capăt jocul cu moartea.

Nemţii îşi aveau oamenii lor, şi-i aveau pe ai lor şi fasciştii din Tesalia. N-a trecut mult şi au aflat de cei care apucaseră să le scape printre degete. Îşi dădeau seama că se petrece ceva nou în regiune. Informaţiile lor vorbeau de cineva care conducea cu mînă sigură treburile organizaţiei. Au încercat să-i dea de urmă, au încercat să-i distrugă reţeaua — săvîrşind crime, schingiuind, încercuind, întinzînd nenumărate curse. Reţeaua n-a fost desfiinţată, iar cursele n-au prins. Omul pe care

îl căutau le scăpa, dar informațiile și ordinele lui ajungeau pe căi sigure. Așa a fost în acea iarnă grea a lui '43, tot așa și în primăvara lui '44 — și tot așa și după aceea, cînd lucrurile se apropiau de sfîrșit. Două-trei lovituri date de partizani fasciștilor în Almiró — era greu pentru Comandatură să creadă că sînt opera lui. Nu puteau să-și imagineze că omul pe care îl căutau era cel pe care îl vedeau șezînd ore în șir în grădină, jucîndu-se cu copiii ori săpînd zarzavaturile. Îl căutau mai degrabă la Almiró și la Nea Aghíalo.

Autorul zice că acum n-are de gînd să înșire istoria acelor timpuri și să descrie evenimentele care s-au întîmplat în această regiune sau în alta. Nici n-are de gînd să dedice un imn rezistenței. Nu intenționează nici să creeze un erou. Vrea doar să spună că omul lui, omul acesta care mi-a fost tată, timp de patru ani a făcut ceea ce a considerat că era de datoria lui. Credincios celorlalți și conștiincios față de sine. Și se bucura că putea să facă ceea ce făcea — era o bucurie nouă, pe care n-o cunoscuse pînă atunci. Se strîngea o lume întreagă în brazda micii lui datorii „închinată intereselor celor mai înalte ale omenirii". Și brazda lui mică era luminată în fiecare zi de un soare mediteranean care răsărea mereu mai nou. Autorul vrea să spună că tata nu era singur și că mama noastră nu a fost singura care a zis da. Că mii și mii de greci s-au înălțat pe culmile cele mai înalte ale ființei lor întru datorie și speranță. N-a fost rodul eforturilor doar a unuia dintre ei,

a fost opera tuturor. Prietenul de la cafenea avea dreptate, toți au fost oameni curajoși, o generație de oameni curajoși.

N-a mai rămas niciunul. Ca puricele în ocean. Autorul nu intenționează să vorbească nici despre asta, nici despre cum s-au petrecut lucrurile, cum de s-a întors roata atît de repede și oamenii aceia care și-au făcut datoria s-au trezit condamnați ca ucigași și trădători, cum de au dispărut toți acei oameni. S-au abătut asupra lor o sumedenie de forțe care i-au copleșit. Nepreveniți, imaturi, incapabili de șmecherii, copleșiți de frumusețea pe care o atinseseră — strîmb călăuziți, au fost învinși. Odată învinși, au fost distruși. Numai atît. Dar nu poate să nu spună că atunci grecii, o dată în plus, au vrut prin ceea ce s-a întîmplat atunci, prin rezistență, să facă un pas înainte. Au fost pedepsiți aspru — și lucrurile au rămas pe loc.

Grecii și generațiile lor pierdute...

El a fost printre primii prinși în regiunea lui, cînd abia începuseră epurările. De-acum îl cunoșteau toți — era secretarul E.A.M. din regiune, omul de fier. L-au închis la închisoarea din Volos împreună cu alți trei din sat, trei de la Almiró și cinci din satele vecine. În procedura pe care au început-o împotriva lor le-au pus pe seamă șase omoruri, el fiind principalul acuzat. Doi ani au stat la închisoare așteptînd procesul cu condamnare sigură la moarte.

Dincolo de zidurile închisorii lor se răspîndea și se întețea războiul civil. Neliniștea pricinuită de acesta, îndoiala care acum lua locul încrederii, dezamăgirea care lua locul speranței și visului treceau de zidurile închisorii și ajungeau la ei. Aveau dreptate sau nu ? Au făcut bine sau nu ? Erau și ei de vină sau nu ? A cui era vina ?

Croitorașul din Surpí care ajunsese să-i conducă pe oamenii din părțile lui nu putea să-și dea seama cum stau lucrurile. Știa doar că fuseseră învinși și că procesul n-o să fie proces, deci condamnarea la moarte era sigură. Se gîndea că atunci cînd se întîmplă așa — se duc toate fără urmă de speranță — moartea este salvare și judecată dreaptă. Lucrurile au să intre iarăși pe făgaș normal. Aștepta procesul și condamnarea la moarte. Fără vitejia curajoșilor — moartea lui n-ar fi folosit nimănui. Aștepta moartea cu siguranța celor învinși definitiv — s-au dus toate, nu-i nimic — bine că s-au dus —, dar dincolo de toate astea nu mai e nimic, e doar moartea, un sfîrșit neclintit. Le-a spus așa și celorlalți care erau cu el — „Nu vă temeți, măi oameni buni, o să ne omoare, mai e puțin și se termină toate". Unora le era frică de moarte, pe unii îi omora nedreptatea, alții mai sperau încă, voiau să scape — numai de moarte — și pe urmă se aranjează — viața nu se sfîrșea cu această înfrîngere. Pentru el se terminase. Era pregătit.

Atunci a intervenit mătuşa din Volos, bigotă şi bogată cum îi ziceam noi.

Văduvă de ani de zile, fără copii, cu avere mare, terenuri în Tesalia, case în Volos, aur şi cecuri la bancă, şi-a propus să se ridice deasupra originii ei modeste. Atîta voia — să intre în societatea bună. Au ajutat-o toate, şi banii, pe care putea să-i cheltuiască fără să-i pară rău, şi mintea ei practică şi greoaie, dar mai cu seamă dispreţul profund pentru lumea în care voia să intre. A reuşit, iar ambiţiile i-au crescut. Incultă şi urîtă foc, avea şi mustăcioară, cu crucea de fier spînzurîndu-i pe pieptul voluminos, intrase încă înainte de război în toate organizaţiile de femei din Volos. A intrat ca şi în celelalte — religioase, filantropice, naţionale. A ajuns mare — stîlp al societăţii pe care o dispreţuia. Doamnele din lumea bună a Volosului care n-o agreau pe mahalagioaica asta urîtă s-au plecat în faţa ei, au acceptat-o.

În timpul ocupaţiei a fost o vreme în dizgraţie, a crezut că i-a venit ceasul, şi s-a hotărît. La început a fost cu arma în mînă, a trecut apoi în comandament, de-i sărutau coloneii nemţi mîna, a devenit atotputernică şi aprigă, omul cel mai important din toată Tesalia. Numai pe urmă, cînd s-au constituit organizaţiile fasciste, şi-a îndreptat greşeala — ea n-a fost niciodată de partea lui Hitler, pe comunişti însă nu putea să-i sufere, îi tot aştepta pe englezi. În prima perioadă după eliberare a fost în pericol — organizaţiile din

oraş cereau să fie prinsă şi judecată pentru trădare. Hotărîseră, dar nu îndrăzneau, se vede treaba, să facă asta — autorul zice că nu mai erau siguri de ei în ceea ce hotărau. Ceea ce înseamnă că se socoteau deja învinşi.

Lucrurile s-au schimbat — ea a scăpat. A devenit şi mai aprigă şi mai sigură pe ea. Păşea pe teren sigur. Şi-a reluat locul în toate organizaţiile din oraş. Lumea bună, care avea nevoie de ea şi o dispreţuia din toată inima, a ridicat-o în slăvi. Triumfase — îi ieşiseră toate bine.

Pe el nu s-a dus niciodată să-l vadă la închisoare, nici la nevasta lui nu s-a dus. O ajuta trimiţîndu-i bani în fiecare lună — şi l-a luat la ea pe copilul cel mare, adică pe tine. Îl ura aşa cum n-a mai urît cineva pe lumea asta. Era fiul fratelui ei, l-a ajutat la început, l-a susţinut şi cînd a văzut că merge înainte liniştit, om la locul lui, l-a încurajat pe calea cea bună pe care şi-o alesese. Pentru că se sumeţise mai apoi în timpul ocupaţiei — omul ăsta neînsemnat căuta glorie şi putere! — nu putea să-l ierte. S-a hotărît să-l scape luîndu-i aureola — aureola asta o enerva, îi stătea pe inimă.

Povestea cu aureola putea fi şi pe placul autorităţilor. Au înţeles-o. Avînd încredere, au acceptat. Asta le trebuia lor. Să-l omoare — unul în plus — puteau s-o facă cînd pofteau — aureola ar fi rămas. Puteau, în consecinţă, să-i facă proces separat, să nu fie judecat

împreună cu ceilalţi — asta le-a propus ea. S-a făcut. A fost primul pas, şi femeia asta sfîntă s-a rugat lui Dumnezeu să-i binecuvînteze şi paşii următori. El, în celula lui, habar n-avea de nimic, îşi aştepta în continuare moartea.

În '47 au fost judecaţi ceilalţi. La Tribunalul militar provizoriu din Volos. De cîte ori era pomenit numele lui, preşedintele şi juraţii spuneau că ştiu despre ce e vorba — pe el or să-l judece mai tîrziu. Toţi — şi cei cărora le era frică de moarte şi cei care sperau să scape — au dat vina pe el. Spunînd minciuni şi lucruri adevărate. Ei n-au scăpat. Cu procedura de urgenţă din vremea aceea i-au condamnat pe toţi la moarte.

În dimineaţa execuţiei a auzit cum se deschid uşile de la celulele vecine şi paşi pe coridor. A înţeles. Prin ferăstruica de la celula lui a văzut cum îi duceau. Au trecut pe lîngă uşa lui, el i-a strigat pe nume, şi-a scos mîna printre gratii încercînd să-i atingă, nici unul n-a întors capul spre el, nici unul nu i-a spus adio. Ce se întîmplase ? De ce pe el îl lăsaseră deoparte ? Nu se mai putea aştepta nici la bine, nici la rău, gîndea. Viaţa lui se sfîrşise — odată cu a celorlalţi — socotelile cu trecutul şi prezentul se încheiaseră pentru totdeauna. Şi uite că nu se terminaseră. Neliniştea îi cuprindea şi ultimul refugiu, îi reveneau în minte ceilalţi, prezentul, ce se întîmplase, cum, de ce ? — întrebări.

A mai stat trei ani la închisoare, aşteptînd în continuare moartea. Moartea n-a venit.

I s-a fixat procesul, pe urmă s-a amînat, iar s-a fixat, iar s-a amînat. Nevastă-sa, care venea mereu să-l vadă, îi zîmbea din nou — un surîs amar —, dar singurul lucru pe care voia să-l afle, ea nu putea să i-l spună. De la ceilalţi care trecuseră pe acolo — unii stătuseră, alţii plecaseră în altă parte, alţii fuseseră omorîţi — n-a aflat nimic. Afară se termina războiul civil — o strivire finală. Se răriseră împuşcăturile, şi moartea încă îşi mai amîna venirea. În momentul în care i-a venit gîndul ăsta în minte, adică faptul că era înrobit de-a binelea, s-a arătat şi femeia cea sfîntă. Nu la vorbitorul prostimii, ci în biroul directorului. L-au adus. L-au pus să stea lîngă uşă. A rămas cu ochii plecaţi. Ea şedea ţinîndu-şi mîna pe crucea de fier.

— Da, a zis după un timp, eu ţi-am salvat viaţa, Anastasis. Numai eu ştiu cu cîte eforturi şi sacrificii... Cum de-ai ajuns aici, măi dragă ? Mi-a fost foarte greu să te scap. Le-am spus la toţi că tu n-ai mutră de ucigaş, nenorociţii ăia te-au luat cu ei. Acum ei te acuză de trădare, cică de-aia nu te-au condamnat la moarte.

De lîngă uşă a făcut un pas spre mijlocul camerei, s-a dus lîngă ea, i-a pus o mînă pe umăr.

— Ai făcut tu asta ? a întrebat-o.

— Da... Trebuia să te scap.

— Mulţumesc că mi-ai spus. N-am nici o vină.

Ea s-a dat înapoi, lui i-a alunecat mîna, s-a întors la locul dinainte, lîngă uşă.

— Nici acum nu vrei să-ți bagi mințile în cap? Acum ți-ai găsit să te gîndești la ei?

— Spune-le să mă omoare și pe mine. De ce mă mai lasă? Fă-o pentru mine, pentru sufletul dumitale...

Sfînta femeie s-a ridicat.

— Te-au păcălit. Nu se poate. Toți ai tăi te țin de trădător. Nevestele lor te blestemă... Otrăvește-te, spînzură-te în închisoare, tot n-ai să scapi de blestemul alor tăi. O să spună că te-a ros trădarea, sîngele celorlalți... Gîndește-te și fă ce vrei... Eu ți-am salvat viața. Acum am venit să te iau.

El n-a scos un cuvînt. A stat încă un an la închisoare, femeia „sfîntă" n-a mai călcat pe-acolo. Acum știa și el cum merseseră lucrurile și că n-avea nici o vină. Ultima neliniște care mai putea să-l lege de viață, de ceilalți oameni, de trecut, de prezent se dusese și ea. Amărăciune, durere, revoltă se amestecară toate. Nu-i rămase decît senzația aceea de înfrîngere definitivă. Nu se gîndea la soarta lui nenorocoasă și ciudată — i se părea logică și obișnuită pentru legea înfrîngerii. Pentru el doar celor condamnați la moarte li se făcuse dreptate. Pentru el moartea n-a venit la timpul ei, n-a venit nici mai tîrziu, nu-i era sortit să vină. Nu-i mai rămăsese nimic, nici măcar moartea. Asta era pedeapsa lui. Ecoul marii furtuni ajunsese întrucîtva și în celula lui. Fuseseră învinși — nu rămăsese nimic. Generația lui fusese definitiv învinsă. Sfîrșit.

Sfîrşitul acesta îl chinuia zi şi noapte — era pregătit, aşa cum prevăzuse mătuşă-sa. Era un om căruia i se furase moartea şi dreptul la moarte. Speranţa pentru el însemna trădare. Era nevoie de un ultim gest — de recunoaştere a înfrîngerii — o declaraţie şi o confirmare. Suprema umilinţă — o adevărată mîndrie — o să şi-o aranjeze chiar el, o să-şi tocmească singur căderea — cel puţin căderea — în distrugere şi înfrîngere.

Într-o dimineaţă i-a rugat să-l ducă la directorul închisorii. Parcă stătea în faţa plutonului de execuţie — parcă îşi arăta inima, uite-o, aici e, ochiţi-o ! A mărturisit cele şase crime pe care nu le săvîrşise, punîndu-le pe seama superiorilor lui care îi dăduseră ordine, a semnat declaraţia precum că fusese dus de nas, el neştiind care e adevărul, renegîndu-şi vechii camarazi şi ideile de-atunci pe care el, om sărac, nu le înţelegea — şi alte de-alde de-astea care se declarau atunci. Textul a apărut cu litere de-o şchioapă în ziarele din Larisa şi Volos — mătuşa jubila.

Celelalte au venit foarte repede. S-a fixat procesul, iar s-a amînat, procedura a fost acceptată într-un tîrziu. Curînd i-au dat drumul, urmînd să mai fie judecat, şi s-a întors în sat. Din atelier nu mai scotea nimic. Pe lîngă dezordine şi distrugere, era şi sărăcie. Mătuşa trimitea regulat bani — ca să-i mărească umilinţa. O dată nu-l auzeai să povestească despre cele întîmplate, iar ceea ce se

petrecea sub ochii lui nu-l interesa. Oamenii nu voiau să știe de el, la atelierul lui nu venea nimeni, nimeni la el în casă. Numai femeia aceea stătea lîngă el — fără să spună vreodată ceva, fără să întrebe, fără să plîngă, fără să-i reproșeze, fără să vrea vreodată ceva. A rămas alături de el, învinsă alături de el — pînă cînd, într-o bună zi, a murit.

Subprefectul din Almiró nu i-a iertat niciodată că scăpase de plutonul de execuție. Cincisprezece ani încontinuu l-a chemat la fiecare cinci-zece luni.

— O declarație mică, nea Anastasis, știi, mă obligă și pe mine, nu ți-au pierdut încă urma, ești încă pasibil de proces, dă-o ca să fim în regulă. Te văd dărîmat, știu că nu faci nimic, ceilalți să nu înceapă să te bănuiască.

De fiecare dată mai dădea o declarație, plătind birul umilinței. Poliția dădea declarația la ziare — nu mai apărea cu literele mari de altădată. Iar se întorcea în sat, cu aceeași tristețe și cu aceeași umilință pe care nu voia să și-o vîndă. De ascuns nu putea s-o ascundă, s-o schimbe, s-o facă mai mare sau mai mică. Cu durerea asta a continuat să trăiască anii de glorie — ea îi rămînea netrădată, imposibil de îndulcit.

Și asta pînă cînd moartea s-a îndurat să vină. A venit. Cu uniforma ei roasă de partizan, găurită de gloanțele ce ciuruiseră trupurile camarazilor.

— Ai întîrziat, atîta doar i-a spus. Și s-a dus cu ea — la generația lui ucisă.

5 DE LA *FIFTY-FIFTY* LA DRAGOSTEA ADEVĂRATĂ

CELĂLALT FEL de dragoste, dragostea adevărată, n-o cunoşteam şi nu ştiam că poate să existe. Credeam că nu e pentru mine. Credeam că trebuie să ai un suflet gingaş şi să ştii cum să vorbeşti despre lucrurile de suflet, despre poezie — de unde să ştiu eu? Dragostea, îmi spuneam, nu e pentru noi cei cu *fifty-fifty*, n-o aşteptam.

A venit. O chema Erica. Lucra într-un magazin, dintr-ale mele, pe bulevardul cel mare, nu era vînzătoare, aducea din magazie pachete atunci cînd se goleau rafturile, tejghelele şi vitrinele — la o adică o muncă cam ca a mea, am descoperit că într-un fel sîntem colegi. O văzusem de cîteva ori în magazin, nu-i dădusem niciodată importanţă, cum să-i dau importanţă?

Pînă cînd într-o seară o găsesc la barul unde mă dusesem cu Scuroiannis. Mai era cu două fete. Le-am făcut cu ochiul, le-am zîmbit, nu peste mult ne-am ridicat şi ne-am dus la masa lor. Am vorbit despre tot felul de lucruri, ele voiau să danseze, s-a ridicat Scuroiannis de s-a învîrtit ca un elefant la circ. Ne-am distrat, le-am făcut cinste, petreceam de minune. Ceilalţi s-au ridicat la un moment dat să plece — eu şi cu ea ne-am privit o clipă —, noi mai rămînem, le-a spus. Am rămas. N-aveam ce să ne spunem, n-am dansat, n-am băut, dar de plecat nu plecam.

— Noi am venit să găsim tipi mişto, zice ea într-un tîrziu.

Eu n-am răspuns nimic — de plecat n-am plecat. Era tîrziu, trecuse de ora două cînd i-am spus să vină la mine.

— Păi de-asta am venit aici, zice ea.

Iar eu îmi zic în sinea mea — ajută-mă sfîntă fecioară, fata asta e o fată straşnică!

Toate s-au întîmplat ca de obicei, ne-am despărţit fain-frumos, duminica dimineaţă, am deschis şi sertarul de la comodă ca să-i arăt comorile mele.

— Ia ce vrei tu de-aici.

A scos tot ce era în sertar, le-a amestecat, le-a pus în ordine, şi a luat nişte şireturi bărbăteşti.

— La ce-ţi folosesc? am întrebat-o.

— La nimic. De-aia le iau.

Straşnică.

O pereche de şireturi care nu sînt bune la nimic — asta o fi oare dragostea? Ne-am despărţit duminică dimineaţa, ca totdeauna. Dar n-a fost ca totdeauna pentru că nu reuşeam să mi-o mai scot din minte, aşa cum făceam cu celelalte. Luni căram lăzile, cînd deodată îmi pare rău c-am lăsat-o să plece. Nu pot s-o uit. Chiulesc, alerg ca un nebun la magazinul ei, mă prefac că vreau un săpun, ea nu-i acolo, mai aleg un creion, pînă cînd în sfîrşit o zăresc, îi fac semn c-o aştept afară. Iese în sfîrşit, aleargă, îmi cade în braţe — „Mein“ Kostas... Cît pe ce să ne podidească lacrimile pe amîndoi.

Cum arăta ? Avea o față rotundă, părul tuns scurt, mie așa îmi place. Castaniu și moale. E rotunjoară și are niște picioare solide. O femeie rotunjoară și caldă — așa rămîne ea pentru mine.

În rest ? Era așa cum trebuie, cumpătată, așa cum îmi place mie și așa cum sînt și eu — cum vreau să fiu — fără nazuri și pasiuni — nu știu cum să zic. Copil născut pe-aici pe undeva, crescut pe bulevardul cel mare al străinilor, pe asfaltul pe care se sufocă spanioloaicele, cu norma, cu salariul ei, cu concediul ei scurt din fiecare an, cu cădița de bebeluș ca cea pe care o am eu pentru ieșirea de sîmbătă — fără vreo nădejde să scape vreodată de toate astea — dar nici disperată. Lumea noastră de azi.

Nu e atinsă, trăznită, îngrozită. E înțeleaptă — știe pe ce lume trăiește. E și răbdurie dacă rezistă ea printre fiare, aluminiu și betonul apăsător dintre ele. Totuși mie îmi pare — nu știu de ce — că sub liniștea ei, sub această supunere, dacă vrei, există o flacără care arde, nu s-a stins de tot. Un mac care se străduiește să iasă de sub asfalt. Cred că e în stare să dea orice pentru o picătură de viață adevărată. Dar bineînțeles că nu știe ce e și cum e așa ceva. De parcă eu știu. Numai că eu aș vrea să-i ofer ei viață adevărată. Ei. Eu.

Așa trece săptămîna — în fiecare seară împreună și tot nu ne săturăm unul de celălalt — cu cît o văd mai mult cu atît o doresc mai mult, cu cît mă gîndesc mai mult la ea ziua

cu atît mai mult vreau s-o văd seara. Și nu-i găsesc nici un defect. Asta să fie dragoste? îmi zic. Păi atunci preamărit să-i fie numele în vecii vecilor, dacă asta și așa e dragostea! Asta și așa era.

Seara trec pe la magazin și o iau. Pe drum nu vorbim prea multe — o simt mîndră că merge cu mine, atîrnată de brațul meu. Dacă întîlnim ceva deosebit pe drum — vreun accident, ceartă, vreo vitrină nouă — eu mă opresc puțin să privesc — altfel nu se poate. Pe ea n-o distrează — nemțoaică rece — stă lîngă mine. Pe urmă mă trage — hai acasă! — și las distracția. De dragul ei.

Și lui Frau Baum îi place de ea, Frau Baum pasărea cu cioc stricat. Așa cum am mai spus, Frau nu vine niciodată în camera mea. În dimineața aceea — a treia duminică cînd Erica era la mine — a venit. Auzim noi că bate cineva la ușă — sărim din pat, îl aranjăm puțin, punem repede ceva pe noi, mă duc și deschid. Frau Baum se așază pe unicul meu scaun, Erica pe marginea patului, eu stau în picioare. Zice c-a venit să-mi spună despre mobila nouă a fiică-si, și-a luat mobilă și s-au gîndit la mine. Ar fi putut să-mi dea o masă și două scaune — de la mobila veche — ca să le pun în camera mea, să arate și ea mai ca lumea. Se uită de jur-împrejur, o privește pe Erica.

— Ați putea, zice ea, să stați și voi la masă, să mîncați, să beți un ceai. Nu-i așa, domnișoară, „nicht wahr"?

Se întoarce către mine, nu ne cere mulți bani și nu trebuie să-i dau imediat, putem să ne înțelegem să-i dau douăzeci de mărci pe lună și să-i pun în plic cu chiria. Se uită din nou la Erica, îi zîmbește — se întoarce către mine, parcă ar vrea să mi-o arate :

— Acum o să aveți și mai multă nevoie de masă, îmi zice.

Am spus da, ne-am înțeles cum facem cu mutatul mobilei îmi dă ea bani împrumut și pentru asta, se ridică să plece și îi zîmbește iar Ericăi. După cîtva timp bate iarăși la ușă, ne aduce patru cozonaci de-ăia de-ai lor nemțești și îi dă Ericăi.

— I-ai căzut cu tronc.

— Duminica viitoare îi aduc flori, zice Erica.

— Poți să-mi spui a cui soacră o să fie Hexe, adică zgripțuroaica asta, a mea sau a ta, o întreb eu.

Erica se uită la mine, se uită bine, și deodată îmi întoarce spatele, se așază pe pat — plînge cu suspine. De fericire. Eu aș vrea să-i spun — nu te teme — ne descurcăm noi, ne descurcăm... Le las naibii de socoteli și de șurubării seara, mă las și de hoinărit seara pe bulevard — o să stau acasă, mă fac și eu tătic — am să mă uit la tine cum încălzești desculță și aproape dezbrăcată mîncarea pentru copiii noștri — tu ești totul...

Și uite și filtrul de care ziceam că am nevoie. Ne temeam să ne iubim — ca să nu-i păcălim pe ceilalți, să nu ne păcălească ei pe

noi — şi filtrul a rămas acolo undeva înăuntru, ghemuit şi înspăimîntat. Trebuie să se ivească ceva care să-l scoată la suprafaţă. A apărut ea, eu am prins curaj, filtrul meu a luat-o la goană şi nici prin gînd nu-mi trece să-l aduc înapoi, nici nu mă tem să-l arăt.

Florile n-au fost sortite să fie vreodată aduse. Săptămîna următoare ne-am dus în camera ei. Tot săracă ca şi a mea, deşi avea un dulap mic, o masă şi două scaune — adică ce mare lucru că acum le am doar şi eu pe-ale mele ? N-a fost greu să-mi dau seama că în tot acest timp nu mă dusese acolo pentru că voia să facă puţină curăţenie aşa cum făcea şi mama cînd era vreo sărbătoare. În camera asta m-a copleşit duioşia şi căldura ei. Mi s-a dezlegat limba. I-am spus şi ei tot ce ţi-am spus şi dumitale, despre Volos, despre meşter, despre Anastasia, despre Autel, Müller, turc, bulevard, trenuri, despre spanioloaica pe care au dat-o afară, despre blonda care m-a repezit. Îi vorbesc toată noaptea — îmi consum toată germana pe care o ştiu — şi tot mi se pare că nu i-am spus încă nimic. Atunci mi-a spus şi ea motivul ei, că mă iubeşte pentru că sînt atît de nătîng. Toată noaptea n-am dormit şi tot o mai doresc.

Aşa am petrecut săptămîni întregi pînă în acea duminică — în camera ei. Dimineaţa s-a sculat, a pus de cafea. Într-o zi mă întrebase şmechereşte ce număr port la pantofi. Vrea

să-mi facă un cadou, m-am gîndit eu — las' să-mi facă că și eu o să-i fac ei unul de patru ori mai mare — și în fond ce să ne tot facem cadouri așa cum merg lucrurile între noi ? Și chiar așa era. A lăsat cafeaua, s-a dus la dulap, a scos un pachet, l-a deschis și înăuntru era o pereche de pantofi sport de cea mai bună calitate.

— Pune-ți-i, îmi zice, și îngenunchează în fața mea pe podea.

Mă scol din pat, mi-i pun pe piciorul gol, îmi vin nemaipomenit, de parcă mi i-aș fi făcut de comandă.

— Ce să fac cu ei ? o întreb.

Se ridică, se așază lîngă mine pe pat. E dulce, caldă, mulțumită. Și a mea, numai a mea.

— Acum îmbracă-te, zice ea, e zece trecut. Să luăm trenulețul și să mergem la pădure.

— Eu, la pădure ?

— Noi, să culegem ciuperci.

— Nu ți-e bine, îi zic, dis-de-dimineață după ciuperci... Cumpărăm douăsprezece kile ca să-ți ajungă toată viața.

— Nu e numai asta, e și aerul curat... Pentru noi care toată ziua lucrăm înăuntru, e foarte necesar.

— Pe mine să mă lași în pace. M-ai spetit toată noaptea, acum adă ceva de mîncare, de asta avem nevoie.

Îmi scot pantofii, mă așez iarăși în pat. Erica ia pantofii, îi pune la loc în dulap și nu spune nimic. Face cafeaua, cu „Kuchen-"ele de rigoare, apoi vine lîngă mine. În cameră s-a

răcit ceva — mi-a părut rău că m-am purtat așa. Nu-i nimic, mi-am zis pe urmă, trece. După masă ne-am dus la un cinema. Seara ne-am zis să stăm cuminți, ne-am dus la un restaurant italian, am mîncat canelone de-ale lor — aluat risipit degeaba — și am rămas acolo să-l ascultăm pe unul cu chitara. Își ținea tot timpul capul pe umărul meu, eu îi țineam mîna — dar n-am mai vorbit ca în noaptea dinainte.

Voiam să se termine pentru totdeauna cu prostia aia cu ciupercile — și credeam că se și terminase. În fața dragostei mica neînțelegere o să dispară. Așa credeam. Dar nu se terminase — neînțelegerea ei nu dispăruse. M-a rugat din nou, a și plîns. Pe urmă a luat-o iarăși cu teoria cu aerul curat și cîtă nevoie am eu de el.

Am început să înțeleg puțin — foarte puțin și foarte vag. Ciupercile au fost pretextul. Dacă n-ar fi fost ele am fi găsit noi altceva. De dragul insistenței ei eu ar fi trebuit să cedez și de dragul insistenței mele ar fi trebuit să cedeze ea. Cu toate astea noi ne încercam de fapt dragostea — chiar dacă faptele erau atît de neînsemnate.

Nu căutam cu tot dinadinsul încercarea asta, credeam că se poate și fără ea. Așa că îi spun să se ducă singură, să-și ia o prietenă, eu o aștept aici în cameră, deretic de-o să-i fie mai mare dragul și fac și de mîncare.

— Fără soțul meu ? zice. Și de ce mă rog frumos să mă duc ? Și dacă vreau să-l sărut

sub un copac? Crezi că pot să amîn pînă după-masă?

Mă uit la ea. De fiecare dată cînd vine vorba despre asta are o spaimă în ochi. Ființa asta liniștită are pe buze, în colțul drept, ceva aproape diavolesc. E un fel de zîmbet răutăcios și de spasm în același timp. Parcă ar fi posedată de o putere străină pe care ea n-o cunoaște, n-o stăpînește și nu-i poate sta împotrivă. Pe urmă mi se dă cu o disperare sălbatică, tremură, se agață de umerii mei să mă topească ca să mă poată sorbi.

— Kostas, dragostea mea, nu poți tu să-ți sacrifici pentru mine două ore duminică dimineața?

— Și tu, Erica dragă, nu poți să sacrifici pentru mine ciupercile tale împuțite?

— Nu înțelegi nimic.

— Ba tu nu înțelegi.

Ele nu înțeleg. Ce s-a ales pînă la urmă de Vati care nu avea nimic altceva de făcut decît să se uite la ea? Și ce s-a ales de Mutti cu cei doisprezece copii pe care aștepta să-i fac? Care va să zică asta e dragostea? Ruptura asta sălbatică?

Eu n-am chef de ruptura asta, naiba să mă ia. Îmi fac și reproșuri că am fost așa de iute la mînie și că n-am făcut ce-a zis ea, deși o iubesc așa de mult. Ești un egoist, domnule, îmi tot zic mereu. Mă hotărăsc și duminica următoare — hai să mergem, îi zic. Îmi pun și pantofii de la ea, zice că îmi stau bine. Zic și eu că îmi vin minunat pe picior, pornim

— îmi dau seama —, amîndoi facem pe bucuroșii. Urcăm în trenuleț, ne silim să facem conversație, facem observații asupra peisajului, îmi dau din nou seama că totul e forțat, nu merge de la sine — numai să nu părem că nu sîntem bucuroși de frumoasa noastră excursie. Ieșim în pădure, facem cîțiva pași — nici măcar nu m-a sărutat la vreun copac, dar să se mai ducă și după ciuperci. Ne așezăm pe o bancă tîmpi și bosumflați că nu mai putem face pe bucuroșii. Sînt exact așa cum eram sîmbăta seara cînd mă duceam în satul meu. Îmi vine să plîng. Și pe deasupra trebuie s-o mai am lîngă mine și pe ea. Sărmanul ei suflet o fi visat la excursia după ciuperci — cine știe cît o fi visat. Prin urmare povestea cu excursia a fost o greșeală și visul ei s-a năruit ? Și dacă eu aș fi refuzat ? Tot n-am fi ieșit la socoteală.

Am petrecut două ore amare pe blestemata aia de bancă fără să putem rupe tăcerea care ne strîngea de gît.

— Dragă Erica, îi zic eu la un moment dat, și vorba mea sună ca un urlet înăbușit.

Ea nu spune nimic, nu se aruncă în brațele mele să plîngem împreună, și peste puțin se ridică.

— Ți-ai făcut datoria, Kostas, zice ea. Ai făcut corvoada asta pentru mine. Tu n-ai fi vrut să venim.

— Și ce importanță are dacă am făcut-o pentru tine ? o întreb.

— Are, cum să nu aibă ? Altceva ar fi fost dacă am fi vrut amîndoi, zice ea hotărîtă și îmi face semn să mergem.

Pe drum n-am vorbit deloc. Știam amîndoi. Era sfîrșitul.

Cît a ținut sfîrșitul ăsta ? Poate două, poate trei luni. Nu era nici ca la început, nici de despărțit nu ne despărțeam. Ne respectam unul pe celălalt. Noi, care ne iubiserăm atît... Începutul l-am făcut eu. Într-o seară n-am mai trecut pe la magazin s-o iau. Ea n-a mai venit sîmbătă la mine — o așteptam. Nici eu nu m-am dus la ea duminică — o fi fost acasă și mă aștepta poate. Așadar sfîrșitul.

În total, dragostea noastră a ținut cinci luni. Mă întrebam dacă asta e norma dragostei și pentru ceilalți oameni. Sau poate dragostea nu-i făcută pentru cei săraci — ei le încurcă pe toate — care așteaptă totul de la dragoste ? Sau poate așa e lumea noastră de azi — am uitat să mai iubim și nu știm de ce — și întoarcem dragostea pe dos pînă nu mai rămîne nimic din ea.

Așa am învățat eu ce înseamnă dragostea. Am aflat că e mai puternică decît omul. Nu poți ajunge la ea. O fantezie vremelnică, care se risipește, se împrăștie. Zic eu că e lucru foarte rar — numai și numai întîmplător — ca cei doi să rămînă uniți așa cum am fi vrut noi. Compromisul pe care pot să-l facă — poftim, eu l-am făcut — nu e ca să salveze

dragostea, ci ca să scape de ea. Și tot nu rezolvă nimic. Unii rămîn împreună fără dragoste. Alții se despart ca să nu trădeze dragostea. Și așa și altfel nu rămîne decît amărăciunea. Pentru totdeauna. Și nu atît că îți lipsește ființa iubită, care părea a fi fost dragostea. Ci mai ales întîlnirea cu imposibilul. Sentimentul ăsta de neîmplinire pe care îl am și eu. Erica și nesuferitele alea de trenuri care nu te duc nicăieri au ajuns pentru mine unul și același lucru. Lumea asta mare și de neatins — care nu există. Imaginația noastră a atins-o un moment prin dragoste. Doar un moment — și s-a dus.

Erica care era dragostea s-a dus. Cealaltă Erica e o fată care lucrează ca manipulatoare într-un magazin puțin mai jos de dom. Drăguță, săracă, plăcută. E o fată cinstită — cinstită la *fifty-fifty*, cinstită în dragoste, cinstită la despărțire. Săracă ca și noi — și eu am iubit-o mult. Dacă vreau pot să mă duc, stau și aștept ora cînd iese, o iau la mine, mergem la ea. *Fifty-fifty*, fără dragoste. Merg și duminica dimineață după ciuperci — la aer curat, să omorîm timpul — dacă tot nu avem ce să facem cu el. Ne și căsătorim — de dragul însurătorii, fără dragoste. Și pe urmă avem două salarii. Facem și vreo doi copii din cei doisprezece pe care îi voia. Nu-i așa ? Nu așa fac toți ceilalți oameni ?

Nu, pe toți Dumnezeii, nu... Mai bine rămîn cu cealaltă care nu mai vine niciodată. Cu Erica care are o spaimă în privire. Mai bine să fiu amărît, să-mi pară rău, să alung seara

amintirea ei dragă, să visez în lumea asta de neatins — da, da, eu, neînsemnatul Kostas, omul inexistent...

De-atunci au trecut doi ani. Am revenit la *fifty-fifty*-ul de sîmbătă seara. M-am întors purtînd în mine zilele, orele pe care le-am trăit împreună — e un fel de a-mi omorî și fărîma de bucurie care mi-a rămas. Pe Erica n-o am — dragostea mi-a luat-o. Nici *fifty-fifty*-ul nu-mi tihnește — din cauza ei.

Trei luni după ce ne-am despărțit am găsit o vedere de la ea, trecuse și o lăsase — nu avea timbru. Îmi spunea că s-a măritat cu un neamț, îmi scria și numele lui. E bine și mă salută. După aceea n-am mai avut nici un semn de la ea, n-am mai trecut pe la magazinul ei, n-am mai văzut-o niciodată.

Cînd — într-o duminică dimineața în zori — aud ciocănituri la ușă. Mă duc și deschid — Erica. Stă pe marginea patului, parcă ar fi un copil pedepsit. Nu mai pridideșc cu întrebările — începe să-mi povestească ea de bunăvoie, de parcă ar avea totul pregătit — de fapt avea. E tot cu neamțul, băiat bun, lucrează la un garaj, trăiesc bine, o iubește, fac planuri, își numără banii, fac economii. Au și un copil merge de-acum pe-al doilea an, e băiat — uneori cînd se uită la el i se pare că seamănă cu mine. Bărbatul ei a plecat chiar acum — l-a luat și pe copil să-l ducă la sora lui, ea l-a condus la gară — a luat un taxi și a venit direct de-acolo. Se gîndește des la mine, ar fi

vrut să mai vină pe la mine — n-are niciodată cum să facă — ziua merge la lucru, înțelegi, seara cu copilul, duminica e pentru familie.

— Și vă duceți după ciuperci ? o întreb eu.

— Kwatz zice, adică vorbești prostii. Nu ne-am dus nici măcar o singură dată.

— Și-atunci... de ce ?

— El e bărbatul meu, de ce să mergem ? Tu erai altfel, zice ea și începe să se descheie la bluză. În colțul buzelor are iar spasmul ăla al ei.

Mă duc lîngă ea. Îi mîngîi părul pe care l-am iubit și fața care nu s-a schimbat. Dar nu avem ce să ne spunem, de îmbrățișat nu mai știm să ne îmbrățișăm, de parcă ar fi ceva la mijloc ce ne desparte, nu ne lasă să ne bucurăm.

Am terminat. Stă pe marginea patului, se îmbracă încetul cu încetul. Nu mai arată ca un copil pedepsit. E o femeie în toată firea și foarte tristă. Își ridică privirea, se uită la mine care stau la masă — împreună am cumpărat-o.

— Dragostea noastră, Kostas, a fost mare, zice pe urmă. N-a fost simplă iubire sau prietenie, a fost dragoste. N-am putut s-o suport și s-o duc cu mine toată viața.

— Acum ai scăpat ? o întreb.

— Nu, spune, și se ridică să plece. Am vrut să vezi și tu că dacă am fi rămas împreună pînă la urmă cam așa s-ar fi întîmplat și cu noi. Cum se întîmplă cu toți. Și să nu-ți pară rău.

6 ULTIMA URSOAICĂ DIN PIND

SCUROIANNIS NE-A SPUS la revedere alaltăieri. S-a întors în Grecia.

Undeva în povestea asta a mea am spus vreo două cuvinte și despre el. Era dintre primii emigranți și a stat aici douăzeci de ani. Avea contract și tăia toată ziua sîrme — cabluri la AEG. O masă de fier și un cuțit, stai în fața ei — n-ai nevoie de putere în mîini, de meșteșug, de minte, n-ai nevoie de nimic, trebuie doar să tai. Opt ore jumate în fiecare zi, jumătate de oră pauză la prînz — și-ți numără ce-ai făcut cu norma. „Dacă aș pune una peste alta sîrmele pe care le-am tăiat ar acoperi de mai bine de patruzeci de ori distanța dintre Stuttgart și Dobrinovo“ — ne-a spus într-o zi la cafeneaua grecească.

Altceva în afară de asta n-a făcut, n-avea ce și nici nu putea. A stat ani de zile împreună cu ceilalți în căminele alea de le zic nemții „Heim“, într-o vreme a stat și cu mine în cameră, s-a dus înapoi la „Heim“, și-a mai luat camere împreună cu diverși — adică singur cameră n-a avut niciodată — de parcă ar fi fost doar în trecere. Douăzeci de ani a fost în trecere. La prînz mînca la cantină pe cartele. Seara pachețelul cu patru chifle, o sută de grame de salam și untul totdeauna în două, să ajungă și a doua zi. Tot în trecere, călător, soldat. Cîteodată, sîmbătă seara își punea costumul lui bun și venea la mine — să găsim

nemţoaice. Chiar dacă găseşti vreuna — las' că nu se întîmplă chiar totdeauna — duminică iar eşti singur — şi dacă mai eşti şi de la Dobrinovo te gîndeşti şi că ai cheltuit bani — îţi pare de două ori mai rău dacă s-au dus pe degeaba — blonda aia — pînă la urmă n-a ieşit nimic — el locuia la „Heim“ — ea nu avea camera ei — a spus „siante“, adică păcat de ea — părea fată bună — dar de bani îţi pare rău — lucrurile astea nu sînt pentru noi — barul şi făcutul cinste, ţigări scumpe. Şi la cafeneaua grecească dacă te duci seară de seară laşi două-trei mărcişoare — lui Scuroiannis nu-i venea la îndemînă să le dea. În cele mai multe seri zgribuleşte cu alţii în gară — să mai schimbe vreo două vorbe cu grecii — nici ăştia nu sînt prea de soi — aceleaşi şi aceleaşi lucruri — te plictiseşti — simţi cum te cuprinde oboseala, începe de la picioare, trebuie să te scoli devreme dimineaţa ca să ajungi la timp la AEG, să-ţi pontezi cartela la maşina aia — „eu vă spun la revedere, mai vorbim mîine...“

Şi tot aşa, douăzeci de ani. Şapte mii patru sute de zile — aproape o mie de tăieturi în fiecare zi — două tăieturi pe minut — asta-i norma — eu i-am făcut socotelile astea. Şapte mii patru sute de seri, seri din astea — pe astea şi le-a numărat singur — fiecare seară cu amarul ei.

Germania, clădiri înalte, Stuttgartul, bulevarde luminate, localuri — toate au rămas străine pentru el, groaznic de străine, departe de el, indiferente, inexistente — un zid care îl

înconjoară. Înalt, de jur-împrejur cu nişte uşi mici şi joase — se deschide cîte una în fiecare dimineaţă — dă spre AEG — alta se deschide la prînz — dă numai spre cantină — seara se deschide o a treia — pare mare şi mai lată — asta barem nu duce nicăieri, numai la gară duce, la cafeneaua grecească, la „Heim“ — şi iar se închid în urma lui după ce trece.

Cam asta a fost Germania pentru Scuroiannis.

Şi-a luat pensioara lui pentru cei douăzeci de ani. Mai avea şi nişte bani puşi deoparte după atîta strădanie şi porni îndată spre Grecia — înapoi la Dobrinovo — Iliohorion, provincia Dodoni. În inima Pindului. Dimitrios Scuroiannis — îi ziceam Mitros — prieten la cataramă cu mine şi prieten bun cu autorul cărţii. Are patruzeci şi cinci de ani dar e încă în plină putere, ca un taur, rotund la faţă, cu păr des, mare la trup, şi cu picioare strîmbe cum sînt toţi prin părţile sale, din munţii ăia mari.

S-a întors Scuroiannis acasă. Aşa cum îşi propusese. Dobrinovo era nădejdea inimii lui în anii cît a stat în străinătate, era capătul călătoriei celei lungi — şi totodată şi recompensa. Munţii cei înalţi veneau mereu în singurătatea pribegiei acoperind cu melancolia lor albastră ceaţa oraşului nordic. Şi seara, pe cînd îşi închidea dus pe gînduri ochii, zgomotul uscat şi monoton de peste zi al fierului care îi răsuna încă în urechi era acoperit de suflul adînc şi familiar al miilor şi miilor de

pini și brazi din Pind — acolo în țara aceea care era țara lui — numai a lui — și adormea așa.

Se bucura de această întoarcere pe ascuns, să nu observe ceilalți și să-l ia în tărbacă cu prostiile și răutățile lor de la cafeneaua grecească. Scuroiannis frămînta în el întoarcerea. Aștepta să se termine odată cu norma, cu acordul, cu cablurile și cu asfaltul, cu cimentul și aluminiul și să ajungă în sfîrșit acolo :

— Taie, Mitros, taie să ne-ntoarcem odată...

Cîteodată mai uita și se mai scăpa în fața celorlalți — „Noi la Dubrinuvun“ [1] — „Noi acolo, la Dubrinuvon... Voi habar n-aveți...“

— Ia mai slăbește-ne cu Dobrinovo ăsta, se răsteau toți la el.

Atunci își pleca încet capul, se bosumfla, îi părea rău că s-a scăpat și-a vorbit, nu mai scotea o vorbă și își jura să țină pentru el necazul și comoara lui.

Era luna august. De la Salonic unde ajunsese cu trenul — n-a vrut să vadă nimic — a luat rata pînă la Kozáni și de acolo altă rată pînă la Kóniza. Acolo a închiriat o camionetă pentru cele șase valize, pachete și boccele — agonisirile lui din Germania. În trei-patru ore au ajuns la băcănie — rămăsese unde era înainte de a pleca el. Acum din băcănia cea mică răsărise una mai mare, se făcuse șosea și autobuzele aveau stație acolo.

---

[1] Eroul vorbește în dialectul nordic și pronunță în loc de Dobrinovo, Dubrinuvun sau Dubrinuvon.

Scuroiannis își descărcă lucrurile, plăti șoferului, camioneta plecă și el rămase și începu să privească în jur. În stînga muntele Laiosta, jos rîul care se varsă în Ao. Iarna șopotește iar acum prundișul îi strălucește în soare. Mai încolo, în față, cîmpul Taganilor. Peste drum de el, pini și brazi așezați la rînd, deși, drepți, bogați. În spate, munții cei mari — așa cum îi știa el. Satul lui.

De douăzeci de ani le trimitea regulat părinților cele optzeci de mărci, dar de venit n-a vrut să vină. Nu numai din cauza banilor și a economiilor sau mai tîrziu din cauza dictaturii și a complicațiilor. Fără să-și dea seama și fără să se poată gîndi la astfel de lucruri, era dintre acei oameni care nu-și spulberă visul, îl lasă întreg, îl făuresc în ei o dată pentru totdeauna, îl așază frumos și au răbdare să aștepte să-i vină vremea.

Satul începe puțin mai jos de șosea, coborînd pe partea cu valea cea adîncă. De la șosea nu se vede nimic. Nuci cît casa acoperă în întregime casele de piatră pînă jos, la biserică, care are un platan mare în față. Soarele era la amiază și pe drum nu era țipenie de om. Scuroiannis își puse lucrurile pe marginea șoselei și se așeză la umbră, pe o ladă, să asculte greierii. Își ridică o clipă capul spre copac, zîmbi — era binevenit.

Mai tîrziu acolo l-au găsit, au făcut cunoștință, l-au ajutat să-și ducă lucrurile, a intrat în curtea părinților, au venit cu toții, i-au spus bine ai venit, l-au primit cu bucurie, au rămas cu el pînă seara.

Era acasă.

De cînd e lumea lume cei din Dobrinovo pleacă să-și găsească de lucru. Se întorc înapoi în sat cînd îmbătrînesc. Neam de neamul lor au fost tăietori în pădurile din jur sau cărăuși în munți, sau ciobani sau zidari sau argintari sau tinichigii. Pe lîngă sat trecea o ramificație din Via Egnatia. O luau pe acolo — și mergeau încotro îi ducea ea. Plecau să agonisească. La Iannina, la Salonic — pe vremuri mergeau la Marea Neagră, la Mesimvria, la Pirgos, în vechea Rumelie de răsărit — locurile alea erau cîndva ale lor. Scriitorul zice că pe lumea asta sînt oameni care au în sînge pricopseala. Nu se dau în lături de la muncă dar nici de la cîștig. Dobrinoviții sînt soi din ăsta. Inimă tare, trup vînjos, ochi sigur.

Casele de piatră cu etaj, bisericile mari cu peron pavat, școala pe care au făcut-o ei, străduțele strîmte din sat pietruite — toate sînt o dovadă a bogăției pe care au acumulat-o în străinătățuri și pe care au adus-o acasă.

Și acum pleacă, și-i vezi vara că vin cu mașinile lor, cu tranzistoarele, cu aragazurile electrice, cu șezlongurile nichelate pe care și le pun în grădină. În Germania nu s-a dus nici unul muncitor. Scuroiannis a fost singurul.

Era și acum lume multă în sat, doar era august. Lui i-a părut bine să-i vadă pe toți. Unii îl cunoșteau, îi cunoștea și el pe ei, cu alții se găsi rubedenie sau cunoștință veche. Seara se strîng la băcănia de la șosea, se duc

la biserica cu platanul cel mare, dar niciodată în piața școlii — o terasă deasupra pîrîului.

Ar fi vrut și el să le povestească despre Germania, despre străinătate, despre urît și necazuri. Aici putea să-și dea drumul fără să se mai teamă că — „Noi, la Dobrinovo..." Acum era printre ai lui, la Dobrinovo.

Dar de spus nu spune nimic. Din primele zile avu sentimentul că este și totodată nu este cu ei. Îi lipsește ceva ca să fie cu ei și să se socoată dintre ei. Dacă scriitorul nostru ar fi de față ar spune că Scuroiannis a rămas dobrinovit și că ceilalți nu mai sînt de fapt de nicăieri. Oriunde se întîlnesc, ori de cîte ori se întîlnesc, imediat încep să vorbească despre afaceri, bani, prăvălii, instalații, terenuri pe care le-au cumpărat, pe care vor să le cumpere. Dacă ar fi de față unul ca Brusakis, Savidis, Iannopoulos, filozofii cafenelei grecești, ar da iar o explicație înțeleaptă — societatea de consum și dezrădăcinarea, alienarea oamenilor și toate celelalte despre care vorbeau ei.

Scuroiannis nu se putea desigur gîndi la asemenea lucruri. A prins doar să simtă că era singur printre acești oameni de parcă ar fi fost puțin străin între ei. I se par ciudați — e altă lume. Altfel de oameni erau acei filozofi cu teoriile lor cele multe, cu discuțiile și certurile lor. El îi mustra — stă și-și aduce aminte uneori seara, cînd se întoarce acasă. Și serile din străinătate cu statul prostesc în gară — nici despre asta n-ar fi el desigur în stare să vorbească — dacă n-aveau nimic mai bun de făcut în casă — parcă îi unea, îi

lega același necaz, aceeași amărăciune — îl simți pe celălalt aproape. Aștia îi par foarte împrăștiați — în Grecia, în țara lor. Dar nu spune nimic — „Noi, la Dobrinovo..." — se teme să nu se ia ceilalți de el, să-l dojenească și aici.

Și-a adus meșteri și și-a aranjat o cameră, alături bucătăria, în care a aranjat cu grijă instalația pe care o adusese, în față a făcut o alee pavată, a pus viță. A pus puțin la punct și gardul — a aranjat și mormintele părinților — le-a pus pe toate în ordine, ca un gospodar bun. Ceilalți plecau pînă toamna viitoare, el nu pleca, de-abia sosise. S-a dus cîteva zile la Ioanina, a aranjat ca mandatul pentru pensie să i-l trimită în sat, și-a pus banii la bancă, cînd a terminat s-a întors în sat.

Era tocmai timpul să bată întreg satul cu piciorul. Își luă într-o zi merinde — să se ducă pînă la rîu și să intre puțin și în pădure. Se duse. Joagăre mici lucrau și acum la marginea pădurii. Se așeză puțin, — vedea tirania oamenilor și a catîrilor care duceau la camioane trunchiurile mari tăiate. Lumea asta îi păru mai cunoscută, mai a lui. Se duse mai încolo, o luă la stînga, intră în pădure. O luă pe cărarea veche a ciobanilor, a tăietorilor de lemne, a haiducilor de demult și care ducea spre vîrful muntelui. Respiră adînc aerul de munte, stătu o clipă să asculte pe viu vuietul acela al copacilor — care îl urmărise acolo departe, în Germania. Ajunse la luminișul cunoscut, aproape de vîrful muntelui — o pajiște

mică — pe vremuri nomazii își aduceau aici turmele lor mici la păscut.

Se întoarse în sat tîrziu, la apusul soarelui — se duse direct acasă — nu voia să vadă pe nimeni. Fusese o zi frumoasă jos, la rîu, la prundiș, la joagăre, sus pe munte. Nu-l dezamăgise întoarcerea la care visase.

N-avusese nici un chef să meargă la Kónița, nu-i intra în nici un plan. Vărul care ședea acolo îl omorîse să se ducă că aveau ceva de vorbit. S-a dus. Vărul avea și el niște bani și-l așteptase pe el ca să deschidă împreună o curățătorie, își pregătise și firma : „Curățătoria chimică Soarele" — împreună să o deschidă, — împreună să lucreze — ca frații — afacere sigură, cîștiguri sigure — ce naiba, doar sîntem dobrinoviți, ne pricepem la de-alde de-astea !

Sçuroiannis îl ascultă, apoi se bosumflă. Dacă-i vorba de bani, adică să-i dea, îi dă cu plăcere — dar nu are nici o intenție să deschidă curățătorie — n-are el nevoie de nici un soare. Vărul nu înțelese, nu crezu nimic și-l mai pisă. De ce nu voia să deschidă curățătoria ? Ce avea de gînd să facă la Dobrinovo ? Dacă ar fi fost acolo unul ca Savidis, Iannopoulos, i-ar fi putut explica vărului că Scuroiannis trăise ca proletar în străinătate atîția ani — normă, salariu legat cu ață la fiecare două săptămîni ? Acum avea pensioara lui, mica lui dobîndă — nu-și mai dorea și nu mai avea nevoie de nici o afacere. Așa că îi spuse vărului că se trudise destul, acum voia

să se retragă, lui îi ajunge Dobrinovo. Şi îi mai spusese — banii ţi-i dau — deschide tu curăţătoria.

Vărul nu înţelese nimic — ce nu-i convenea dacă deschideau ei curăţătoria — dacă zicea că-i dă şi banii? Îi scrise şi o scrisoare la Dobrinovo. Îi scrise şi bătrînului Trakas să vorbească cu el. Trakas se luă şi se duse acasă la Scuroiannis. De ce-şi face de lucru cu vărul ăsta al lui, om fără căpătîi, o să te păgubească dacă intri în afaceri cu el, şi pierzi şi banii. „Dacă vrei, au copiii mei bani, le scriu eu la Larisa, puteţi să deschideţi împreună un magazin, dacă vrei băcănie, dacă nu curăţătorie, dacă vrei la Iannina, la Kónița, la Tepelovo — e nevoie de curăţătorie şi acolo — sigur o să meargă bine. Noi avem bani, înţelege, măi Mitros."

— Păi dacă aveţi bani de ce aveţi nevoie şi de alte afaceri?

Trakas deschide larg ochii şi rămîne cu gura lui ştirbă căscată larg. De o sută de ani — numai o sută? — avuseseră magazine la Constantinopol, la Varna, la Salonic, acum făceau comerţ serios la Larisa — oricare din familia Trakas putea să-i răspundă, sau să nu-i răspundă, să-i şi răspundă şi să nici nu-i răspundă la oricare întrebare. Dar ce să-i răspundă el caraghiosului ăstuia?

E şmecher, se gîndi bătrînul. Cu siguranţă că are bani puşi deoparte, ne încearcă.

Vărul nu primi nici un răspuns, se duse el la Dobrinovo. Începu iar să-l piseze. „Te-a îmbrobodit blestematul ăla de bătrîn, eu sînt de

vină că l-am amestecat în treburile noastre."
,— Banii pe care ţi i-am promis, o sută de mii, ţi-i dau. Facem actele şi-mi rămîi dator. Pe mine nu mă amesteca în afaceri — nu vreau, zise Scuroiannis şi-i tăie vorba. Îl bătuseră la cap şi vărul şi Trakas.

Iar îşi luă merinde şi se duse la rîu, la joagăre, la oamenii şi animalele care trăgeau din greu, urcă iar la luminişul acela — să se limpezească, să soape de ei. Îi făcuseră rău — de parcă l-ar fi înjurat sau jignit. Lumea începuse să se rărească în sat, plecau. Las' să plece. El s-a dus şi zilele următoare la rîu, la joagăre, a urcat iar muntele, a căutat iar dincolo de luminiş vechile cărări ce duceau la Smólika.

Ceva nu i se pare tocmai cum trebuie — nu e tocmai sigur că poate să trăiască numai cu asta. În sat rămîneau doar şaisprezece familii — numai bătrîni.

S-a dus la Volos să-l caute pe Stavros. Stătuseră cinci ani împreună în Germania şi numai pe el voia să-l vadă.

Stavros avea de gînd să deschidă o mică fabrică de săpun — acolo, lîngă Volos. În străinătate numai la asta se gîndea. Ziua lucra la Autel — hamal la „Spedition" înaintea mea — iar seara se ducea la o fabrică de săpun, voia să înveţe cum se face. A învăţat. Cunoştea şi instalaţiile, adevărate jucării de doi bani — pusese ban lîngă ban ca să şi le cumpere. Pînă la urmă n-a mai deschis fabrica de săpun — a deschis un restaurant la şoseaua nouă. Acolo l-a găsit Scuroiannis.

— Cum s-a întîmplat ?

— Cînd am spus că vreau să deschid fabrică de săpun, erau să mă mănînce de viu, şi băncile şi fiscul şi cei din sat, asociaţia, negustorii. M-am luptat eu ce m-am luptat, m-am plictisit, mi s-a urît şi nu m-am mai dus nici după instalaţii. Da cînd le-am spus că deschid bufet la şosea, au dat în brînci să mă ajute. Nici nu ştiu ce să mai zic.

— De ce nu deschizi acum dacă ai mai mulţi bani ?

— Pentru toate îţi trebuie chef, Scuroiannis. Nu mai am chef — ce-mi trebuie fabrică de săpun, ce-mi trebuie bufet ? De chef am eu nevoie.

Scuroiannis voia să-mi mai spună şi altele, să-l întrebe o sumedenie de lucruri. Nu poate să stea la Dubrovino, curăţătorie n-are chef să deschidă — ce poate face ? Unde să se ducă ?

N-au putut să vorbească deloc. Le-a căzut pe cap nevasta lui Stavros care ajuta la treburile bufetului. Nu şi nu că să-l însoare cu o nepoată de-a ei — fată cuminte — nu ca nemţoaicele alea împuţite ale voastre — ptiu... asta e bine crescută, gospodină, are zestre — fată în tălpi şi-n picioare, cu ea te pricopseşti. Scuroiannis nu prea înţelegea cum era cu fetele astea de la Volos cu care te pricopseşti. Charlotte, Anne-Marie sau Grette, acolo, în Germania, erau pur şi simplu fete bune — cinstite şi nimic mai mult.

Stavros nu zicea nimic, nici gura n-a mai deschis-o, o lăsa pe ea să vorbească şi să-l

toace la cap pe musafir. Îi păru tare trist lui Scuroiannis, îmbătrînise cu șorțul lui alb de bucătar — nu-i ședea deloc bine cu șorțul ăsta — cum să-i stea bine unui bărbat ca Stavros ?

— Măi Scuroiannis, zise el în sfîrșit, fă-mi hatîrul și du-te. Barem azi să nu te văd. Am necazuri... Și-a vîrît dracul coada printre noi. La mine în restaurant, la tine în Dobrinovo — pleacă de-aici.

Stavros era ultimul lui prieten — și acum se dusese și el. Oare ceilalți or mai fi existînd ? Rămăseseră în Germania, falnici filozofi de doi bani, hamali chinuiți, greci învățați cu necazurile, sărăcia și dorul de casă.

Scuroiannis — întors la Dobrinovo unde rămăsese singur — și-a dat seama că era în satul singurătății din urmă. Un loc care nu există. Douăzeci de ani de muncă, de visuri ca să ajungă în locul ăsta care nu există.

Din cauza ploii ăsteia s-au întîmplat toate, de la ea i s-a tras. Coborî din nou la rîu, urcă iarăși în pădure. Acolo l-a apucat. S-a oprit în loc să-i treacă — îi trecu repede — urcă repede spre luminiș. Ieși iarăși soarele, în aer era umezeală. Se așeză la locul lui obișnuit — azi era foarte trist, nici nu se atinse de merinde — ședea locului trist. Singur-singurel — foarte bine. Persecutat — de cine ? De ce ?

Și dintr-o dată apărură. Se ridică, se uită la ele, se uită iar — nu se înșela, era sigur. Erau urme de urs, de labe mari. Ale ursului

mare, de la Smólika, de la Papigos, de la Poliana — îl chema Máro. Mai trăia. Își uită imediat necazul — inima îi bătea tare, era inima neamului lui de munteni, era inima pămîntului. I se părea că de-abia ajunsese acolo, că de-abia se întorsese. Urmele erau o chezășie — care i se păruse de mult pierdută — că ajunsese într-un loc care totuși mai exista, care nu era doar în visurile lui. Era o certitudine pe care n-o găsise la nebunii, la drogații, la oamenii învinși pe care îi găsise la întoarcere.

Se duse pînă la celălalt capăt al luminișului, făcu o scobitură în pămînt cu mîna și puse acolo merindele. A doua zi porni dis-de-dimineață — pîinea, brînza pe care le lăsase nu erau acolo. Îi lăsă iar de toate și puse și zahăr. Și tot așa în fiecare zi.

— Am înțeles tot, îi zise bătrînul Trakas. Te pregătești de-o afacere serioasă. Tîmplărie, ei ? Mi-am dat eu seama.

— Chiar așa, zise el repede.

— Le scriu la copiii mei, la Larisa. De-aia nu voiai tu curățătorie.

— Chiar de-aia, zise Scuroiannis, treabă serioasă.

— Asta tot socotești tu acolo sus cînd te duci ?

— Asta.

— Bine faci. Știam eu.

Și el chiar socotea. Mult de tot. Zi de zi cu mîncarea pe care o lăsa pentru urs în același loc. Pînă cînd într-o zi îl văzu. Ieșise dintre

copaci. Stătu o clipă locului, apoi se îndreptă spre luminişul unde îi lăsa el mîncarea. Îl văzu, se sperie, dădu să plece — rămase locului. Se uita la urs fără să se clintească. Cel din urmă om din Dobrinovo şi cel din urmă urs din Pind stăteau acolo, în luminiş, unul într-un capăt, celălalt dincolo, şi se cercetau cu privirea. Cu neîncredere — fără să poată pleca — n-aveau unde să se ducă.

A doua zi începu jocul cel mare. Îşi umplu tolba, îşi luă şi un cuţit cu două lame. Se aşeză la locul său şi se puse pe aşteptat. La aceeaşi oră ca şi ieri ursul ieşi dintre copaci. Stătu iar locului o clipă, apoi iar se uitară unul la celălalt. Scuroiannis îşi deschise tolba şi îi aruncă o bucată de pîine. Animalul o luă şi se apropie mai tare de el, şi mai tare. Era atît de aproape încît Scuroiannis trebui să pună mîna pe cuţit. Îi aruncă mai apoi o pungă cu zahăr — azi toate erau în ordine.

S-a mai dus şi în zilele următoare. De fiecare dată ursul se apropia mai mult. Trei metri, doi metri, un metru, jumătate de metru...

— Cum stai cu treaba? întrebă Trakas.

— E pe sfîrşite, se apropie toamna.

Şi se termină cu-adevărat. El îi întinse palma în care avea zahăr. Ursul i-o linse. Aşa şi ziua următoare, şi cealaltă şi ursul rămase lîngă el aşteptînd. El îi luă capul în mîini. Ursul se lăsă cu încredere. Scuroiannis îşi vărsa amarul, singurătatea şi disperarea — strîngea capul iubit cu mîinile. Ursul — era

ursoaică — tresări — el simțea tresărirea animalului care n-are pereche.

— Am terminat, îi spuse lui Trakas.

— Le-am scris la copii, zise bătrînul.

Toamna coboară devreme în Pind — în octombrie cerul se acoperă, începe frigul. Scuroiannis înțelese — se apropia pentru ursoaica lui hibernatul. Vedea cum i se închideau uneori ochii, cum capul îi cădea greu. Se mai așază lîngă el, îi linge uneori palma dar de mîncare se atinge din ce în ce mai rar.

L-a dus și la bîrlogul ei de iarnă — o groapă mare cu trei pini în jur. El îi puse zahăr într-o covată, să-l găsească la primăvară. Animalul se așeză, el îl mîngîie pe cap de parcă ar fi fost cîine. Ursoaica mai deschise o dată ochii, îi era din ce în ce mai greu — își întoarse apoi capul. Scuroiannis se aplecă, o mîngîie — adormise. Gata. Se pregăti de plecare. Mai zăbovi lîngă bîrlog :

— Dormi barem tu, suflet însingurat, dormi. Ne mai întîlnim la primăvară ? Numai noi am mai rămas în locurile astea — nimeni altcineva — nimic n-a mai rămas aici.

Și se duse în satul părăsit unde n-avea nici un rost.

Și iată că atunci vine scriitorul, prietenul nostru, cel care scrie și povestea de față. Acum începe să se vadă și încurcătura lui. Scrie povestea asta, tot sporovăie dar de terminat nu știe s-o termine. Împărțit între patruzeci de Dobrinovo și patruzeci și două de orașe din zilele noastre, între patruzeci și doi de

Scuroiannişi buni şi patruzeci de mii de răutăţi ale lui, nu e în stare să dea o soluţie. Avea pregătite vreo mie, toate potrivite, numai să aleagă una, cum ştie orice scriitor mai acătări. Să omoare Scuroiannis ursoaica. Să moară şi el împreună cu ea. Să i-o omoare oamenii din Dobrinovo, din Skamnes, aşa cum vînează clandestin şi alţi urşi. Dacă avea un pic de îndurare îl punea pe Scuroiannis să ia ursoaica la el acasă, s-o ţină în grădină — cum a auzit că făceau pe vremuri vlahii — îi ziceau „ursu" şi-l ţineau legat în faţa casei. Nu vrea nici unul din aceste finaluri — nici unul nu i se potriveşte. El nu şi nu că Dobrinovo cu viaţa bună de altădată, cu bătrînii care s-au dezrădăcinat şi s-au dus, cu Scuroiannis care s-a întors să regăsească satul şi nu a găsit nimic, ultima ursoaică din Pind care flămîndă şi fără pereche i-a sărutat mîna — au murit. Şi dincolo de moarte, zice el, nu e nimic.

7 PISĂLOAGE

AM FI PUTUT să terminăm cu Autel-ul din primul capitol — alte fapte nu mai sînt — cum ar putea să mai fie ? Am încercat în anii care au trecut să-mi găsesc o altă slujbă. La vreo tîmplărie, bineînţeles. — La vreo maşină din vreo tîmplărie. Oricum ar fi fost maşina aia aş fi îndrăgit-o, să ştii. N-am putut să fac

nimic. Nu se poate, aşa zic cei de la cafenea. Nu ne-au adus ei în Germania lor ca să fim meseriaşi, aşa cum credea bietul tata — învaţă bine meseria, de asta o să ai nevoie cînd o să fii în străinătate... Ne-au adus să fim hamali, şi de hamali ne şi folosesc.

Aşa că de patru ani îmi văd de fiertura din oala mea, fiertura de la Autel. Cum sînt eu, mă şi bucur că nu trebuie să-mi bat capul cu nimic, nu trebuie să mă zbat pentru nimic, nu trebuie să aranjez nimic sau să schimb ceva. Mă mai bucur şi că nimeni nu vrea să mă nedreptăţească, să-mi schimbe salariul, programul sau norma. Salariul e stabilit, programul merge de la sine, norma mea face parte din norma celorlalţi în cadrul producţiei mari. Ca să se schimbe norma mea de hamal — un mizilic pentru Autel — trebuie să se schimbe norma celorlalţi, să se schimbe totul la etajele de jos, la etajele de sus.

Aşadar îmi văd de ale mele. Te scremi cincisprezece ani — de obicei douăzeci — şi la urmă iese un rahat. Adică pensia. O iei — pensia şi pe tine însuţi — şi te întorci în Grecia.

Din partea mea, gata — telegrama mea e gata, domnule scriitor. Ai primit-o, ai terminat cu mine. Ce altceva ai fi putut să aştepţi ? Ţi-am spus de la început. Ia stai puţin. Mai este o urmare scurtă — mai bine o paranteză.

L-au dat afară pe turc. Nu ştiu de ce. Nu m-am mai întîlnit cu el pe coridor. S-a dus, mi-am zis, s-a dus ca şi spanioloaica aia mă-

runțică. Dacă cumva a murit, îmi ziceam, o fi fost greu al naibii să găsească hoge la Stuttgart ca să-l îngroape. În locul lui a venit un neamț. Gras și bosumflat — seamănă cu un buldog. Ce mă interesează pe mine cum e? Normele noastre să trăiască. Eu cu lăzile mele pentru magazin, el cu ale lui pentru fabrici.

Păi uite că mă interesează. Cum a venit el a început răul, care mă roade în ultimul timp.

Vreo două-trei zile ne-am avut bine, așa cum mă aranjasem cu celălalt. Apoi dintr-o dată s-au încurcat toate ițele și ceasul s-a dat peste cap. Ordinea noastră, mai mare dragul, s-a dus naibii. Ajung eu la lift încărcat, vine și el încărcat. Cobor în curte — hop și el. Ceasul nu mai merge, arătătoarele mele întîrzie mereu. Blonda de cîte ori îi duc bonuri ridică ochii și se uită atentă la mine. A doua săptămînă mi-a și spus:

— Aveți întîrzieri, fiți atent, „liebe Freund".

— La ce să fiu atent, măi fată?

Și ce să vezi? Müller însuși s-a ridicat de pe scaunul lui și a venit după mine pe coridor — după mine! Mă oprește și mă întreabă ce și cum. Îi povestesc — neamțul e de vină, eu lucrez ca totdeauna. Zice că mă crede pe cuvînt, dar nu importă ce crede el. Carcasele care sînt gata trebuie să plece în aceeași zi. Da, pleacă, îi zic, pleacă și ale mele cum plecau și ale turcului, întotdeauna plecau, de patru ani încontinuu, n-a rămas niciuna, dați-l afară pe ăsta și-o să vedeți, iar o să plece cum trebuie. Iar zice că nu importă — trebuie să plece. Ale mele să plece, cu celălalt aran-

jează el. Îmi vorbește spre binele meu. Știu, îi zic. Dacă n-ar fi fost el, Müller, m-ar fi dat afară — înțelege. Zic — am înțeles. E om bun — așa zicea și Stavros — văd și eu acum. Numai că eram prea supărat și n-am putut să-i văd magnetofonul din gură, oare îl avea cînd vorbea cu mine? Se duc naibii și plăcerile astea ale mele cu necazul de-acum. Mă duc naibii și eu.

Se vede că au vorbit și cu neamțul. Am văzut cum îl chemau la birou. Era acolo și zdrahonul cel înalt, blonda s-a oprit și a notat ceva. L-au ținut mai mult înăuntru — ce-or fi vorbit nu știu. Atîta știu că de îndreptat nu s-a îndreptat nimic. Întîrzierea e aceeași, zece-douăzeci de lăzi nu ajung în curte — n-am cum să le încarc din cauza încîlcelilor pe care mi le face neamțul.

Toată ziulica trebuie să socotesc la secundă unde e neamțul în momentul respectiv. Gîfîi ca să țin pasul cu el, îl ajung din urmă, un transport-două e în regulă, se face oarecare ordine, știu și eu o oarecare socoteală — și-l vezi că stă pe undeva și ține treaba-n loc — și pe urmă îl găsesc încărcat în fața liftului cînd eu mă pregătesc să cobor. Care din noi doi o să ia liftul? Totdeauna el îl ia — eu stau și-l aștept — și în curte întîrzie — veșnic pierd zece sau cincisprezece minute, uneori și douăzeci — cum să ajung eu la timp?

Așa e acum viața mea la Autel. Norma nu mă mai apără. Neamțul nici nu pleacă și nici nu se îndreaptă, lăzile rămîn, cei de la birou

nu zic și nu fac nimic — liniște suspectă. Toată ziua îmi stric inima cu chestiile astea. Dacă nu era Müller eram de mult pe drumuri. Sau poate că ne dau pe amîndoi afară săptămîna următoare, cînd se împart salariile.

Mă frămînt și noaptea. Adio socoteli, probleme tehnice, calcule în pat, filozofii. Nu mă gîndesc decît la treaba asta. De ce face el așa ? Ca să-i duc și lăzile lui ? Da eu de ce-l las să-mi ia liftul ? Pentru că mi-e teamă. Numai de aia. Să nu cumva să ne certăm acolo, să mă îmbrîncească și eu să-l omor. Mă tem să nu-l omor... Ar fi și asta o soluție. Mă gîndesc și la asta în fiecare seară — aiureli ca-n filmele polițiste pe care le văd. Plănuiesc crima perfectă și mă amăgesc cu gîndul ăsta.

Nici n-am cu cine să mă sfătuiesc. Scuroiannis a plecat. Am fi putut să stăm puțin de vorbă, să-mi spună părerea lui, să-i spun barem ce mă doare. Scriitorul, care de patru ani e tot după mine, acum a dispărut, nu mai dau nicicum de el, tocmai acum cînd ar fi putut să-mi dea un sfat. Nu știu de ce a dispărut.

Mă duc la cafeneaua grecească și povestesc. Încep să spună verzi și uscate — cele mai multe fără nici o legătură. Toți îmi spun — de-abia acum vezi ? — nemții ne urăsc, scîrbos popor ! — numai tu nu ți-ai dat seama — vii aici la cafenea și-i ridici în slăvi — toți sînt niște scîrboși — tu te faci că nu pricepi — le cauți în coarne — îi piepteni și le pui fundiță acolo, la fabrică. Acum, că ți-au făcut bucata, vii și te plîngi aici... Alții

își bat mătăniile și cu un aer solemn — ai zis și tu cuvîntul, știu ăia ce fac — vor să vă dea mai mult de lucru, să vă mărească norma — așa au făcut și la ei la fabrică, au adus o namilă și — nu se știe niciodată — poate e chiar... Provocare în toată regula, zice Iannopoulos, leninistul. Altul, îl știu toți de colaboraționist cu hunta, vine lîngă mine, se sucește ca un șarpe și mă sfătuiește să mă duc la consulatul grec — se ocupă ei de asta și dacă vreau putem merge împreună.

Am știut întotdeauna, acum văd că așa e — de la ei nu pot să aștept nici un ajutor. De la cafenea plec de două ori mai amărît, în urma mea aud pălăvrăgeala aia fără sfîrșit.

N-am nici o nădejde. De ce nu știu — ori e un plan pus la punct — ori e numai ghinionul meu — eu de unde să știu ? Norma nu pot să mi-o fac. Pe el de dat afară nu-l dau. Să-mi caut de lucru în altă parte — pas de găsește. De disperat ce sînt fac numai tîmpenii. În ultimele cinci minute de lucru alerg, iau toate lăzile care au mai rămas, le încarc pînă sus în căruciorul meu și zbor pe coridor să ajung cu ele. Buldogul stă cu mîinile în buzunar și se uită la mine. Ajung în curte, la „Spedition" — el se uită strîmb la mine de parcă-i vine să verse că mă vede în întîrziere. Alerg să urc iar ca să n-o pierd pe blondă, îi dau ultimul bon, și ea se uită tot chiorîș la mine. Uneori o prind, alteori pleacă. Și o voce care vine din lacrimile copilăriei

şi tinereţii mele pline de lipsuri — acum se aude — mă urmăreşte pe coridor :

— Cum ai ajuns tu în halul ăsta? De ce-i laşi să-şi bată joc de tine?

Nu mai merge. Trebuie să-i fac de petrecanie neamţului. Sau mai bine să mă duc la Müller şi să-i spun că iau eu şi restul de coridoare dintr-ale neamţului — numai să se facă iar ordine, să am şi eu linişte ca la început. Să-l omor sau să mă duc la Müller? nu mă hotărăsc încă.

De trei săptămîni o duc aşa — şi nu se schimbă. Cît o să mai ţină? Cît o să mai pot îndura?

Cînd uite că vine neamţul, buldogul — la sfîrşitul programului. Spălat. Îmbrăcat, cu bereţica lui neagră caraghioasă, cu haina sub braţ — e clar — mă aşteaptă. Şi eu mă pregătesc de plecare, mai tremur încă după atîta alergătură, mă şterg de sudoare, îmi scot halatul — el mă aşteaptă pe culoar. I-o iau înainte, mă fac că nu-l văd, mă ia de braţ :

— Hai să bem o bere, zice.

Ori e invitaţie ori provocare, vorba lui Iannopoulos. Tremur din toate mădularele, de nervi, strîng din dinţi — el, nimic, mă strînge de mînă ca un poliţai. Coborîm, ne pontăm împreună cartelele, ieşim pe stradă, mă lasă din strînsoare, mergem alături fără să vorbim — de parcă am fi doi boxeri care urcă pe ring. Intrăm în prima berărie pe care o întîlnim în drum, ne aşezăm, comandă berea, nici acum

nu vorbim. Vin berile — „Prosit", zice el, eu îmi beau berea mea. El își pune paharul jos și-și așază mîinile pe masă. Seamănă cu două pisăloage așa, puse una lîngă alta. Mă uit la pisăloage — ți le retez eu, spionule — aștept.

— Poți să-mi spui, zice el, de ce faci asta? Adică întîrzierea vrea el să zică, mă acuză pe mine. Kostas, îmi zic, amărîtul ăsta nu scapă neomorît!

— Eu? Vrei să zici că eu întîrzii treaba?

— Nu, vreau să zic că ce făceai tu cu celălalt e curată necinste.

— Noi, necinste?

— Da, „Genau" — chiar așa. Voi nu aveți normă. Sclavie. Sclavie, nu alta. Asta nu e treabă pentru doi oameni, ci pentru trei. Așa i-ați învățat, și ei stau liniștiți. Le faceți rău celorlalți.

Sînt mirat din cale-afară. Numai la asta nu mă așteptam. Îl ascult. Vorbește dur, cu patimă, dușmănos, provocator. Voi, acolo la voi, n-aveați de lucru. Și-ați venit aici. Dar trebuie să vă intre o dată în cap. Ce vedeți aici, salarii bune, concedii, asigurări sociale nu sînt o fericire. Sînt plătite cu sînge. N-o să vă lăsăm să ni le prăpădiți. Vă facem noi să vă luați tălpășița. Pot ei să aducă o mie de sclavi din Grecia și din Turcia — treaba asta nu e pentru doi oameni.

Mă uit la el. Trebuie să spun și eu ceva, să deschid gura — chiar dacă spun ceva caraghios sau naiv, vreo prostie — mi-e rușine de el.

— Și ce iese din asta ?

— Le fac zile fripte... Le pare foarte rău că m-au angajat. I-am spus eu lui Müller — era și ălălalt, Schreiber, în birou.

— Nu ți-au zis că ne dau afară ?

— Pe tine poate că te dau afară — m-am gîndit. Pe mine nu pot să mă dea. Am în spate sindicatul și legea. Sau mai aduc un om, sau fac urît. Urît de tot. Și-acum ei n-au chef de-așa ceva — au greutăți de dus în spate la etajele de jos.

Se oprește o clipă, fața i se luminează, buldogul rîde :

— Ce s-au păcălit, idioții, și m-au lăsat să intru la Autel !

Un pisălog se deschide, se ridică un pic, se întinde și mă apucă de braț.

— Te știu eu pe tine. N-ai grijă — „Du bist in Ordung." Ce mai vrei ? Ți-am spus, s-ar putea să te dea afară. Dar te apără și pe tine sindicatul, o să ne-ngrijim și de soarta ta.

— Ce ? zic eu, voi să aveți grija mea ? Cu Müller ce-am avut noroc, altfel de mult eram pe drumuri.

Rîde.

— Müller ? „Liebe Grieche"... Ăsta-i vînzător de sclavi, vestit în toată Germania. Celălalt nu zic nu. I-am spus și de tine — avem noi grijă și de grec, zice el.

— Cine e celălalt ?

— Cel înalt ?

— Ăla.

— Ala. E omul sindicatului. Lume nouă. Cadre noi, zice apoi de parcă şi-ar fi adus aminte de ceva.

Cîteva clipe tăcem din gură.

— Şi? zice el într-un sfîrşit. Vii la noi? E Schreiber, ăla înalt, celălalt de la „Spedition", jos, în curte — am fost şi la primul etaj. Ne aşteaptă pe noi — pe cei doi hamali, au mare nevoie să începem noi. Vii cu noi sau rămîi cu ei? Ce zici?

Ne despărţim la colţul lui Müllerstrasse, fără prea multe vorbe — ce să mai spunem, c-am spus tot. Şi-acum mai simt cum m-a strîns de braţ. Fac cîţiva paşi — iar am ajuns în faţa vitrinei magazinului nostru — Autel. Rămîn acolo. Va să zică ce sînt eu? Sînt un om de nimic? Sînt eu chiar Kaspar Hauser prost cum era cîinele nostru de la tîmplărie? Nimic nu văd — mă amăgesc doar că văd. La nimic nu mă gîndesc — numai să visez ştiu — mă visez pe mine în lumea pe care nu o văd.

Nu sînt decît o greşeală. Norma mea nu e la etajele de jos, printre ceilalţi — eu sînt propria mea normă. Autel-ul nu e o invenţie sau nişte gogoşi, sau jocuri de cifre la care să te gîndeşti înainte de a adormi. Acolo jos la parter e presa cea mare de tipare. Se deschide ca să trec eu cuminte cu căruciorul meu. Un pic dacă-mi ridic capul se închide peste mine cu cele o mie de tone ale ei — s-a zis cu mine.

Am rămas lîngă vitrina la care mă uit în serile mele fără soţ. Luminile dinăuntru ard şi în seara asta ca totdeauna. Unul de-al lor trebuie că mă arată cu degetul, m-a luat la ochi în biroul unde se întreabă acum ce am de gînd — sînt de-al lor — sînt cu ceilalţi — Müller cel cu inimă bună, cel mai mare vînzător de sclavi din Germania... I-a deranjat buldogul — de-aia s-a ridicat el de pe scaun şi a ieşit şi afară — să mă salveze... Şi Stavros ? Va să zică el, care era cel mai bun dintre noi, s-a păcălit în toate cele ? Ăla înaltul — care nu era nici necuratul şi nici Autel — e de-al nostru — sindicatul, noile cadre din producţie. Celălalt jos, în curte, care se uită la mine şi-i vine să verse — nu din cauza întîrzierii aşa cum credeam eu — îi e scîrbă de vrednicia mea. Zicea şi de blondă. — Adică mama copilului meu care creşte acum în pîntecele ei — amestec de sînge, neamul meu, rasa mea — toate nişte prostii. Neamţul zicea că blonda e de la poliţie.

Totul a fost o greşeală. Dar de vorbit am vorbit şi nu mai puteai să spui că nu ştii. Ceilalţi de-abia aşteaptă — Müller şi-a şi pus degetul pe butonul presei. Mă gîndesc la cafeneaua grecească. Atîţia oameni acolo, măi frate, cei mărunţi care se zbat ca mine, înţelepţii, politicienii şi filozofii, conducătorii noştri de mîine — nici măcar unul să nu se gîndească că ar putea fi şi altfel, că ar putea fi aşa ? Poveştile lor — numai prostii şi vorbe goale. Teoriile lor, partidele lor, ideile lor politice, rezistenţa în faţa dictaturii — parasco-

venii. La urma urmei ce sîntem noi? Bastarzi, asta sîntem. O aiureală. Și uite neamțul ăsta. A spus trei vorbe, dar alea au fost vorbe. Ca și mîinile lui. Și stau să mă gîndesc în fața vitrinei ăsteia cîte generații de nemți în fierăriile lui Schmidt sau Stahl au dus în sus și în jos ciocane grele — cîte generații au muncit ca să facă mîinile astea.

Plec de la vitrină și ies în bulevard. Îl caut pe scriitor — am nevoie de el. Mă uit pe bulevard — nu e. Iar sînt singur. Și nici nu sînt. Sînt cu vorbele alea și cu presa. În seara asta bulevardul mă duce undeva.

A doua zi intru la Autel cu hotărîrea luată. Sînt gata să primesc încercarea. Intru, îmi pontez cartela, urc sus, îmi pun bluza — n-am vorbit cu nimeni, n-am făcut nimic — dar trebuie că se vede pe tine cînd ai luat o hotărîre. Cred că-și dă seama și neamțul. Nu-mi spune nimic — dar știe, își dă seama. Ne apucăm de treabă, merg în ritm cu el. Ne întîlnim în fața liftului, încărcați amîndoi — buldogul îmi zîmbește — întinde brațele — „Bitte“, zice, poftiți. Simt cum mi se înmoaie inima. Parcă aș fi doi — unul care a intrat în joc și celălalt căruia îi place — prima dată în viața mea joc jocul ăsta. Îmi pare rău că nu știu să înjur nemțește, altfel aș fi făcut și cu ăsta ca și cu turcul — solidaritatea noastră proletară. Cred că nemții nici n-au multe înjurături — au puține și blînde și cam prostești — cel puțin așa sînt cele pe care le știu

de la Erica. Nu se compară cu ale noastre, zdravene, greceşti, turceşti, albaneze — pe toate le ştiu — după cum vezi ştiu limbi străine.

Aşa de tare tragem chiulul că uneori rămîn patruzeci de lăzi — douăzeci ale mele, douăzeci ale lui. — Poftim, domnule Müller, zic la plecare. Dacă n-aş şti — treacă, meargă. Dar dacă ştiu nu mă prinzi tu de fraier. Prea am avut o viaţă de cîine — vreau nu vreau tot cu neamţul sînt.

Și aştept. A doua zi lăzile netransportate s-au făcut optzeci — era plin coridorul cu ele. Cei de la birou nu zic nimic — se fac că nu văd. Neamţul nu-mi spune nimic — aştept. Aştept fără să mi se facă frică. Nu mi-e frică de nimic. În două zile m-am obişnuit, am uitat prin ce-am trecut, am uitat de presă și de greci. Iar m-a apucat cheful de şotii. E chiar drăguț să-mi dau seama cît sînt de comic.

A trecut săptămîna și eu am avut o întîrziere de optzeci de lăzi, — aștept să văd ce-o să fie luni.

Și n-a fost nimic. Nimic. Mă duc luni, toate erau schimbate. Pe coridor mai era un om. Spaniol şi el — aşa cum a fost cel dinaintea turcului, pe cînd lucra aici Stavros — eu nu l-am mai apucat. Neamțul ne ia frumușel pe amîndoi, terminăm cele optzeci de lăzi, le ducem în curte — ne apucăm de lăzile noi.

Se petrece ceva important aici, la Autel — n-am eu habar, probabil au aranjat cu neamțul

la biroul lor. Ca prin minune lăzile care merg la magazin s-au împuţinat azi, le număr pe cînd le car, au rămas două sute. Nu ştiu cum se face că totdeauna sînt ale mele — şi mă descurc de minune fără să mai alerg şi să asud. Cealaltă parte de producţie — becurile pentru fabrici — au mărit-o — de-asta au şi adus doi pentru secţia doi. Mai mult de atît nu pot să număr şi să gîndesc azi.

Neamţul ne-a numărat cîte drumuri facem fiecare, asta din primul moment, cîte urcări, cîte coborîri, tot ce facem. S-a şi pus la punct mecanismul, îmi zic cu mintea mea. Adică cum mecanism ? Adică uite cum e, că eu nu mi-am dat seama atîta timp : fără să stau la vorbă cu celălalt, să mă înţeleg cu el, toreadorul cu favoriţi — acceptăm să ne conducă neamţul. Mecanism înseamnă că se face ceva, te afli şi tu în treabă, te amesteci şi nu te întreabă nimeni nimic, dar nici tu nu întrebi nimic.

Buldogul nu ne duce rău. Adică nici acum eu nu trebuie să mă gîndesc prea mult. Uneori am timp şi să fumez o ţigară pe culoar, să mai fumez una şi cu cel de la „Spedition" care e acolo — nu se mai uită strîmb la mine — „Stai puţin jos", îmi spune. Urc, mă duc la blondă, îi dau chitanţa albă — a început şi ea cu figurile ei vechi, nu-şi mai ridică privirea, iar tace chitic. Dacă i-aş spune eu — dă-mi înapoi copilul, nu merge, nu se poate. E o trădătoare, îi întorc spatele — spatele în care şi-a înfipt unghiile. Uneori, îi mai ajut pe ceilalţi, le mai duc cîte-o încăr-

cătură. O simt ușoară cum era pe timpuri servieta mea, cînd mă duceam sîmbăta acasă în sat. Chiar c-a avut dreptate Iannopoulos cu solidaritatea lui.

Cum s-au întîmplat lucrurile, de ce s-au întîmplat așa nu știu, nu știu deloc. Tot ce știu e că s-au întîmplat fără mine, și nu s-au întîmplat pentru mine. Se schimbă ceva la Autel, își reprofilează, zice, producția. Se întîmplă să fie loc și pentru mine. Se întîmplă. Așa că am avut dreptate cînd îți spuneam ce îți spuneam în primul capitol. Toate se fac fără știrea mea, fără mine.

S-a terminat cu necazul, le-am uitat pe toate, săptămînile de așteptare, cele două zile de revoltă. Pe cînd îmi car căruciorul, odihnit și ușurat, nu mă gîndesc decît la asta — că iar nu s-a întîmplat nimic. Și îmi spun — știi tu ce înseamnă să pornești la bătălia cea mare, să te pui pe tine însuți la încercare, să te bați cu Autel-ul, cu capitaliștii, cu polițiștii lumii întregi — și să rămîi totuși în picioare ? Să te întîlnești pe coridor cu Antonio cel adus de spate sprijinind peretele, neamțul cu mîinile în buzunar — mă așteaptă — toate sînt în regulă — jos armele, nu mai e nevoie de ele, pune-ți bluza...

Am terminat și cu asta, mă duc înapoi la Autel și tot n-am ajuns eroul romanului tău, după cum vezi. Închide paranteza și — să mă crezi pe cuvînt — mă gîndesc uneori și la tine. Cartea ți-a ajuns aproape de sfîrșit și încă n-ai fost în stare să-ți găsești un erou... Ce-o să se întîmple cu tine ?

8 ANASTASIA DE LA MOLAON

ACUM CINCI ANI au ajuns aici.

Vasilis nu s-a lăsat pînă nu şi-au luat motocicletă cu ataj cînd au plecat. Negustorul era la necaz, i-a lăsat din preţ — nu e bine să pierzi ocaziile — era în stare bună, o să le fie de nepreţuit la treburile lor, acolo, unde se duc. Cu banii puţini pe care îi puseseră deoparte — au mai pus ceva şi din banii ei de zestre — au cumpărat-o şi s-au liniştit. Ziceau că în ultimul moment le-a mai lăsat vreo trei sute din preţ. Au încărcat pe motocicletă zestrea Anastasiei şi ceva cumpărături pe care le făcuseră, tot calabalîcul plus ei doi călare au pornit din Surpí chiar în ziua nunţii. În patru zile — patru zile şi patru nopţi — au ajuns în vale la Molaon din şoseaua spre Sparta. Motocicleta s-a opintit, s-a împiedicat, nu putea să urce. Au dat jos jumătate din lucruri, le-au pus pe marginea drumului, Vasilis a plecat cu motocicleta — ea s-a aşezat să-l aştepte să se întoarcă.

S-a uitat în jur. De-acum încolo ăsta era satul ei. Nu părea nici mai bun nici mai rău decît Surpí. O apucă tristeţea. Şi satul ăsta şi al ei şi oricare altul — un sat unde să munceşti şi să trăieşti atît cît ţi-e dat.

Nu îi era dor de satul ei. Îi era jale de cît îi era dat.

L-a auzit pe Vasilis — motocicleta nepreţuită —, s-a întors, au încărcat lucrurile, s-au suit şi ei, au urcat de minune.

S-au oprit în fața gardului de piatră și aripile motocicletei sunau de parcă bătea cineva în niște bidoane de benzină. Tot drumul sunaseră de parcă îi mîna un blestem din spate.

Numai de-am ajunge undeva, chiar de-ar fi să ajungem în iad, se gîndi la un moment dat Anastasia.

Casa nu se vedea din cauza gardului de piatră. Vasilis se dădu jos de pe motocicletă, se dădu și Anastasia pe partea cealaltă.

— Aici ?

— Aici.

Au dat jos și celelalte lucruri. Vasilis își încleștă mîinile și împinse cu spatele poarta de lemn. Lăsă lucrurile jos și deschise dinăuntru cealaltă parte a porții. Intră și Anastasia înăuntru. În față era grădina — mărișoară — în spate, casa — era cam mică. Oricum, nu era chiar un iad.

Vasilis ieși iar afară, aduse în curte motocicleta, cam greu, se cam opinti. „Uite că i-am găsit loc de parcare dobitoacei noastre." Au cărat toate lucrurile pînă la cele patru trepte din fața casei. În pragul ușii — cu o basma neagră, cu haine negre —, cu spatele rezemat de tocul ușii și cu mîinile sprijinite de mînerul bastonului, stătea soacra, îndoită de spate, cu buzele strînse, cu ochii înveninați — sperietoare în toată regula. Va să zică s-ar putea să fie iadul aici. Anastasia urcă cele patru trepte, să aplecă să-i sărute mîna care stătea sprijinită pe baston. Soacra nici

nu deschise gura, nici bine ați venit, nici nimic.

Va să zică. Cei cinci ani care au trecut. Pămîntul, treaba, casa pe care au mărit-o, Vasilis a cumpărat și terenul de alături și se tot chinuiește și se frămîntă cum să-l cumpere și pe al treilea, copiii care s-au născut, au crescut, ea îi crește. Oricum n-o duce prea rău. Uneori i se pare că nu sînt copiii ei — sînt copii — îi iubești, le porți de grijă — pentru ei — au nevoie de tine.

Nimic mai mult. I-au rămas foarte vii în minte, neșterse — motocicleta la urcuș, gardul, sosirea, poarta, mama în ușă. Călătorie prin propria ei viață. Oricum, nu a fost o călătorie prin iad. Nici soacra îndoită de spate și îmbrăcată în negru, cu tăcerea ei — nu deschide gura decît ca să-l dojenească pe Vasilis — cu bastonul ei, cu ochii veșnic înveninați — nu, nici ea nu e chiar un iad. Cel mult o umbră care cade din iad — că aici pe lîngă noi, pe aproape, e iadul. Și mai departe nu e nimic. Nu e nici o călătorie. E capătul călătoriei.

Scriitorul a ieșit la poartă. S-a oprit și a început să privească satul. Dinspre mare venea un aer cald, mirosea a mare, în pomi se rotunjeau portocalele care erau încă verzi ca iarba. Vasilis l-a rugat să-l ierte dar trebuie să-și ia camioneta — motocicleta a vîndut-o — și să se ducă la piață, trebuie să treacă pe la bancă și astăzi are socoteli și cu negus-

torii — se întoarce pînă la prînz. Păcat că s-au potrivit toate astăzi, ultima zi cînd mai stai aici — dar să nu pleci singur, mîncăm împreună şi te duc eu cu camioneta la gară.

I-a răspuns c-o să-l aştepte, l-a văzut cum pleacă şi s-a aşezat în capul scării. Anastasia mai avea treabă prin casă. Termină şi ea, ieşi şi se aşeză pe scări, două trepte mai jos decît el. Dacă întinde o mînă ajunge la părul ei. Dacă ea îşi întoarce capul dă de privirea lui. Dar nici el nu întinde mîna nici ea nu întoarce capul. Stau aşa, fără să spună nimic.

„Ai venit şi m-ai căutat — eram încă la Surpí. Atunci mi-ai spus că sînt mica ta Diotima. Bine zis. Eu carte nu prea ştiam, n-am citit cărţi în viaţa mea, nici nu ştiam să gîndesc. De simţit ce simţeam. Atingeam cu degetele lucrurile — şi mă uitam la ele aşa cum se uită orbii. Le auzeam aşa cum le aud surzii. Aşa îmi simţeam şi viaţa, a mea, a noastră, ce ne-a fost scris. Tu ţi-ai dat seama. În ochii mei căutai viaţa grecilor. Ţi-ai început cartea, eram lîngă tine — am făcut călătoria asta, tu tot cu mine ai rămas. Acuma vii din nou. E timpul să ne socotim. Eşti aici de cinci ani de zile şi simt că mă doreşti. Tremuri. Te simt ziua, te simt noaptea. Îmi doreşti trupul. Ia-l, ţi l-am dat. Fără urmă de cochetărie feminină — ce cochetărie? Fără nici o remuşcare faţă de Vasilis — ce remuşcare? Numai atunci ne putem socoti — de asta mă doreşti, de asta m-ai avut.

Altceva decît ce vezi aici nu este. Pomi, viță, portocali, vitele noastre, copiii mei, Vasilis, terenurile lui, negoțurile lui, maică-sa, otrava din suflet, blestemele ei — așa începe și se termină ziua. Zi de zi. Aici se termină truda pămîntului. Dincolo de muntele din fața noastră se termină truda mării. Toate. Viața mea.

Tu știi totuși, bănuiai că mai e ceva. Chiar mai este. Sînt păsările. Nimeni nu știe că ele există, n-am spus nimănui, n-am știut cum să spun, n-am îndrăznit, nu știam dacă așa ceva se spune și pe urmă nici nu știam dacă e adevărat. Acum că pe noi nu ne desparte nimic — și nu vorbesc numai de trup — pretenții, speranță, așteptare a binelui, a răului — nimic — nici pentru mine nici pentru tine — toate sînt în regulă — o să-ți spun astăzi înainte să pleci, o să-ți destăinui secretul meu despre ele.

Așadar păsările.

Cum sînt ? La început un vuiet, un vuiet hăt departe. De parcă undeva departe s-ar bate niște aripi mari. Înainte de a le auzi vuietul simt că vin, că oriunde sînt vin spre mine. Și-atunci trebuie să plec — plec ca să fiu singură. Alerg ca să nu întîrzii. Mă ascund pe undeva. Cu capul în mîini, stau ascunsă, trupul îmi tremură. Curînd, aud că au sosit. În cîrd. Vuietul se întețește, le simt deasupra mea — coboară, coboară, se întorc spre mine. Le văd cu ochii închiși. Le văd și aripile mari.

Păsări de-astea nu s-au mai văzut. Au aripi albastre, aurii, verzui-aurii și scînteiază deschis, strălucesc în soare — noaptea nu vin — numai ziua. Mai vin și altele în urma lor, se întorc spre mine, fac un tur, încă unul și încă unul. Pe urmă le aud îndepărtîndu-se. Se îndepărtează, le aud cum pleacă. Îmi ridic capul, au plecat, s-au dus. Eu încă mai tremur. Sînt înțepenită de parcă m-ar fi bătut cineva, nu pot să mă mișc, mai rămîn. Îmi ridic ochii, mă uit în sus, jur-împrejur, departe, mă uit peste tot. Poate că de-aia mi s-au făcut ochii așa de mari — de la atîta uitat.

Cît ține? Nu știu. N-am putut niciodată să socotesc. Oricît ține, mie mi se pare o veșnicie, că așa a fost întotdeauna, că așa va fi întotdeauna, că nu se termină niciodată. Pe urmă, cînd mă ridic și mă întorc înapoi, parcă am uitat de asta, ca și cînd n-ar fi fost. Sînt iar cu ceilalți, printre ei, la fel cu ei — nu știe nimeni de asta. Pînă le aud iar vuietul — și alerg să le văd.

Mă întrebi de cînd. Cred că eram foarte mică. De atunci e tot așa. De atunci le auzeam, simțeam că trebuie să vină, că vin iar, plecam în fugă de-acasă — aveam un copac al meu mai în jos de casă, stăteam acolo și așteptam. Și mai tîrziu, cînd eram la școală, tot la copacul ăla mergeam. Dispăream cîteodată din clasă — trebuia să merg acolo. Cînd mă întorceam mă certau, plecam capul, mă

întrebau, dar eu nu le spuneam unde am fost. De-atunci știam că ceilalți copii nu aveau păsări de-astea. Era secret. Așa mi-am început eu viața — jumătate cu ceilalți, jumătate cu secretul ăsta al meu — viața mea dublă.

Cînd eram încă foarte mică și le auzeam că vin, credeam că or să mă ia cu ele, așteptam să mă ia. Ele nu mă luau și mie nu-mi părea rău — le așteptam să vină altă dată — doar erau ale mele. Cînd am mai crescut, ziceam că e arhanghelul, că venea el cu aripi de pasăre. Mergeam la biserică cu mama, eu stăteam și mă uitam numai la el cum stă în altar — și el se uita la mine — numai la mine se uita. Era el și era frumos — numai noi doi știam de asta.

Ajunsesem mare. Tot mai veneau păsările. Tata nu știa nimic. Mă vedea cîteodată cum mă ridic și plec ca hăituită, credea că mă duc să mă ascund pe undeva ca să plîng. Altceva nu știa. Kostas dădea semne de neliniște, era încă mic, cînd a crescut tot am vrut să-i spun — nu puteam. Mama, da — cred că simțea ceva. Știi tu cum sînt mamele, mamele grecoaice. Nu spun nimic, nu știu să spună, ele simt doar. Și ea simțea. Nu m-a întrebat niciodată — dar se vedea că se teme. Se temea că am ceva, că e ceva cu fuga mea cînd nu spun nici unde mă duc. Voia să fie lîngă mine, cît mai mult, să mă apere de răul ăla necunoscut. Mă lua în brațe cînd eram mică, cînd am crescut mă ținea cu mîinile, îmi făcea

cozile, le strica, iar le făcea, ore în şir cu mîinile ei. Şi mă privea în ochi fără să mă întrebe. A murit uitîndu-se în ochii mei.

— Anastasia, mi-e teamă pentru tine, astea au fost ultimele ei cuvinte.

Eu nu i-am spus : — Nu te teme —. Nu te teme de ele, i-am spus. Sînt păsările mele, mamă.

Cînd m-am aplecat s-o sărut, cozile mi-au căzut pe fața ei. De-aceea nu mi le-am tăiat și nu le tai. În ele sînt păsările și e și mama.

Acum o să mă întrebi cum sînt. Mă bucur, mă tem, mă îmbolnăvesc. Și mă tem şi mă înspăimînt şi mă îmbolnăvesc — dar mă bucur. Mă bucur că vin, cu aripile lor de aur, cu zborul lor puternic. Mă bucur. Dacă le vezi o dată, atunci știi ce înseamnă bucuria asta. Nu seamănă cu nimic, nu se compară cu nimic. E pur şi simplu bucurie.

Am crescut. În aceeaşi sărăcie, tata sfîrșit, Kostas chinuit, mama dispărută de supărare. Ele veneau ca la început. Nu mai credeam că vor să mă ia cu ele, nici nu mai credeam că e arhanghelul. Pe măsură ce creşteam mă gîndeam ce-i cu mine şi m-am temut să nu fie vreo boală din cele grele care nu se vindecă, rătăcire ori poate nebunie, chin de umbre. M-am gîndit aşa și păsările n-au mai venit — mi s-a făcut frică. M-am gîndit din nou — ce dacă e boală, să vină iar. Au venit iar. Ca la început.

Cei din sat m-au văzut ghemuită sub copacul ăla, au început să vorbească — îmi spuneau trăznita croitorului. Mai ziceau că sînt vrăjitoare — și tu ai zis la fel. Că amestec stelele, le schimb locul pe cer — și schimb și soarta celorlalți. Eu ieșeam noaptea pe furiș în grădină, stăteam pe prag și încercam să văd dacă e adevărat — chiar puteam să le schimb locul — le duceam cu degetul pe cer de la un capăt la altul. Flămîndă cum eram, cu petecele pe care le cosea mama, desculță, tremurînd cîteodată de frig, mă distra jocul ăsta — soarta mea printre celelalte. Într-o bună zi — sau noapte — am să schimb tot, tot ce e în cer, ordinea stelelor, și pe pămînt o să se schimbe soarta tuturor oamenilor.

Numai pe a mea nu am schimbat-o — nu m-am gîndit s-o schimb.

Mă împlinisem la trup, simțeam că nu maî sînt copil — simțeam imboldurile trupului. Și viața mi se scurgea numai cu păsările — bucuria cea mare din tristețea cea mare. Nu mai așteptam nici să-mi dea ceva, nici să-mi ia ceva, nu așteptam să mă ia cu ele. Mă bucuram. Știam deja. Zborul lor eram eu. Păsările mele eram eu. Adică cum ziceți voi, sufletul meu. Deasupra mea zburau și păsările și sufletul. În toată sărăcia, lipsa și tristețea aia. Mă bucuram și pe mine — cu viața asta dublă a mea — pe de-o parte visul, pe de alta adevărul — și nici prin cap nu-mi trecea să le

unesc, nici nu ştiam ce-ar însemna asta şi la ce-ar folosi."

S-a oprit. Și-a cuprins genunchii cu mîinile — mîinile alea tot slabe ale ei —, s-a cuibărit, a rămas aşa uitîndu-se mereu înainte, nu-și mai întoarse capul.

„Da, şi viaţa dublă, viaţa mea dublă.

Ţi-am spus că simţeam imboldurile trupului. Mai tîrziu i-am dat un nume trupului meu. Îi ziceam Stavros. Era mai mare decît Kostas — din cauza unor amînări, era cap de familie, făceau împreună armata. Cîteodată veneau în permisie, ne trezeam dintr-o dată cu ei, aduceau și pîine, pe care le-o dădea la armată. Şedeam în grădină, în faţa croitoriei, noi trei. Mai ieşeam şi în sat uneori, ne plimbam, pe mine mă puneau la mijloc, mai rămîneau uneori şi noaptea, eu le pregăteam apa de spălat.

Era puternic, vînjos, destul de înalt, în uniformă. Și privirea lui cădea grea. Era o colivie tare pentru păsările mele. Nu ştiu cum sînt alte femei, eu una am simţit dintr-o dată, era bărbatul meu.

Dar nu era. Acum ştiţi și dumneavoastră — Stavros ăsta era un timid, un om speriat, nu ştia ce înseamnă să visezi, nu încerca niciodată nimic, îi era frică să nu se facă de rîs, să n-o facă de oaie. Ei plecau la Larisa, eu stam şi mă gîndeam. Să-l iau într-o zi de mînă — nu te teme, o să-i spun, nu-ţi fie frică, pleacă, dacă vrei, în Germania, eu te aştept.

Nu l-am așteptat. Pentru prima dată a fost de vină puțin și viața mea dublă — cumpăna a înclinat spre nu. Nu merita el să-l scap eu, nu era el perechea mea — era chiar imaginația mea, nu altceva — nu mă potriveam deloc cu el — de fapt îmi trădam visul — și nu am scăpat nici eu și nu l-am scăpat nici pe el. Nu mi-a părut rău. N-am trădat cu nimic visul păsărilor mele — n-aveam nevoie de nimic. Nu m-am dus să-mi iau rămas bun la plecare. Am rămas singură cu mine, cu păsările mele și nici nu mi-a păsat c-a trecut pe-acolo și Stavros.

Atunci au început șoseaua nouă de lîngă sat. Antreprenorii nu făceau față, nu reușeau să se descurce cu termenele dacă foloseau numai echipele lor. Au chemat femei din satele dimprejur — tu le știi —, cu basmale pe cap, unele cu șorțul de bucătărie dinainte, cu pantofi bărbătești care le ieșeau din picioare, cu jersee deșirate, — pentru muncile cele mai grele — duceau roabe, amestecau varul. I-am spus lui asta — «Du-te, mi-a zis. — Lui Kostas să nu-i spunem. — Să nu-i spunem.» El nu zicea niciodată nu, niciodată da. Știi, de ani și ani era pierdut.

M-am dus. Duceam și eu roaba sau cărucioruI. Mă uitam la femeile care lucrau cu mine, femei cu fețe scofîlcite, cu inimi de piatră, înfricoșate. Le dădeau de lucru în plus, le mînau de parcă ar fi fost vite. Știam cîte ceva despre ele, mă gîndeam întotdeauna — acum vedeam cu ochii mei. Așa sîntem noi,

țara asta, viața noastră, soarta noastră. Cu ele rămîneam. Atunci viața mea dublă mi-a fost de mare preț. Seara mă întorceam sleită — cînd mîncam cu tata — mie nu-mi mai era foame — o dată am vrut să mă scol de la masă, să mă duc lîngă el, să-i iau capul în mîini, capul lui răpus, să-i spun că știu de necazurile lui de-acum și de demult — și nu te teme, tată, o să facem noi ceva din țara asta, cum voi n-ați putut să faceți.

Dar nu puteam să fac așa. Tata avea moartea în el — n-ar fi putut să mă audă. Mă descurcam eu și fără el. Dar tragedia din viața lor apăsa și asupra noastră. Apucaseră pe un drum strîmb — cum altfel ar fi putut fi al nostru ? Ce ieșire să găsim, cine să ne apere de catastrofele lor ? Cine să ne cîrmuiască ? Aceiași care i-au condus pe ei ? Mai plăteam încă înfrîngerea lor. Vedeam la femeile din jurul meu cît de scump o plăteam. Le auzeam uneori — pe la spate — cum se apleacă una spre cealaltă — se fereau de parcă le era frică — îmi ziceau «fata aia din Surpí». Îmi părea bine. Și păsărilor mele le-ar părea bine, îmi ziceam. Se întîmpla ceva cu mine, se proptea, se lega de lume. Și era bine — dar iar n-a fost bine.

Înainte să terminăm lucrul la șosea, a venit dictatura. S-au dus naibii toate. Oamenii parcă erau pregătiți, s-au obișnuit de minune cu frica unii, naiba să-i ia, s-au obișnuit cu propria lor decădere. Atunci am terminat și eu cu judecățile mele. Femeile din jurul meu

simţeam că începuseră să se teamă de fata din Surpí, se fereau de mine, nu mai voiau să stea de vorbă cu mine. Mai era puţin şi terminam şoseaua, iar acasă, Kostas îşi făcea deja actele să plece.

Împlineam douăzeci şi cinci de ani. Mă risipeam fără dragoste şi fără bărbat. Băieţii din satul nostru se împuţinaseră, plecau — cu aşa un sat nici nu era de mirare. Din cei care rămăseseră nici unul nu mă voia — trăznita croitorului care mai are şi cozi — ce să facă cu mine? Nici mie nu-mi plăcea nici unul din ei — boi cu motociclete şi înnebuniţi după fotbal.

Singurul care îmi rămînea era Kostas. Era băiat frumos, avea suflet curat ca de copil. Îmi plăcea aşa de mult, că mă temeam să nu mă îndrăgostesc de el... şi eu şi el eram atît de singuri. Mă temeam să nu cadă pe capul nostru vreun necaz mare, îl ţineam cît puteam eu de departe, nu care cumva să-i cad într-o zi în braţe. Sîmbăta, cînd venea acasă, aveam un sentiment de vinovăţie, un fel de remuşcare, ca în faţa unui lucru necurat.

Omul nu ştie cînd nu mai poate, cînd i se termină resursele. Eu eram veşnic cu păsările mele. Mă simţeam bine cu ele — zbor care nu întîlnea nori. O bucată de pîine mi-ar fi dat Kostas — aş fi rămas pe veci trăznita croitorului, cea cu cozi. Lumea ar fi vorbit şi pe mine m-ar fi bufnit rîsul. Aş fi ieşit noap-

tea să schimb cu degetul locul stelelor pe cer. Nemăritată, singură, eu cu mine.

Puteam să rămîn așa. Totuși trebuia să mă mărit. O voce din mine îmi tot spunea așa. Cu insistență. Știam eu ce e asta. Acolo, undeva, în mine, nu mai puteam. Mi-era frică că n-am pe nimeni lîngă mine și n-aveam unde să mă duc. I-ai văzut tu și pe ceilalți. Noi ne-am trezit că ne facem mari într-o lume care se risipea, îngrozită, sălbăticită cum ieșise din războiul civil. N-aveam de ce să ne apucăm, n-aveam unde să ne ducem, nu ne puteam găsi unii pe ceilalți. De făcut nu știa nimeni ce să facă — ne știam fiecare doar excesele. Generația noastră blestemată, cum spui tu — copii orfani ai celeilalte generații, cea marcată.

Atunci a apărut Vasilis. La timp. Șoseaua era aproape gata. Într-o seară, aproape cînd terminam, vine lîngă mine — stai puțin, îmi zice. Eram pregătită, hotărîtă în sinea mea. Așa cum o fi fost tata cînd s-a dus la directorul închisorii.

M-am așezat mai încolo, pe marginea șoselei, lîngă un pom. Oamenii terminau lucrul, opreau mașinile, puneau roabele în ordine, la fel uneltele, începeau să și plece cu camioanele sau cu motoretele lor. Eu ședeam fără să aștept păsările, îl așteptam pe Vasilis să termine. Și-a aranjat mașina, s-a spălat și a venit repede. Eu m-am ridicat, ne-am uitat o clipă unul la celălalt, nu l-am întrebat ce vrea cu mine — am început amîndoi să mergem spre sat. Cînd am ajuns mi-a luat mîna

în mîna lui — i-am dat-o. Așa am mers tot restul drumului. Amîndoi copii săraci, la dragoste nepricepuți, nu știam ce să ne spunem, nu știam să spunem cuvinte de dragoste. Cînd ne-am oprit la poarta mea m-a sărutat pe obraz — l-am lăsat. Am intrat în casă, am urcat, m-am așezat la fereastră. Nu mai așteptam păsările. Nu vin ele la croitorii din astea.

N-au venit. Nu numai din cauza croitoriei. Din cauza mea — Vasilis nu era pentru mine dragostea, nu se potrivea cu viața mea dublă, pur și simplu îi stătea în cale. Mi-am zis: — Anastasia, am obosit, mă tem, dacă pleacă Kostas rămîn singură. Hai să fac ceva din viața asta a mea, asta, nu cealaltă. Pentru tine nu există decît asta. Așa mi-am spus. Și atunci — dacă zici așa o dată, păsările nu mai vin. Nu sînt ale tale, să le chemi, să le cauți cînd ai chef — tu ești a lor, ele aleg.

M-am dus la biserica din sat — acolo unde mă îndrăgostisem de arhanghel, și m-am așezat alături de băiatul ăsta. Meșterul zicea că e tîmp — mie mi-era străin. Ce-mi mai păsa? Și eu însumi îmi păream străină.

Am ajuns aici. Grădina pe care o vezi era neglijată de ani de zile, casa dărăpănată, trebuia s-o reparăm și s-o facem mai mare. La început am muncit din greu pămîntul. Cot la cot cu bărbatu-meu. Mi-a rămas în trup

miros de pămînt — miros de must și de lapte, frunze putrezite, de buruiană tăiată, de bălegar cald. Munca pămîntului are o putere ascunsă și tămăduitoare. Atunci am simțit-o și de atunci o știu. Oricum, nu mă așteptam să se schimbe ceva în viața mea.

Vasilis? Purta și el drama lui. Era înspăimîntat de sărăcia prin care trecuse. În sinea lui nu se gîndea decît la asta. Am început să ne pricopsim, a și început să-și scoată colții, se înrăia cu cît avea mai mulți bani. Nu știe decît să urască. Pe cei din jurul lui, pe muncitorii care lucrează pe pămînturile lui — acum vrea să angajeze un al treilea — pe proprietarii de aici, pe negustorii de la Sparta — vrea și el să-și deschidă un magazin — îi disprețuiește. Se teme că îl urăsc și ei. Urăște și se teme. Asta e viața lui. Fără tihnă.

Noi doi? Străini am ajuns aici, străini am rămas și cînd lucram cot la cot. Acum nu ne-am făcut mai străini, nu ne-am depărtat mai mult pentru că mai departe nu mai putem fi. Știu și eu și știe bineînțeles și el. Nu mă urăște. Nu mă disprețuiește. Nu exist.

Am rămas, rămînem, eu, fiica unui vechi partizan înfrînt, mama înfrîntă a flăcăului ucis care îl mai caută încă pe ucigaș, și al treilea el, cu nebunia lui pentru bani, trei vieți singuratice închise aici, străine, fiecare

adîncită în sinea ei — în casa pe care am lărgit-o, în grădina asta pe care am făcut-o mai frumoasă. Și doi copii care nu sînt ai nimănui — se uită la noi şi nu ştim ce să le spunem.

Păsările n-au mai venit — nici n-o să mai vină, ştiu eu. Şi totuşi mă ridic iar să plec. Nu mai am copac. E un loc singuratic şi sterp şi sălbatic, aici, mai jos. Acolo mă duc. Și iar îmi pun capul în mîini şi stau ghemuită, ca la început, de parcă ele ar veni. Uneori mi se părea că le aud foşnetul, de parcă chiar veneau. Nu veneau — dar nici eu n-am îndrăznit să deschid ochii. Mi-era teamă să nu le văd moarte în jurul meu.

Şi acum mă mai duc. În acelaşi loc. Nu le aştept — plec. Nu mă mai tem să deschid ochii — au murit în mine. De fiecare dată cînd mă întorc de-acolo, o găsesc pe bătrînă căzută cu capul pe pervazul ferestrei şi îmbrăcată în negru. Îşi are în ea mormîntul, ştie că şi eu la cimitir am fost.

Știam c-o să te întorci la micuţa ta Diotima. Ai venit. A sosit ora socotelilor.

Te văd. Cel mai înfrînt dintre toţi eşti tu. Printre vieţile noastre pierdute, a ta se frînge în mii de bucăţi. Cartea n-ai adus-o, nu există — a rămas doar sărăcia. Și vii aici să ceri un ultim cuvînt. Nu ştiu cum să-l spun. De aceea m-ai avut. Am vrut să găseşti în mine mormintele păsărilor... Altceva nu am. Am terminat, pleacă".

Au rămas acolo două ore și nu și-au spus nici un cuvînt, fără măcar să se miște. Se apropia prînzul, Vasilis trebuia să se întoarcă din moment în moment. Anastasia se ridică, trecu prin fața lui și intră în casă. Se ridică și el, o așteptă. Ea ieși peste cîteva minute. Ținea în palmele ei făcute căuș cele două cozi. Se așeză în fața lui și-și întinse mîinile.

— Poet de doi bani care ai fost învins împreună cu noi... Ia răsplata mea de doi bani. E cea mai mare — mai mare nu există. Eu, Anastasia, cu păsările mele ucise, eu ți-o dăruiesc. Pentru cartea noastră — pe care n-ai scris-o...

Bătrîna ședea în picioare pe pragul ușii din mijloc, cu umărul sprijinit pe pervaz, cu mîinile pe baston și-i privea. O umbră a iadului.

9 EPILOGUL PRIMEI CĂRȚI MIC PROLOG AL CELEI DE-A DOUA CĂRȚI

PROIECTE NETERMINATE, comentarii, adăugiri, completări la poveștile grecești ale cărții — tot ceea ce n-a terminat scriitorul, ce n-a apucat să termine. Le transcriu, așa cum erau în caiet, fără să mă ating de ceva — de ce să mă ating eu?

Bătrînul preot al bisericii Portaria a murit. Meşterul se îmbată acum şi duminica. A plecat de la tîmplărie. Crîşma cea veche nu mai există. Tavernele cu peşte au fost dărîmate. La Volos — dacă vă duceţi — pe malul mării este un bărbat îmbătrînit, pe jumătate beat întotdeauna, care merge trăgînd după el un cîine mare cu păr roşcat. În cîte o seară, pescarii, vagabonzii din port, barcagiii şi hamalii se strîng în jurul lui şi-i ascultă poveştile orientale. Notează: Sînt ultimele care se mai spun în Grecia. O lume care se duce.

O soluţie optimistă: se întoarce Kostas şi-i mai apucă în viaţă, îi strînge, cumpără dacă vrei cu banii lui Scuroiannis o secure şi un ferăstrău, unelte, şi deschid o tîmplărie mică. Toate merg strună. Nu — Doamne fereşte! Fereşte-te de soluţiile optimiste, de consolările mărunte care îţi tulbură imaginea — imaginea lumii care dispare.

A murit şi mătuşa de la Volos, stîlpul societăţii greceşti provinciale. Îi era stîlp şi o ura. Şi vîrfurile şi drojdia. (Iată un gînd vechi de-al meu — în toate timpurile sprijinitorii societăţii — bancheri, mitropoliţi, generali, demagogi şi mîntuitori — îşi urăsc societatea).

Subsemnaţii n-au putut niciodată să-i facă ceva mătuşii. I-a făcut dreptate bună providenţa. Un tîrîie-brîu cu mustaţă

unsă și costum în carouri i-a căzut cu tronc. Cînd ea avea în jur de cincizeci de ani. I-a mîncat pînă la ultimul bănuț averea, încît nimic n-a mai rămas pentru binefaceri filantropice sau naționale. Și-a vîndut pînă și crucea de fier. Cei din Volos se bucurau de nu mai puteau. Din vremuri vechi oamenii de aici se distrau de lucrurile ciudate și ciudățeniile vieții.

Verișoara de la Volos — cea pe care i-o ofereau lui Scuroiannis. A devenit din nou fecioară, s-a măritat cu unul și face pe nebuna. Îl înșală pe bărbatu-său cu înțeleaptă măiestrie. Toți știu de asta, dar nimeni n-a văzut niciodată nimic. Cu amantul citește literatură porno iar cu soțul face politică de stînga — sînt dintre cei fără partid —, și mai e și o fanatică activistă pe plan cultural.

De unde mutra asta? Are în spate pe mama lui Kostas, pe mama lui Vasilis, marile femei ale durerii grecești. O are și pe Anastasia cu visurile ei pierdute. Virtutea lor o disprețuiește. Dar ea se mai teme încă de ele. Și poartă aparența virtuții lor mînjită de minciuni — se coase la loc și se păstrează.

M-am gîndit să încerc ceva cu mătușa și cu verișoara asta, să spun mai mult despre provincia greacă de astăzi. Orașul mic se mărește, lumea se amestecă, se schimbă, numitorii comuni se impu-

ţinează. Totuşi forţele de rezistenţă, de represiune mai există — un sîmbure de conservatorism în schimbarea şi împrăştierea oamenilor. Vreau să văd mai îndeaproape sîmburele ăsta, să-i văd părţile bune şi părţile rele. Dar îmi scapă. Îmi dau foarte bine seama care sînt balamalele stricate ale cărţii mele. Şi dincolo de ele realizez inexistenţa esenţială a cărţii. Imaginea care nu se desăvîrşeşte în societatea greacă de azi, societatea greacă de azi care nu se desăvîrşeşte în această imagine. Nu pot să merg mai departe, să leg oameni şi situaţii. Feţele se şterg, decorul din spatele lor nu apare clar — puterile, articulaţiile, tendinţele, opoziţiile. Decorul... Nu sînt chiar ruine — sînt bucăţi, bucăţi de mozaic împrăştiate. Şi nu se potriveşte una cu cealaltă.

Patronul. Şi-a făcut bine socoteala. A călcat cu stîngul — (nu pot să sufăr expresia asta). — Acum vinde drept terenuri locurile părăsite pe care le-a cumpărat, e un om foarte bogat. Se socoteşte şi foarte deştept. De fapt este. E dintre cei care cunosc foarte bine Grecia. Îi conduce un fel de instinct, de experienţă adînc sedimentată. Aşa — ca să nu lase ţara asta să fie o ţară ca lumea.

I-a venit ideea de la nepotul lui Tanasis, cel cu ochi goi. N-aveau nici un contract, el toată ziua cu terenurile lui,

Tanasis a dus de rîpă tîmplăria — semna chitanțe, ținea conturi, făcea comenzi, pe toate își punea semnătura. A renunțat și la afacerea cu lemn vechi, a mărit afacerea cu tîmplărie. Și pînă la urmă s-a dus dracului tîmplăria — din cauza hîrtiilor, semnăturilor, ștampilelor pe care bietul patron le disprețuia atîta.

Stavros. Pentru el n-am nici o continuare — nimic nu se mai schimbă. A rămas acolo, la bufetul lui, cu bestia de nevastă-sa pe cap, tăcut, învins, resemnat în toate. Seara se adună clientele, vor să asculte buzuki[1]*. Ea stă la casă cu casetofonul alături și-l pune la maximum. El e dincolo, la bucătărie, pregătește porțiile pe care le duc chelnerii la masă. I s-a acrit de cîntecele cu buzuki — toate sînt la fel — tristețea asta putredă — îl doare capul seară de seară, nu-i spune să-l dea mai încet. Dimineața, cînd nu e de lucru, stă pe trotuarul din fața bufetului cu șorțul de bucătar. Se uită pe șosea — mașinile care trec, trecătorii, negustorii din vecini. Nu se întristează, își aduce doar aminte. Foarte rar se gîndește că viața i-a scăpat printre degete. Și mai rar se întîmplă să se condamne pe sine: așa s-au întîmplat lucrurile*

---

[1] Instrument muzical asemănător cu cobza, care a dat numele unui curent din muzica grecească actuală.

pentru că numai aşa puteau să se întîmple. Anastasia i-a zis speriat din naştere. Aşa era. În armată a fost supus şi a ajuns printre cei mai buni din companie. Aşa l-a scăpat şi pe Kostas care avea greutăţi din cauza poveştii cu taică-său — nu i-a spus niciodată că el l-a scăpat de încurcături, bănuieli, dosare şi declaraţii. Pe urmă a fost supus şi faţă de Müller şi au ajuns la norma aia imposibilă. L-au dat afară pe spaniolul pe care îl aveau, l-au adus pe bietul turc — a rămas norma cum era. S-a speriat de greutăţile pe care le-a avut cu fabrica de săpun, s-a temut să aibă de furcă cu ceilalţi, a făcut compromisul cu bufetul pe care nu-l voia. S-a predat monstrului feminin. Aici să faci în aşa fel încît să se vadă de cine îi era teamă: de cînd era copil a văzut în jurul lui o societate care se risipea şi devenea mai dură — atunci i s-a făcut frică. Era bun şi cinstit. El nu ştia să fie dur — şi-a plecat capul. Mă doare că ajung la sfîrşit şi figura asta n-a putut să se împlinească în carte.

...Figurile mele, figurile acestea pe care le-a iubit atît, figurile din cartea mea. Ştiu că n-au fost finisate, că nu s-au împlinit. Astă seară sînt toate în jurul meu şi se uită la mine. Aşteaptă să le fac dreptate. Eu nu am ce să le fac. Odăiţa singurătăţii mele s-a umplut

de tristețea lor. S-o iau asupra mea. Pe toată... Două generații înfrînte... O iau.

Bunul de Scuroiannis. Încă se mai zbate cu povestea aia, între disperare și nevoie — Dobrinovo cu ursoaica care o să se trezească la primăvară — curățătoria, Trakas, verișorul care nu-i dă pace — și singurătatea care-l urmărește oriunde s-ar duce... Fă în așa fel ca aici să se vadă fundalul societății căreia i se destramă limitele.

Vasilis. Lui trebuie să-i acord o urmare cît de mică. Și el face parte din aceeași societate, a apucat-o pe celălalt drum. Nu e ușor, zice el, să pătrunzi cu afacerile în Peloponez. Sau ieși învingător, sau ești pierdut. El a ieșit învingător. Acum a cumpărat a treia bucată de pămînt, lîngă a doua, și a deschis și un magazin la Sparta. Are filozofia durității lui — rușine e numai atunci cînd ești sărac. I-a cumpărat Anastasiei o mașină — numai a ei.

— Acum poți să te duci acolo unde te rogi tu, cu mașina, i-a zis el. I-a mai spus și că știe de toată povestea cu prăpăditul de scriitor — cozile tăiate și alte bazaconii. Măcar de-ar fi fost mai acătări, așa cum putea să fie gelos pe el?

În spatele lui Vasilis ăsta fă să se vadă lumea de lipsuri și sărăcie care acum face dintr-o dată cunoștință cu banii,

amețește, înnebunește pentru că nu are nici o rădăcină — se pierde.

Singurătatea mea — eu am vrut-o? — a venit singură? — mă apasă în ultima vreme. Nu mai pot să trăiesc în duritatea ei și n-am unde să mă refugiez. Simt pe pielea mea în seara asta singurătatea celor din cartea mea. Sînt zile în șir de cînd nu m-am mai atins de hîrtii, de cartea asta. Nu știu cum să termin. Uneori mi se pare că am găsit un sfîrșit potrivit, a rămas așa terminat pe jumătate, alteori mă gîndesc că ar fi mai cinstit s-o pun pe foc.

Ce înseamnă liniștea?

Draga mea Anastasia, Diotima din vise. Acum știu ce înseamnă Diotima din moarte. Tu m-ai învățat care e înțelesul adevărat al agoniei mele. Ochii tăi mă privesc. Cerul tristeții s-a dat peste cap în mine. Departe, la orizont, se pierd păsările tale cele mari, o lume care se duce. Aparțin acelei lumi — să plec cu ea. Așadar scriitorul care moare împreună cu personajele care mor în cartea lui.

Chiar așa.

În caiet mai erau și alte lucruri, foarte amestecate, cuvinte împrăștiate, altele înjumătățite, ștersături, mîzgăleli fără rost — n-am putut să le pun aici. Mai am și eu com-

pletările mele despre Grecia — foarte puține — le scriu în două rînduri.

Luna trecută a căzut dictatura în Grecia. La cafenea mare fierbere. Toți ți-ar spune — păi nu-ți spuneam eu ? Toți le știau pe toate, toți prevedeau. Și iar o iau de la început, cu vorbe mari, cu analize adînci și previziuni. Iarăși cu cea mai mare siguranță. Eu stau la locul meu, le admir siguranța, ușurința de a se înțelege cu ei înșiși. Toți au opus rezistență, acum spun că erau în legătură cu o mișcare care urma să aibă loc în curînd, toți organizaseră căderea dictaturii. Și cei de la consulat — zic că toți anii ăștia au luptat împotriva dictaturii, dar au fost isteți și n-au lăsat să se vadă nimic.

Savidis, Brusakis, ceilalți înțelepți și filozofi au dat toți buzna să se întoarcă în Grecia, nu cumva să nu-și răscumpere prețul rezistenței. Ziceau că nu sînt de acord din punct de vedere teoretic cu multe dintre măsurile guvernului — dar prin intermediul guvernului se poate acum ajunge și la mari prefaceri sociale. Ei o să le impună, ocupînd de îndată pozițiile potrivite. Nu pot să-i sufăr pe demagogii ăștia. Atît de mult îi urăsc, că uneori îmi zic — nu sînt chiar eu așa de străin de Grecia.

Iannopoulos, leninistul, a plecat și el. Și-a ieșit din minți, îi tremură bărbia de furie, o furie de profet, că s-a dus prilejul pentru revoluția proletară matură în Grecia — greșeli

de organizare. Se duce el să pună lucrurile la punct — în scurtă vreme va fi revoluție.

Ceilalți mai mici nu par să se omoare prea tare din cauza schimbării. — Și adică ce mare lucru, spun unii. — Ce-am avut și ce-am pierdut, zic alții. Sau — Hai c-am făcut-o. Sau — Măi băieți, în Grecia nu se face nimic, își bat joc unii de alții... Cam așa vorbește lumea. Și să-ți spun drept — mi se pare că ei au dreptate.

Dar Vasiliadis ? Mai e și el — nu poți să spui că nu-l cunoști. E băiat bun, cel mai bun de la cafeneaua grecească — dar despre el n-am spus nimic pînă acum. A fost chiar dintre cei prigoniți și a trăit aici din te miri ce, făcea munci grele. E de stînga — nu s-a împăcat cu demagogii ăștia, cu comisiile lor, cu declarațiile lor, cu fronturile lor. A spus întotdeauna răspicat și fără grabă că în Grecia e nevoie de un nou partid de stînga — de stînga, dar departe de ei. Și mai spunea că e greu să se facă un astfel de partid. Mie îmi plăcea întotdeauna să-l ascult — vorbind despre noul partid — poată că pînă la urmă mă înscriu și eu în partidul ăsta — cît despre cît e de greu — înțeleg și eu cu mintea mea cea proastă, atît cît îi văd și îi ascult pe ăștia la cafeneaua noastră grecească.

— Pînă aici totul e în ordine, mi-a spus mai alaltăieri, ne-am potrivit de minune cu dictatura asta, ne-am potrivit cu minciuna.

Poți să-mi spui, te rog, ce-or să facă ăștia acum, fără dictatură ?

M-a salutat și dintr-o dată m-a îmbrățișat și m-a pupat. Dracu să mă ia, dar m-am emoționat și eu. E din cale-afară de nostim să capăt acum, datorită lui Vasiliadis, conștiință politică.

Și el a plecat.

Așa că ne-am rărit și la cafeneaua grecească. N-am mai rămas decît noi care muncim. Am rămas și eu care muncesc — sînt un fel de rest.

Cînd mi-am luat anul ăsta concediu — al patrulea de cinci ani de cînd sînt în Germania — m-am gîndit să mă duc în Grecia, dacă tot nu mai e dictatură. S-o văd pe Anastasia și pe urmă să mă duc și să-i văd și pe ceilalți. Pe de-o parte mă gîndeam să mă duc și pe de alta mă temeam — cum să mă duc ? Cum o să-i găsesc, cum o să mă întîlnesc cu puținele mele cunoștințe, ce-am eu de-a face cu ei ? — Ne-a mai rămas ceva ? Adică mi-era teamă să nu-i necăjesc — să stea să-mi explice ce li s-a întîmplat — și dacă nu li s-a întîmplat nimic atunci n-au făcut nici o brînză. Ce să-i spun Anastasiei despre morminte, care nici măcar morminte nu sînt ? Dar lui Scuroiannis despre ursoaica lui ? Dar lui Stavros care trăiește doar pe jumătate ? Dar lui Vasilis ? Meșterului, cîinelui meu scump — cum să-i văd ? — ce să le spun ? Ce-am eu de spus ?

Mă mai gîndeam că am să-i întristez pentru că nu știu ce să le spun despre mine — despre

mine, ce-am făcut eu din mine, ce fac şi ce-am de gînd.

Nu, mi-am zis pînă la urmă, să nu mă duc în Grecia anul ăsta în al patrulea concediu. M-aş fi dus dacă ar fi fost o încercare, hai să-i zicem evaluare a nu ştiu ce, iertare, să încep ceva, să termin ceva acolo — sigur m-aş fi dus. Dar n-am nimic de încercat acolo, sau de clarificat. O să fiu un exilat acasă la mine, un refugiat, aşa cum sînt ei toţi. La asta mă gîndeam şi de asta mă temeam.

Nu mai am însă nevoie să mă gîndesc şi să mă tem de lucrurile astea.

Autel-ul se destramă — nu mai e nici o îndoială cu concediul meu. Ştie toată lumea că se destramă, au scris-o şi ziarele, aşa am auzit, am aflat şi eu cel din urmă. Înţelepţii de la cafenea zic că e legat de criza automobilelor nemţeşti. Aşa că ţin cu forţa producţia ca să termine cu comenzile pe care le-au luat de la fabrici şi-şi micşorează continuu producţia pentru magazin, adică farurile pregătite pentru comerţ. O să oprească definitiv producţia asta. Cînd se termină comenzile, închid fabrica. Acum îmi dau şi eu seama — nu era o fabrică, era doar o sucursală de producţie. Pentru montaj. Adică socotiseră că în cîţiva ani o să-şi scoată banii. Între timp tehnologia se va schimba, s-au gîndit ei, maşinile se vor duce la presat de fier vechi, închid fabrica şi investesc banii în altă afacere — în sistemul acesta de producţie care îşi mişcă negreşit antenele, le suceşte ici, le duce

colo şi el rămîne neschimbat. Criza automobilelor îi mînă să facă totul repede, să termine uşurel totul în cinci ani. Şi-au zis că ăsta e secretul, viteza de adaptare, de readaptare de fiecare dată.

Mă duc la creier, într-o încăpere separată, au şi început probabil să organizeze concedierea, s-o socotească pînă la cea din urmă marcă — s-o pregătească în cele mai mici amănunte. E frumos, mă gîndesc, să vezi toate lucrurile astea de la cafeneaua grecească şi să faci teorii importante. M-am învăţat de la ei, m-am făcut cugetător. Însă eu — eu, cu mîinile, picioarele, salariul, ieşirea de sîmbăta, camera, cumpărăturile — sînt acelaşi chiar dacă acum e concediere. Nu se dizolvă o firmă nemţească oarecare, ci Autel-ul meu. Acum cînd se adună totul — o adevărată caracatiţă — maşinile vor merge la presă, noi ne luăm zborul, rămînem pe dinafară, sîntem în plus. Aşa că cu teoria toate merg strună, acum însă văd cu ochii mei că nu sîntem în stare să facem nimic. Acum înţeleg mai bine acel ceva inexistent care există în mine.

Se pare totuşi că ei nu pun la socoteală numai mărcile, ci şi pfenigii — finikia cum le zicem noi. Alaltăieri m-au chemat la birou. Müller îşi vede de treabă ca şi cum nimic nu s-ar întîmpla — tot cu magnetofonul în gură, iar mintea îi stă la vînzarea de sclavi — nu merge să-mi vorbească el despre cei zece pfenigi găuriţi care mi se cuvin. Cel înalt — de care mi-am tot bătut joc — are tot aceeaşi

treabă, trebuie că e pe-aici pe undeva. Cu mine vorbește blonda. Nu i se vede încă burta. Îmi spune că din zi în zi se termină cu Autel-ul, nu mai e nevoie de oameni pentru farurile care merg la magazin, s-a zis cu farurile astea. Sînt dat afară. Așa o să se întîmple pe rînd și cu ceilalți, pe măsură ce înaintează cu dizolvarea. Așa o să i se întîmple și ei. Își ridică ochii și se uită la mine.

— Nu, îi zic. Tu ai treaba ta la poliție. O să te dea la altă fabrică să-i spionezi pe oamenii pe care îi cumpără Müller.

Îi rămăsesem dator, i-am spus-o și m-am ușurat. Pleacă privirea. Doar o clipă. O ridică iarăși, o privire goală și rece, strînge și din buze. Zice că mi-au făcut socotelile și pot să-mi iau de pe-acum concediul pe anul ăsta, adică de poimîine — și poimîine să trec și pe la casierie, îmi fac lichidarea, am de luat atît și atît, atît pentru concediu și atîta e mica despăgubire pentru concediere.

Acum ies de la casieria lor, e prima oară cînd m-am dus, cu mica despăgubire pentru concediere — trei chitanțe diferite, una pentru salariul de pînă azi, una pentru concediu, alta pentru banii de despăgubire. Semnez. De trei ori pe fiecare — și încă mă bucur. Nu m-am semnat eu de multe ori în viață. Așa că trebuie să-mi găsesc un serviciu în care să mă dea afară în fiecare zi — seara să semnez trei chitanțe și să mai semnez și în fiecare dimineață cînd mă primesc la loc.

Trec pentru ultima oară de poarta Autel-ului — parcă s-ar închide în urma mea. S-a dus — sînt pe stradă. Peste drum e gara. Ușa din spate. Mă duc acolo, mă așez puțin mai încolo de ușă, pe un bidon. Am în față — firma Autel. În fața noastră se întinde drept bulevardul — care nu ajunge aici. Toată viața mea din Germania. În spate — trenurile — lumea cea mare — inexistentă. În față acest Autel — acum și el dispărut. În linie dreaptă marele bulevard — nu ajunge pînă aici.

Sînt pe stradă — dar nici un drum nu mi-e deschis. Stau pe bidonul ăsta, n-am unde să mă duc — un hamal dat afară din serviciu, un șomer grec imigrant. Am în buzunar cartea de muncă. Scrie așa : tîmplar pentru Grecia, așa cum declarasem eu, dar pentru Germania necalificat. N-au ținut cont că am făcut pe nemulțumitul două zile, și mi-au dat recomandare bună. Așa că sînt șomer cu recomandare bună. Mașinăria nevăzută care vede tot, știe și asta, că nu sînt eu dintre cei care fac pe nemulțumiții — m-au prins unii la mijloc — și mi-au dat hîrtia. Așa că sînt șomer cu recomandare. Dacă încerc să caut un serviciu de cărăuș în lumea asta mare dau iar de un Müller care să mă închirieze. Și de o blondă căreia să-i fac un copil ? — probabil.

Mă gîndesc, mă răzgîndesc, vreau să mă gîndesc la toate. Să mă duc înapoi în Grecia nu vreau. Așa am zis cînd am plecat de-acolo, așa mi-am zis de multe ori, așa m-am gîndit și cînd am luat concediu. Pentru mine, Gre-

cia înseamnă tîmplăria. Eu viu nu mă mai întorc la tîmplărie.

Aici? De cinci ani mă gîndesc, sînt un corp străin. Sînt şi nu sînt. Aici sînt în trecere — merg undeva — unde? Unde e lumea, unde e lumea mea? Eu de cinci ani n-am văzut lumea asta. M-am gîndit, m-am tot gîndit cu mintea mea cea proastă, i-am ascultat şi pe ceilalţi, am încercat s-o văd — de văzut nimic n-am văzut. În faţa mea sînt numai geamuri, lumea asta a noastră de azi nu se poate vedea. Pe de altă parte ceilalţi — nici ei nu pot fi văzuţi. Îmi scapă figurile lor. Pe cîţi i-am văzut nu i-am văzut bine. Am avut un cărucior şi m-a plimbat pe coridoarele Autel-ului. Toate mergeau parcă de unele singure — mă duceau şi pe mine. Acum, că nu mai am cărucior, nu ştiu să merg, să păşesc singur — şi unde să mă duc? Aşa că stau aici şi mă tot gîndesc. Partid, cărţi, broşuri, ziare, înţelepţi şi filozofi, înţelepciuni cu carul — dar mie n-are cine să-mi spună ce să fac. Stau aici pe bidonul ăsta şi mi se pare că n-am să mă mai ridic niciodată de pe el. Îmi zic că pînă la urmă o să mă ia şi pe mine cu bidonul ăsta, o să mă încarce în vreun vagon — aşa o să ajung eu să văd lumea cea mare. Bineînţeles fără ca eu să fac ceva.

Dar iată că apare scriitorul. Eu pînă acum nu ştiam că există. Imediat după ce m-am întors în Grecia am aflat — Anastasia mi-a povestit despre el aşa cum mi-a povestit de toate celelalte.

Aşadar el. N-a rămas să-l aştepte pe Vasilis. A coborît cele patru trepte — ea la capul scării, în picioare, iar înăuntru bătrîna îmbrăcată în negru — a mers prin grădină fără să-şi întoarcă capul, a deschis poarta şi a plecat. Nu s-a dus la staţia de autobuz. A ieşit din Molaon, s-a îndepărtat de şoseaua naţională şi a luat-o pe cărările din cîmp şi a colindat toată după-masa. Cînd a ajuns la Eurot soarele era la apus. Acolo voia el să ajungă. Se opri. Se gîndise de mult. Aici o găsise cel de-al doilea Faust al lui Goethe pe Elena, tînăr, puternic şi viteaz. O găsise pentru acea perfectă împreunare a vremurilor noi.

În jurul lui malurile rîului sînt pustii. De asta a vrut să ajungă aici. Toate se opresc în pustietate. Sufletul îi e amar, gîndul i-a tăcut, pe buze are de la ea sărutul morţii. A mai rămas doar acea împreunare. Împreunarea morţii. Se întunecă. Nu se aude nici o voce, doar jeluitul copacilor — moare însăşi arta lui. Îşi desfăcu palmele şi părul ei se împrăştie în aer. Sfîrşit.

De-atunci nu l-a mai văzut nimeni, nu se ştie ce s-a întîmplat cu el — o fi murit acolo ? — s-a ascuns — a tăcut definitiv ? — Ea ştia că acolo se duce, nu l-a oprit, nu s-a dus cu el. A rămas cu cartea lui, terminată doar pe jumătate, în mînă — ei i-a lăsat-o. Am stat şi am citit-o cu ea în casa aia a lor blestemată. Am mîngîiat cartea pagină cu pagină. I-am auzit din nou vocea din altă lume,

și parcă nepotrivită, vocea lui caldă și emoționată. Anastasia a plîns în timp ce citea cartea, a plîns și de dragul lui.

— Dragă Anastasia, cum ai suportat atîta durere ?

— Toată Grecia e o durere, Kostas. Nu ți-a spus și ție ?

— Și... mai ai lacrimi să plîngi ? Nu te-ai împietrit ?

— Mai pot, mai pot.

În mîinile Anastasiei a rămas și caiețelul lui cu comentarii, proiecte, completări la poveștile cu Grecia — le-am pus la începutul capitolului ăstuia, așa cum am putut și noi.

În caietul ăsta avea o pagină specială în care vorbea despre mine. Era scris foarte curat, fără ștersături, am copiat-o foarte ușor :

Patru capitole cîteva proiecte neterminate cîteva comentarii de-ale mele. Am terminat cu ceilalți, din cealaltă carte pe care i-am iubit așa de mult și i-am simțit așa de aproape. Copii învinși de vremea lor, cu profeția sau cu remușcările lor, cu exagerările lor, cu răbdarea sau evadarea lor — ursoaica adormită, păsările lor ucise pentru ca ei să le plîngă, alții cu durerea lor absurdă — mai trebuie cel puțin o dictatură ca să li se aline sentimentul că sînt nefolositori. — Au plecat toți și au luat cu ei timpul și țara lor. Aș fi putut, cum spuneam, să termin

și eu. Să tac. Să plec cu ei. Cu Grecia care se duce cu el.

Cealaltă carte, cartea ta, de la ea pornește și asta — din Surpí, din tîmplăria caraghiosului, de la suferințele tale. Și trece dincolo de ele împreună cu viața care le depășește. Astălaltă pornește de pe bulevardul cel mare — începe din nou. Trece de trotuarul arid, de geamuri, de fiare, de cimentul care o încercuiește din toate părțile. Intră și iese cu tine din Autel, prin coridorul unde nu se aude nici țipenie, pe sub trompele mașinilor care se apleacă amenințător peste tine. Numără normele, sistemul, mașinăriile care te țin legat, creierele nevăzute care stau să te prindă. Ea îi vede — capitaliști, vînzători de sclavi, armate, iscoade, demagogi și mîntuitori, violență și păcate, tirani care te iscodesc din toate părțile. Ea merge alături de tine, așa cum mergi tu, căscînd gura, împiedicîndu-te, căzînd.

Asta e o carte a singurătății — a singurătății tale de nicăieri și de nicicînd — în care ai fost azvîrlit și la care am ajuns și eu. Moștenirea noastră nu te ajută la nimic, ne lipsește imaginația ca să știm ce-o să se întîmple mîine. Sufletul nostru tace în bezna timpurilor. În carte nu găsești sfaturile și îndrumările pe care ți le dă toată lumea, nici consolările cu care să te amăgești pentru moment, nici busola care îți lipsește, nici platoșa în care

să te îmbraci — să te aperi, să te lupți, să învingi. Cartea asta nu are lampa fermecată a lui Aladin care să te ajute să vezi prin geamlîcurile din fața ta.

Și totuși... Cartea a doua ar vrea să fie cartea speranței. Speranță pentru toată lumea noastră de azi, pe care încă n-o vezi, nu știi cum este — și nu te temi de ea. Speranță pentru viața oamenilor — care continuă. Pentru adolescența ta — neatinsă de superstițiile și remușcările care ne-au ros pe noi, iluziile pe care le-am lăsat să ne învăluie, Speranță fără podoabele noastre, dură de parcă ar fi din fier, așa cum mi-ai arătat-o în cele patru capitole în care vorbești despre tine. Speranța că mergînd așa pe bulevardul pustiu a nu știu cîta oară îi vom găsi pînă la urmă pe ceilalți. Care nu au mai mult decît ai tu, nu văd, nu știu nici ei mai mult. Milioanele de străini, de orfani și de bastarzi, a celor pedepsiți la numărul 14, a hamalilor mai mari și mai mici. Pisăloagele, Erica — Erica, macul care se zbate să spargă asfaltul... Acum i-ai văzut, îi cunoști, știi că alergăm dimineața după autobuz, coborîm la metrou — ei nu există, există doar numere în fața ceasurilor verzi de pontat, — la fel seara cer și ei ceva fără preț care le aparține. Asta pînă a doua zi, pînă dimineața cînd iar o iau de la început, același drum, al singurătății fiecăruia.

Conştiinţa acestei singurătăţi e conştiinţa de sine — prin ea se filtrează.

O să-i găsim şi o să ne găsească. O să construim împreună acele mari cetăţi ale străinilor. Într-o nouă societate a oamenilor — a lumii noastre de azi. În comunităţi noi ale oamenilor — fără tirani, fără mîntuitori infailibili. Să fie normă, după voie, dar fără Müller. Să fie ordine, după plac, dar fără blonde de la poliţie. Să fie creiere la etajul de sus, dar omul înalt să fie de-al nostru. Să fie abundenţă, dar să fie pentru toţi. Să ne facem ţara noastră — acolo, în ţara noastră, în Grecia.

Iat-o.

Asta e. Un moment am tresărit, cînd l-am văzut. Se întoarce. Viu şi nevătămat. Mă ridic de pe bidonul pe care am stat ore în şir fără să mă pot hotărî. Stăm unul în faţa celuilalt. Dintr-o dată toate maşinile pornesc să claxoneze, toate sirenele fabricilor să sune, se aud o mie de şuierături în spate la gară, motoarele gem. El îmi spune ceva — nu aud nimic. Nu aud — înţeleg totuşi. Înţeleg foarte bine în iadul de zgomote. E ceea ce a scris în însemnările lui separate. Despre mine. Despre ceilalţi. Despre speranţă. Cîte ceva şi despre Grecia — de ce nu?

POSTFAȚĂ

CITITORULUI ROMÂN, Dimitris Hatzis îi este necunoscut. Faptul se datorează, credem, pe de-o parte, volumului relativ redus al operei scriitorului grec, pe de alta, apariției relativ recente a scrierilor sale în ediții de mare circulație.

Dimitris Hatzis s-a născut în anul 1914 la Ioanina. După studiile liceale, urmează timp de un an cursurile Facultății de drept din Atena (1930—1931). Moartea tatălui, publicistul G. Hatzis Peleren, îl obligă pe tînărul Hatzis să-și întrerupă studiile și să preia conducerea ziarului „I Ipiros" („Epirul").

În anul 1935 devine membru al Partidului Comunist din Grecia. În timpul ocupației fasciste intră în rîndurile E.A.M.-ului (Frontul de eliberare națională, organizație constituită de Partidul Comunist Grec) și lucrează în cadrul presei ilegale a rezistenței. Face apoi parte din redacția ziarului „Eleftheri Elladha" („Grecia liberă"), organul de presă oficial al Comitetului Central al E.A.M.

După eliberarea Greciei, Dimitris Hatzis își continuă activitatea publicistică în coloanele publicației „Eleftheri Elladha", ca redactor responsabil, pînă la suspendarea ziarului, în noiembrie 1947. Debutează în

anul 1946, cu romanul *I Fotia (Focul)*, inspirat din rezistența greacă antifascistă. În timpul războiului civil, Hatzis a fost corespondentul și comentatorul politic al postului de radio „Eleftheri Elladha".

După terminarea războiului civil, pentru Hatzis începe exilul. Volumul de nuvele care l-a consacrat, *To telos tis mikris mas polis (Sfîrșitul orășelului nostru)*; a fost scris în această perioadă și a apărut în anul 1953, la București.

Tot în acest răstimp, D. Hatzis a făcut studii de filologie greacă clasică, pentru ca apoi să-și ia doctoratul în această specialitate. Între 1956—1961 a lucrat la institutul de studii elenice al Academiei de științe a R. D. G. În 1961 s-a stabilit la Budapesta, unde a fost conferențiar la catedra de studii elenice a universității; a rămas în acest post pînă în 1974, cînd s-a întors definitiv în Grecia. În tot timpul absenței din țară a colaborat cu proză scurtă și articole de critică la revistele literare din Grecia.

După repatriere, D. Hatzis a publicat romanul *To diplo vivlio (Două cărți într-una singură)* și culegerea de nuvele *Spoudhes (Studii)*.

Un roman neterminat precum și nenumărate alte proiecte au rămas pe masa de lucru a scriitorului, răpus prea devreme de boală, în iulie 1981.

Nuvelistica neogreacă și-a revizuit din temelii conținutul prin volumul *Sfîrșitul orășelului nostru*. Hatzis aducea aici imaginea unui univers aproape neexplorat, cel al provinciei, al lumii mici, închise, izolate, incapabilă de a se adapta unei noi realități, și de aceea sortită pieirii.

Apariția, în 1976, după întoarcerea definitivă în Grecia a scriitorului, a romanului *Două cărți într-una singură* a însemnat un eveniment. Nu numai pentru că marca repatrierea scriitorului după un lung exil, dar nuvelistul de pînă atunci semna de astă dată un roman, roman ce avea să constituie, fără nici o îndoială, o inovație atît în planul tematicii cît și în cel al tehnicii narative. Succesul de public a fost neobișnuit de mare, ceea ce a făcut ca într-un interval restrîns de timp să fie reeditat de cîteva ori.

Universul lui Hatzis căpăta aici o nouă perspectivă. Lumea cea mică, „orășelul" se dizolva într-o lume „mare", străinătatea. Pentru Hatzis această străinătate are un dublu sens. Este, pe de-o parte, universul „generației pierdute", acea generație care și-a sacrificat energiile tinereții într-o luptă al cărui sens s-a risipit, pe de altă parte, lumea în care tînăra generație este silită să plece într-o disperată căutare a unui rost și a unui sens al vieții.

De ce și-a intitulat Hatzis acest roman, de dimensiuni reduse dealtfel, *Două cărți într-una singură* (traducerea literală a titlului grec fiind *Cartea dublă*) ? Critica greacă a descifrat mai mult decît o dualitate : pe de-o parte ar fi vorba de cele două generații, cea a croitorului din Surpí, luptător în rezistență, și cea a lui Kostas, emigrantul. Apoi, cele două țări în care se desfășoară acțiunea, Germania emigranților și provincia greacă. În sfîrșit, narațiunea este susținută de vocea auctorială și de personajele care povestesc.

Această structură narativă constituie o noutate în proza neogreacă contemporană. Amintind de cele șase personaje pirandelliene în căutarea unui autor, Anastasia și Kostas scriu ei înșiși cartea, cerîndu-i autorului

să dea un sens, să descifreze sensul celor întîmplate, a însăși existenței lor.

Este, credem, fatal, în ciuda universalității oricărei literaturi, ca o operă în traducere să-și piardă din înțelesurile pe care le pot descifra doar cei ce trăiesc în limitele aceluiași spațiu spiritual. Astfel, motivul obsesiv al „amărăciunii grecilor" poate părea cititorului străin o preferință a autorului. De fapt, el descinde din tradiția populară greacă și este prezent în conștiința tuturor celor care aparțin acelei culturi, ca o fatalitate ce capătă necontenit alte fațete, rămînînd esențialmente aceeași. Este o suferință legată de înstrăinare, de asprimea unei patrii a cărei dragoste pentru fiii săi este neînduplecată. Este un aspect pe care un străin îl sesizează greu, furat de frumusețile țării în care s-au născut zeii olimpieni. Hatzis se destănuia puțin după apariția romanului *Două cărți într-una singură:* „Viața grecilor înseamnă suferință. De cînd mă știu, grecii au suferit... Înainte de exil, tînăr încă, am colindat toată Grecia. Am văzut și am adunat în mine toată suferința ei. Doamne, cît de puține legături există între suferința asta și cărțile poștale ilustrate pe care le vede lumea! Între ele, între Grecia idilică și Grecia antică."

Sperăm ca *Două cărți într-una singură* să găsească, prin intermediul cititorilor români, noi semnificații menite să întregească această carte a sensurilor multiple.

LIA BRAD

